

Maestro Petras Bingelis

Juozo Naujalis batuta.

J. Naujalis dukra Zofija P. Bingeliui
įteikia Tėvo batutą. Vilnius. 1982.

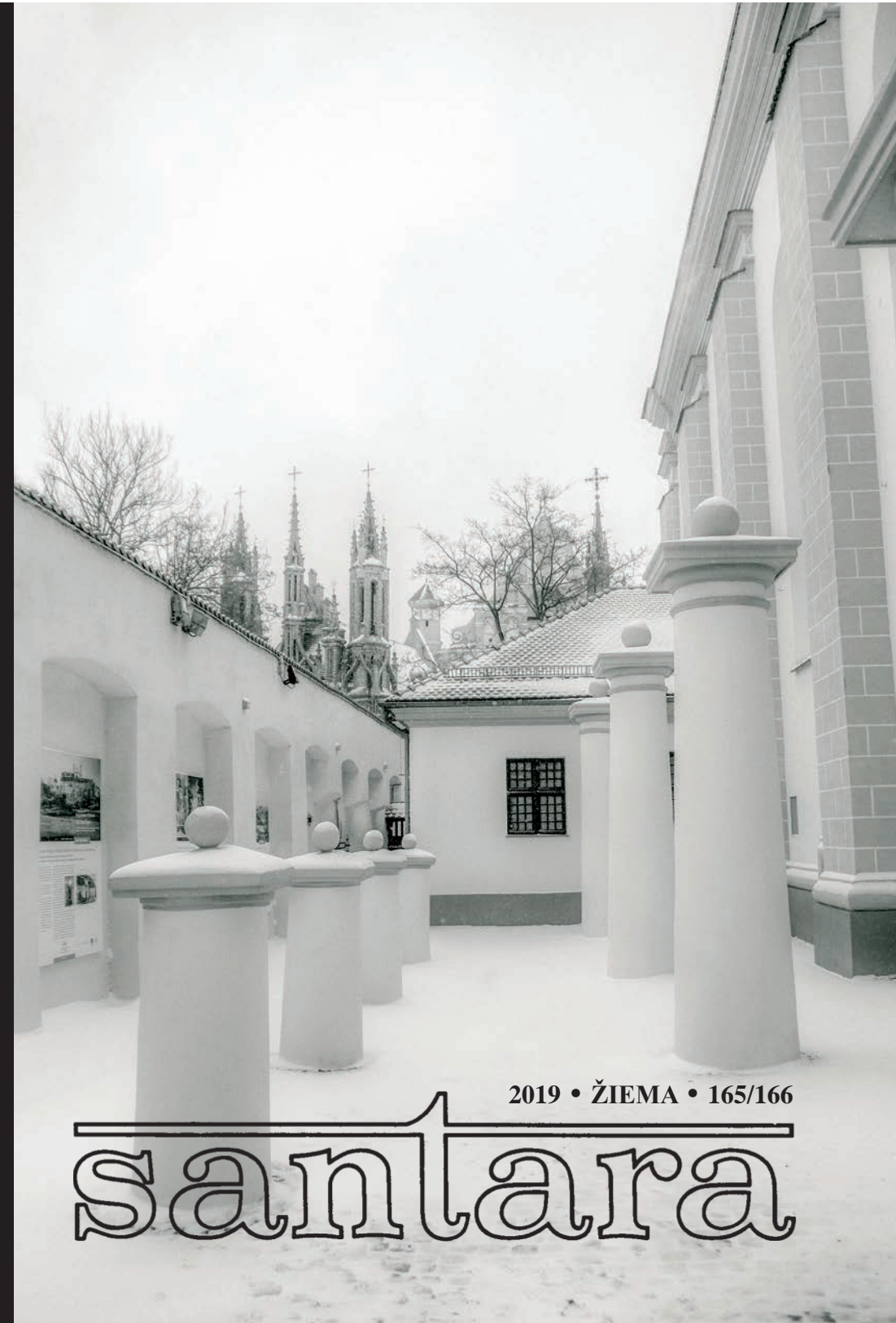
Viršeliuose:
iš
fotografo **Algimanto Aleksandravičiaus**
paskyrimų Vilniui...

ISSN 1392-0979

SANTARA • 2019 • ŽIEMA • 165/166

2019 • ŽIEMA • 165/166

santara

2020-uosius
Lietuvos Seimas skelbia
Vilniaus GAONO
(Elijo ben Saliamono Zalmano)
metais

1720 ★ 1797

Šių dienų vienas ryškiausių prestižinių ir reprezentacinių Lietuvos kolektyvų – 1969 m. suburtas **Kauno valstybinis choras**, vadovaujamas savo įkūrėjo, meno vadovo ir vyriausiojo dirigento profesoriaus **Petro Bingelio**, šiemet mini penkiasdešimtąjį jubiliejų. Išskirtine garso kokybe ir itin plačia dinamine raiškos skale pasižyminčio choro repertuaro apimtys jau artėja link dviejų šimtų pasaulinės muzikos klasikos lobynui priklausančių didelės apimties vokalinių-instrumentinių kūrinių partitūrų. Dėka aukšto meistriškumo bei sugebėjimo atlikti pačius sudėtingiausius kūrinius choro gastrolės užsienyje intensyvios. Choras taip pat yra nuolatinis valstybinėms šventėms bei išskiliams įvykiams paminėti skirtų renginių dalyvis, o kiekvieną rytą transliacijas pradedantis Lietuvos radijas klausytojus pasitinka choro atliekama „Tautiška giesmė“. Jubiliejaus proga choras klausytojus pakvietė į šventinį vakarą pasiklausyti išpūdingosios Carlo Orffo kantatos „Carmina Burana“, kurios atlikimas didžiuliame Berlyno stadione 1992 m. chorui tapo vienu iš išimintiniausių koncertų. Tada jam plojo 75 tūkstančių klausytojų minia.

Pirmasis koncertas Valst. Filharmonijoje Vilniuje. 1970.

Dirigentai S. Sondeckis, Y. Menuhin, P. Bingelis. Ispanija. 1992.

P. Bingelis ir Just. Fransas. Vokietija. 1996.

Po operos „Samsonas ir Dalila“. P. Bingelis, C. Keen, S. Larinas, J. Domarkas. Vilnius. 2003.

Dr. Rasa GEČAITĖ

giesmių giesmė VILNIAUS GAONUI

Vilniaus dailės akademijos
profesorius tapytojas
Giedrius Kazimierėnas dar
iki LR Seimo sprendimo,
tarsi vedamas menininkams
būdingos nuojautos, jau
2014 metais pradėjo kurti
ir 2015-aisiais sudėliojo
paskutinius akcentus, užbaigęs
įspūdingo dydžio istorinio
naratyvo monumentalų tapybos
darbą „**Vilniaus Gaonas**“.
Paveikslas buvo sumanytas
kaip paskutinis ir didžiausias
iš dailininko tęstinio ciklo
„Lietuvos istorija. Juodieji
gobelenai“, kurį sudaro 2009–
2015 m. sukurtos šešios
monumentalios tapybos drobės.
Jos visos eksponuojamos greta
„Vilniaus Gaono“ Vilniaus
Rotušėje.

Tęsinys 40 psl.

Fragmentas

Giedrius KAZIMIERĖNAS. VILNIAUS GAONAS.
(drobė, aliejus, auksas, H340×260)

Procul omnis
esto clamor et ira

santara

Tenutolsta visoks
riksmas ir pyktis

- 4 Vytenis Povilas ANDRIUKAITIS
Jau 130 „VARPO“ dūžių
- 13 Laimutė LIGEIKAITĖ
Muzika kaip visas gyvenimas
- 18 Dmitrijus MATVEJEVAS
Patetico e delicato
- 24 Arvydas JUOZAITIS
Iš „Pasakojimų knygos“
- 27 Giedrė KAUKAITĖ
Buvimas šalia
- 40 Rasa GEČAITĖ
Giesmių giesmė VILNIAUS GAONUI
- 46 Daiva ŠABASEVIČIENĖ
SAKARTVELAS ir jo menininkai
- 56 Rasa JUŠKEVIČIŪTĖ
Apie ekologinį išgastį...
- 63 Donaldas KAJOKAS
Poezija
- 82 Iš Liberto KLIMKOS žiemos dienoraščių
- 86 Algimantas ALEKSANDRAVIČIUS
Vilnius – mano pasakų miestas
- 96 ...mezzo...
- 100 Padorumo pamokos
- 103 Rita ALEKNAITĖ-BIELIAUSKIENĖ
Metai su batuta
- 106 Vaclovas JUODPUSIS
Keturi žvilgsniai
- 110 Gediminas JANKUS
Petro Palilionio memografinės staigmenos
- 116 Giedriaus KUPREVIČIAUS pokalbis...
- 119 Petro BRAŽĖNO komentaras
- 128 Rimo TUMINO „FAUSTAS“ KINIJOJE

Vytenis Povilas ANDRIUKAITIS JAU 130 „VARPO“ DŪŽIŲ...

Vasaros „Santaroje“ publikuotas interviu su prezidentu Gitanu Nausėda „Kultūra yra svarbiau...“ tapo pretekstu Marijampolės Petro Kriaučiūno viešojoje bibliotekoje surengti pokalbį – konferenciją „KULTŪRA AMŽIŲ KAITOJE. PREZIDENTAI IR JŲ PRIORITETAI“. Dėl užimtumo Briuselyje, į Marijampolę negalėjęs atvykti europarlamentaras Vytenis Povilas Andriukaitis atsiuntė savo apmąstymų video įrašą, kuris gausiai susirinkusią Sūduvijų inteligentiją priverstė ne tik atsigręžti į pirmųjų „Varpo“ dūžių žadinamą Lietuvą, bet ir gebėti išsiklausyti į dažnai aišmanuojančio varpo kvietimą... šiandien, čia, ir dabar.

Esu įsitikinęs, kad yra daug argumentų, verčiančių diskutuoti apie politinės kultūros fenomeną įvairiais aspektais. Juk 2020 metais minėsime ir jau mūsų laikų Lietuvos parlamentinės demokratijos 30-metį, susišaukiantį su „Varpo“ 130-osiomis metinėmis. Pravartu pastebėti, kad demokratijos problemos visada buvo ir liks aktualios. Ir prieš 130 metų ir dabar išlieka daug įvairių tendencijų – nuo autoritarizmo iki pseudodemokratijų, nuo didelės pagarbos dvasinei kultūrai iki jos neigimo ar antikultūros propagavimo. Ir išlieka iššūkiai bei grėsmės liberaliai demokratijai. Tai ryšku ir pačioje ES. Tad noriu taip pat padėkoti konferencijos rengėjams ir dėl pasirinktos temos: „Kultūra amžių kaitoje. Prezidentai ir jų prioritetai“. Tema neabejotinai intriguojanti. Intriguoja abi temos dalys, jei taip galėčiau pasakyti. Pradėkime nuo kultūros amžių kaitoje. Juk mūsų tauta per pastaruosius 150 metų išgyveno tikrą epochų arba „amžių“, perkeltinę prasmę, kaitą – carinės Rusijos epocha, I-asis Pasaulinis Karas ir kaizerinės Vokietijos palikti pėdsakai, po to – du dešimtmečiai atgautosios Lietuvos nepriklausomybės. Juos nutraukė viena po kitosėjusios stalinistinė ir nacistinė okupacijos, atnešusios tikrą pragarą į mūsų šalį. Vėliau stalinizmą keitė Chruščiovo epocha, o po jos – brežnevizmo metai. Ir pagaliau – M. Gorbačiovo perestroika. O ką bekalbėti apie pokyčius tuometinėje Europoje ir visame pasaulyje.

Bet tai dar ne viskas. Netikėtai išaušo 1990-ųjų metų kovo 11-oji ir dar kartą atstatyta Lietuvos nepriklausomybė. O po to jau mūsų pačių naujasis trisdešimtmetis su naujais iššūkiais ir kryžkelėmis. Šitiek lūžių, šitiek kaitos per šimtmetį ir vertybių bei ideologijų kaitos „amžius“. O kur dar globalizacija, internetas, kultūrinių nuostatų persvarstymai, mėginimas perkainoti vertybes, o gal net ir perrašyti kultūros svarbą ir prasmes. Tad ar toje amžių kaitoje ir pati kultūros sąvoka nepakito? Ar liko kažkas tvaraus tame žodyje „kultūra“. Kai rašau šias eilutes, bandau pats save patikrinti. Štai lyg ir bandau save sutapatinti su 1960-1990-ųjų metų Lietuvos kultūros įvykiais. Ir matau juose kultūros tvarumą. Ir jaučiu, kad turiu kuo didžiuotis. Nors aplinkui ją bangavo marksizmo leninizmo ideologiniai šampai, cenzūra, sovietizacijos prievarta ir globaliniai konfliktai. Bet jaunesniosios kartos kritikė Nerija Putinaitė ima ir nurašo mane į totaliai, ir vėl, kaip ir sovietiniais laikais, ideologizuotai apibrėžiamą sovietmečio epochą, jai paženklintą tik su neigiamu ženklu. Ir nori atimti iš manęs nemažą laikotarpį Lietuvos tarybmečio kultūros tvermės. Bet aš tuomet bandau save sutapatinti ir su 1990–2019 metų Lietuvos kultūros jau laisvos nuo sovietmečių ideologijų įvykiais. O jie jau lyg ir turėtų būti su visai kitokiu kokybės ženklu. Bet vėl turiu paprastai pasakyti – yra kuo didžiuotis, ypač kai matau tęstinumą 1960–1990-ųjų metų prasmingų kultūros darbų! Bet yra ir „Fluxus“, ir „Vamzdis“, ir ŠMC! Yra tai, kas visiškai neturi ryšio su giluminiais Lietuvos kultūros klodais. Tik vis tiek kažkas tokio giliai tikro, užgimusio ir išbandyto amžių kaitoje, tuose giluminiuose Lietuvos kلودuose yra.

Štai iškilo Vilniuje paminklas J. Basanavičiui ir jis man susišaukia su paminklu Maironiui, pastatytu 1977 m. Kaune. Tuos metus Nerija Putinaitė ženklina „sovietmečiu“, o aš juos ženklinu „tarybmečiu“ ir „sovietmečiu“, atskirdamas jų prasmes ir kontekstus. Taip, tada man irgi teko gyventi, mokintis, dirbti. Ir tada aš mačiau Lietuvos raidą savo akimis. Ir galiu paliudyti, jog tikrai tada buvo ir „sovietmetis“. Bet buvo ir „tarybmetis“ – tai toji Lietuvos amžiaus raida, kai gimė „Mažvydas“, „Mindaugas“,

„Katedra“ ir daugybė kitų dalykų. Gimė ryškūs pasiekimai Lietuvos moksle, mene, inžinerijoje, sporte, žemės ūkyje, medicinoje. Daugybė sričių pasiekė visai neprastas savo laikmečio, netgi ir pasaulines aukštumas. Tie darbai praaugo „sovietmečio ideologų“ Prokrusto lovos ribas, toli nusidriekė į Lietuvos kultūros erdves ir liko, kaip pagrindas tam, ant ko šiandien jau auga M. Ivaškevičiaus ir kitų kultūros darbuotojų kūryba. Auga ir pasiekimai moksle (prisiminkime lazerines technologijas, biotechnologijas, mediciną), auga pasiekimai sporte ir kitur. Ir ne „Litva sovietiskaja“, ne mark-sizmo-leninizmo nulemtas socialistinis realizmas tam paklojo pagrindus. Tai gimė iš tarybmečio Lietuvos pasiekimų. Mano paminėti aspektai tik dar labiau paryškina konferencijos temos pirmosios dalies intriga. Taip – „Amžių kaita ir kultūros kaita“, bet taip pat ir „Kultūros stabilumas amžių kaitoje“. Štai tame stabilumo paaiškinimų aspekte ir iškyla „Varpo“ nemirtingumas. Bet apie tai truputį vėliau. Mat turiu sugrįžti ir prie antrosios konferencijos pavadinimo dalies „Prezidentai ir jų prioritetai“. Visų pirma tenka prisiminti tris pirmojo Nepriklausomybės laikotarpio prezidentus: laikinąjį prezidentą Antaną Smetoną, prezidentus Aleksandrą Stulginskį ir Kazį Grinių, ir vėlgi jau tautos nerinktąjį vadą Antaną Smetoną. Ir jie visi iš „Varpo“, „Aušros“ ir „Tėvynės Sargo“ epochos. Iš to Pirmojo Atgimimo, subrandinusio ir „Pavasario balsus“, ir Čiurlionio „Jūrą“. Ir subrandinusio trumpą demokratinį Lietuvos raidos laikotarpį. „Varpo“ 130-ųjų metinių proga tikrai vertėtų paminėti esminius demokratinės ir nedemokratinės kultūros prioritetus iš tos epochos. Aleksandras Stulginskis ir Kazys Grinius – abu iš demokratinės kultūros atstovų stovyklos. O štai Antanas Smetona – jau ne! „Tautinė mintis – kelias ateitin“, „Tautos vadas budi tautos sargyboje“, „Vienas vairininkas – vienas Tautos vadas“ – tai autoritarines tendencijas atspindintys šūkių ir juos lydėjęs A. Smetonos valdymo stilius. Ir tai aš vadinu „smetonmečiu“, labai panašiu į „sovietmetį“. Bet smetonmetis su autoritarizmo ženklų neapėmė viso Lietuvos gyvenimo. Šalia jo vėlgi plėtojosi naujos literatūros srovės, menai, mokslas. Tie pasiekimai po Antrojo Pasaulinio karo persikėlė į Lietuvos „tarybmečio“ laikotarpį, padėję atsispirti mums nuo „sovietmečio“ daromos įtakos. Tik demokratinė tradicija viešajame gyvenime buvo užgniaužta.

Dramatiškųjų 1939–1945 metų nacistinės ir stalininės okupacijos ir vėlesnių 1945–1954 m. įvykių kontekste šiandien prisimename ir Lietuvos laisvės kovų sąjūdžio lyderį Joną Žemaitį-Vytautą, 1949 m. vasario 16 d. deklaracijoje įvardintą kaip laikinai vykdančią Respublikos Prezidento pareigas. Jų priimta deklaracija aiškiai įvardijo demokratinio pliuralizmo reikšmę, įtvirtintą 1922 m. Lietuvos Konstitucijoje. Jie nepriėmė smetonmečio autoritarizmo. Tai neginčijamas faktas. Bet antrojo Atgimimo prezidentai: Algirdas Brazauskas, Valdas Adamkus, Rolandas Paksas, Dalia Grybauskaitė ir Gitanas Nausėda, jau iš mūsų trijų paskutiniųjų dešimtmečių, jau iš kitokių visuomeninių kontekstų išaugę politikos veikėjai. Neabejotinai su „Varpo“ demokratinės kultūros tradicija tenka sieti tik du prezidentus – Kazį Grinių ir Valdą Adamkų. Aleksandras Stulginskis save siejo su krikščioniškąja demokratija, su „Tėvynės Sargu“ ir „Apžvalga“. Tuo tarpu Algirdas Brazauskas, Rolandas Paksas ir Dalia Grybauskaitė – jau iš abiejų, ir tarybmečio, ir sovietmečio kultūrinių tradicijų išaugę prezidentai. Galbūt naujasis Respublikos Prezidentas Gitanas Nausėda gali save labiau asocijuoti su antrosios mūsų Nepriklausomybės paskutiniais dešimtmečiais. Laikas parodys ir jo sąlyčio su varpininkų-liaudininkų-socialdemokratų, sėmusių idėjas iš „Varpo“ epochos, tradicija taškus.

O dabar vėl apjunkime abi konferencijos temos dalis į vieną: „Kultūra amžių kaitoje. Prezidentai ir jų prioritetai“. Ir neabejotinai galime pasakyti, jog kultūra – daugialypis fenomenas. Ir kultūra yra tvarus fenomenas. Jame slypi daugybė mūsų veiklos sričių ir krypčių: mokslo, meno, religijos, agronomijos, inžinerijos, medicinos, istorijos, politikos, sociologijos ir t.t. Ir neabejotinai, nors ir amžiai kinta, išlieka mokyklos, doktrinos, principai, tiesos, įsitikinimai, idėjos. Politinėje Lietuvos kultūroje labai ryškios kelios pirmojo Atgimimo linijos – varpininkai, liaudininkai-socialistai, socialdemokratų – tai vis „Varpo“, „Aušros“, „Ūkininko patarėjo“ ir t.t. Krikščionys-demokratų, tautinės srovės atstovai, – tai „Tėvynės Sargo“, „Apžvalgos“ ir kt. linijos. Bet išliko, kaip minėjau, ir nedemokratinės tendencijos, fašizmo, vadizmo, bolševizmo srovės. Ir šiandien dalyje mūsų visuomenės jos yra gajos. Ilgame sovietmečio,

Algimanto Aleksandravičiaus nuotrauka

ir jo eigoje išaugusio ir jam oponavusio „tarybmečio“ laikotarpyje oficiali Lietuvos politinė sovietinė kultūra turėjo sutilti į marksizmo-leninizmo politinę liniją ir garbinti vienpartinę komunistinę santvarką. Tačiau Lietuvos kultūra jas praaugo, sugebėdama pasisemti jėgos iš ankstesniųjų epochų ir įpindama Pirmojo Atgimimo idėjas. „Varpo“ nemirtingumas rado vietą ir „tarybmečiui“. Ir tuo galima įsitikinti, vartant toje epochoje išleistas knygas, įpynusias varpininkų mintis į savo puslapius.

Čia noriu įnešti savąją išgyventą patirtį, patirtį disidentinėje veikloje 1969–1990 metais. Mat su Vinco Kudirkos, Kazio Griniaus, Jono Bagdono, Jono Vileišio, Petro Avizonio ir kitų vardais siejau savo jaunystės mintis ir idealus. Savo veikloje sutikau ir likusius varpininkus – Viktorą Kutorgą, Tomą Glocką, Gediminą Ilgūną, Dobilą Kirvelį ir kitus žmones. Svarbu paminėti, kad sovietmečio ideologai toleravo Vinco Kudirkos, Jono Basanavičiaus, Jono Adomaičio-Šerno, Jono Gaidžio-Gaidamavičiaus ir kitų varpininkų vardus. Na, o jeigu skaitysite talentingą Eduardo Mieželaičio knygą „Čia Lietuva“, tai rasite jo prasmingus žodžius „Varpui“: „Kelkite, kelkite, kelkite!“. Džiovininko ranka suteikė „Varpui“ neįtikėtiną skambesį: „O skambink per amžius vaikams Lietuvos, tas laisvės nevertas, kas negina jos“. Štai iš tokių eilučių ir išauga Lietuvos kultūros tvėrmė amžių kaitoje. O su laisvės, demokratijos, socialinio teisingumo, lygybės idėjomis suauga ir politinės kultūros prioritetai. Taip 1974 m. gimė pagrindinis Antano Strazdelio universitetas; taip gimė ir Gedimino Ilgūno žygeivių sąjūdis, turėjęs bendraminčių plačiai to meto Lietuvoje. Juk tame sąjūdyje puoselėtas šūkis „Už jūsų ir mūsų laisvę!“ skriejo iš lūpų į lūpas įvairiomis kryptimis. Jeigu pirmasis varpininkų suvažiavimas įvyko Marijampolėje 1888 metais, tai jų pasėta sėkla Suvalkijoje kerojosi plačiai. Ir neatitiktinai Gediminas Ilgūnas, gimęs Kantališkių kaime, Sasnavo apylinkėse, ilgam atsidės varpininkų ir prezidento Kazio Griniaus studijoms – mat daugybė žmonių dar turėjo gyvus prisiminimus apie liaudininką-socialistą, varpininką, daktarą ir Respublikos Prezidentą Kazį Grinių. Taigi „Varpas“ tarp disidentų tarybmetyje buvo gyvas. Ir jau 1990 m. kovo 11-ąją Lietuvos Respublikos Aukščiausiojoje Taryboje buvo galima išvėlyti „Varpo“ ir jo pasėtos

liaudininkiškos socialdemokratinės varpininkiškos tradicijos liniją – Gediminas Ilgūnas, Aloyzas Sakalas, Kazimieras Antanavičius, Česlovas Kudaba – mes visi, susibūrę į Sąjūdžio Centro frakciją, sėmėmės jėgų iš valstiečių-liaudininkų, socialdemokratų ir liberaliųjų demokratų srovės, kuri kaip tik reiškėsi „Varpo“ puslapiuose, o vėliau plėtojosi ir kituose leidiniuose. Ir po Lietuvą 1990–1992 m. sklido mūsų idėjos. Viktoras Kutorga dėjo pastangas atgaivinti „Lietuvos Žinias“, parašęs įžanginį straipsnį: „100 Varpo dūžių“! Jonas Ambraziejus gaivino varpininkų atminimą Marijampolėje. Kovo 11-osios Akto signataras Gediminas Ilgūnas imsis garbingos iniciatyvos pervežti prezidento Kazio Griniaus palaikus iš JAV į Lietuvą ir pastatyti jam paminklą Mondžgirėje 1994 metais. O 2000 metais išeis Gedimino Ilgūno monografija „Kazys Grinius“. O juk tai – neginčijamas „Varpo“ tradicijos gyvybingumo įrodymas – jei-gu nebūtų gyvavusi varpininkystė pačiais įvairiausiais pavidalais per tą visą ilgą „amžių“ kaitą, argi būtų ji atgijusi 1990-aisiais ir vėlesniais metais! „Varpas“ ir jo įtakoje išaugusi Lietuvos politinė kultūra kristalizavosi apie parlamentinę demokratinę konstituciją, apie demokratiškų vertybių branduolį. Jo įtakoje būrėsi pasaulietinė inteligentija – gydytojai, inžinieriai, pedagogai, kalbininkai, istorikai, žurnalistai ir kiti. Iš šios srovės išaugo kairiosios demokratinės politinės srovės Lietuvoje Pirmojo Atgimimo metais. Varpininkų srovė buvo ryški ir disidentiniame sąjūdyje, ir antrojo Atgimimo epochoje. Tai persikėlė ir į Lietuvos Respublikos Aukščiausiąją Tarybą – iš esmės į Sąjūdžio Centro frakciją, jai priklausę LRAT deputatai sėmėsi patirties ir iš kairiųjų frakciją veiklos 1920–1926 m. Lietuvos Respublikos Seimuose. Pagaliau ir vėlesnė, net iki šių dienų pasaulietinė, atviros, darnios visuomenės ir teisinės valstybės koncepcija, įkūnyta 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, savo ištakomis gali laikyti „Varpo“ tradicijas. Kaip jau minėjau iš dabartinių prezidentų artimiausias varpininkystės srovei yra Valdas Adamkus. Juk jis JAV savo jaunystės metais tiesiogiai bendravo su prezidentu dr. Kaziu Griniumi. Buvo labai artimai susidraugavęs su jo sūnumi Liūtu Griniumi. Nors kairiųjų idėjų prezidento Valdo Adamkaus veikloje buvo daug mažiau nei dr. Kazio Griniaus, bet liberalios demokratinės politinės kultūros, būdingos varpininkams, dvasia neabejotinai reiškėsi Valdo Adamkaus prezidentavimo metu.

Daug sunkiau būtų išvelgti tiesioginių sąsajų tarp „Varpo“ kairiosios liaudininkiškos ir liberalios kultūrinės tradicijos bei Lietuvos prezidentų A. M. Brazausko, R. Pakso ar D. Grybauskaitės. Jei A. M. Brazausko veikloje gal ir galima ieškoti „liaudininkiškų“ bruožų, tai jie labiau susiję su tarybinio laikotarpio pragmatiko stereotipais. Nors būtent prezidentas A. M. Brazauskas prisidėjo prie prezidento K. Griniaus palaikų perlaidojimo iš JAV į Lietuvą. Bet jau R. Pakso, o ypač D. Grybauskaitės prezidentinės veiklos metu polinkis demonstruoti „tvirtą ranką“ ėmė ryškėti. Negalima nepasakyti, kad ir plačiuose visuomenės sluoksniuose „tvirtos rankos“ ilgesio taip pat galima išvelgti. Bet tai yra ne tik Lietuvoje, tai būdinga ir Vengrijai, iš dalies – Lenkijai bei kitoms ES šalims narėms. Demokratinų vertybių, įstatymo viršenybės, teisinės valstybės, Konstitucijos suteiktų galių paisyimas ir šiandien yra svarbi demokratinės kultūros nagrinėjimo sritis, kaip tai buvo svarbu ir prieš 130 metų, „Varpui“ ėmus skambinti Lietuvai.

K. Valiaus nuotraukoje Prezidentas Valdas Adamkus ir Vytenis Povilas Andriukaitis knygos „Justino Marcinkevičiaus laikas“ (autorius V.P. Andriukaitis) pristatyme Lietuvos mokslų akademijoje. 2018.

Guoda Gedvilaitė – „Claros Schumann salonas“.

Guoda Gedvilaitė (Clara Schumann) ir Motiejus Bazaras (Johannes Brahms). R. Kunske nuotraukos.

MUZIKA KAIP VISAS GYVENIMAS

Muzikologės
Laimutės LIGEIKAITĖS
pokalbis
su pianiste
Guoda GEDVILAITE

*Guoda Gedvilaitė.
R. Kunske nuotrauka.*

– Šių metų Vilniaus fortepijono muzikos festivalis skirtas pianistės ir kompozitorės Claros Schumann 200-osioms gimimo metinėms. Renginiai stengiamasi Lietuvos publikai plačiau pristatyti šios menininkės kūrybą, jos vaidmenį XIX a. ir vėlesnių epochų muzikos raidai. Pastaraisiais metais Jūs intensyviai domitės Claros Schumann gyvenimu ir kūryba, atliekate visus jos kūrinius ir vedate seminarus. Sumanėte kamerinės muzikos koncertų ciklą „Claros Schumann salonas“, kuriame klausytojai tarsi patenka į XIX a. – žinomų muzikos genijų epochą. Šio ciklo renginiai sulaukė didelio pasisekimo Lietuvoje ir Vokietijoje. Kas paskatino Jus pasinerti būtent į Claros pasaulį?

– Savo muzikiniame kelyje ilgai ieškojau kelrodės žvaigždės. Man visuomet viskas yra nauja ir įdomu, laikiu naujų iššūkių, muzikinių užduočių ir meniškų jų sprendimų. Groti kompozitoriaus kūrinį – reiškia visapusiškai pasinerti į jo gyvenimą. Gal prieš dešimt metų Felixo Mendelssohno draugija Frankfurte paprašė paskambinti keletą Claros Schumann pjesių. Pradėjusi gilintis į Claros muziką, daug skaičiau apie šią pianistę ir kompozitorę, netrukus atradau visus jos jaunystės

dienoraščius, laiškus, t.y. susirašinėjimą su Robertu Schumanu, Johanessu Brahmsu (kokia laimė skaityti ir suprasti juos originalo kalba). Būtent Clara Schumann atvėrė duris mano vaizduotei į XIX a., būtent per ją aš kur kas geriau pažinau Mendelssohną, Fryderyką Chopiną, Ferencą Lisztą, Sigismondą Thalbergą, Johanesą Brahmsą, Theodorą Kirchnerį, smuikininką Josephą Joachimą, dainininką Julijų Stokhauseną ir kitus Claros draugus, pianistes konkurentes, pagrindinius tos epochos fortepijonų meistrus ir daugelį kitų įdomių XIX a. asmenybių. Taip prieš kelerius metus gimė „Claros Schumann salonai“, kuriuose kartu su publika nusikeliu į XIX a. ir muzikuoju su savo brangiais draugais ir kolegomis. Įdomu, jog jaunystėje Clara atlikdavo tik kai kurias, pačias populiariausias, Ludwigo van Beethoveno sonatų dalis, mat pilnos sonatos publikai buvo per sunkios, nesuprantamos. Tačiau jau netrukus Clara ėmė pirmoji skambinti koncertuose Beethoveno sonatas nuo pradžios iki pabaigos, taip šviesdama savo publiką. Schumannas ir Brahmsas tais laikais buvo tikra avangardinė muzika, tačiau Clara visuomet skambindavo jų kūrinius savo koncertuose, taip populiarindama savo mylimų žmonių darbus.

– *Besigilindama į Claros kūrybą, gal apie ją supratote ką nors visiškai naujo ir netikėto?*

– Supratau, jog per muziką galima ir reikia daryti gerus, naudingus darbus, nešančius žinias ir šviesą. Clara – moderni XIX a. moteris – išsikovojo garbės statusą visuomenėje ir scenoje, visiškoje vyrų kulto epochoje. Mano gyvenimo uždavinys yra edukuoti jaunimą per muziką, apsaugant jį nuo visiško pasinėrimo į skaitmenines „juodąsias skyles“, bendrauti su žmonėmis per šį aukštąjį meną, suteikiant peno sielai, žinių ir įdomių faktų sąmonei. O XIX a. ribojasi su XX a., ir čia jau atradau bendrų sąsajų su Clara, Leipcigu, Carlu Reinecke, Mikalojumi Konstantinu Čiurlioniu ir Baliu Dvarionu. Ar tai ne nuostabu? Mane tai labai įkvepia, todėl ir toliau ieškau naujų, modernių sutapimų bei atradimų, kurie atsiskleis būsimose mano programose.

– *Bendra Vilniaus fortepijono festivalio tema – „Moters meilė ir gyvenimas“. Žinoma, ji asocijuojasi su audringo Cla-*

ros asmeninio ir kūrybinio gyvenimo vingiais, kova už būvį. O dabarties moters – atlikėjos, pianistės – gyvenimas, požiūris į ją iš esmės yra pakitęs? Kokią prasmę Jūs asmeniškai matote šiame plačiame pavadinime?

– Moters kova už būvį nepasikeitė, tačiau moters statusas visuomenėje – taip. O tai viską keičia iš esmės. XIX a. moteris neturėjo savo teisių, o šiais laikais galime būti savarankiškos, lavintis, muzikuoti, netgi siekti užjūrio karjeros. Tik nereiktų painioti dviejų moterų tipų: karjerisčių ir menininkių. Clara buvo ir menininkė, ir pragmatiška moteris, realistė, kuri po vyro mirties privalėjo uždirbti pinigų, kad išlaikytų save ir visus savo aštuonis vaikus. Manau, kad ir aš esu menininkė iš pašaukimo. Groju fortepijonu dėl to, kad myliu muziką, myliu šį instrumentą su visomis jo spalvomis ir galiomis, ir kiekvieną rytą pagalvoju, kokia nuostabi yra muziko profesija. Nors tėveliai mane visuomet visapusiškai palaikė ir padarė viską, kas buvo reikalinga, kad tapčiau pianiste, net ir įkvėpimą menui paveldėjau būtent iš jų, vis dėlto mano kelias nebuvo rožėmis klotas, nekeliauvau tėvų ir senelių grįstais takais. Už viską, ką pasiekiau, galiu padėkoti savo mokytojams profesoriams Veronikai Vitaitei ir Levui Natochenny, ir užsispyrėlės charakteriui, kuris, beje, labai panašus į Claros. Muzikinius tiltus mūsų šeimoje pradėjau tiesti aš, o mano sūnus, jei norės, jau galės jais pasinaudoti, jam bus paprasčiau eiti nelengvu muziko keliu. 1840 m. Schumannas parašė dainų ciklą „Moters meilė ir gyvenimas“, op. 42, pagal vokiečių poeto Adelberto von Chamisso poemą. Aštuoniuose ciklo dainose apibūdinamas moters gyvenimo kelias, jo reikšminiai etapai: mylinti mergina tampa sužadėtine, žmona, motina, našle. Beje, tokią temą Schumannas pasirinko turbūt neatsitiktinai, nes kaip tik tais metais vedė Clarą ir norėjo, kad Clara baigtų pianistės karjerą ir atsiduotų tik jam ir šeimai. Ciklas lyg išpranašauja jų gyvenimą: 8 ciklo dainos, 8 vaikai, vėliau ir vyro mirtis. Dainų tekstai pasakoja apie bejėgiškai įsimylėjusią XIX a. moterį, neturinčią savo siekių, tik trokštančią mylėti ir tarnauti mylimajam. Šiais laikais tai, aišku, neaktualu, tačiau Vilniaus fortepijono festivalis, šiemet liečiantis Schumannų idėjas, teigia, kad moters meilė ir gyvenimas gali būti moder-

Guoda Gedvilaitė. Dm. Matvejevo nuotrauka.

nūs, šiuolaikiški, asmeniniai, stiprūs, karšti ir nepriklausomi. Tokia yra ir festivalyje skambanti muzika, ir atlikėjai.

– *Esate tarptautinio M.K. Čiurlionio pianistų ir vargonininkų konkurso 1995 m. nugalėtoja. Ką dabar, jau iš laiko nuotolio, Jums reiškia šis konkursas?*

– Tai turbūt vienas didžiausių emocinių išpūdžių mano gyvenime. Taip, šis laimėjimas man buvo labai svarbus, nes nuo tos dienos jaučiausi įpareigota visuomet laikyti aukščiausią pianistinę formą ir menininkės raišką scenoje, pateisinti konkurso žiuri ir žiūrovų lūkesčius, ką aš ir stengiuosi visą gyvenimą daryti.

– *Lietuvoje gana dažnai koncertuojate, vedate meistriškumo kursus, esate konkurso-festivalio „Muzika be sienų“ Druskinukuose vertinimo komisijos narė. Vienas iš svarbiausių Jūsų pasirodymų šiemet Lietuvoje, ko gero, koncertas Vilniaus fortepijono muzikos festivalyje. Kaip ir kada užsimezgė bendradarbiavimas su festivalio meno vadove Mūza Rubackyte? Kokios bendros idėjos jus sieja?*

– Mūza Rubackytė kaip tik buvo komisijoje 1995 m. tarptautiniame M.K. Čiurlonio pianistų konkurse, kai man buvo skirta pirmoji vieta. Manychiau, kad ji visus tuos metus stebėjo mano profesinį augimą. O galutinai muzika mus suvedė prieš keletą metų, kai ji atvyko į Frankfurtą prie Maino pasiklausyti mano rečitalio „Alte Oper“ koncertų salėje ir po šio koncerto mane pakvietė pagroti rečitalį Vilniaus fortepijono festivalyje. Man labai malonu, kad jau antrą kartą dalyvauju šiame festivalyje ir Claros Schumann 200-osioms metinėms skirto festivalio baigiamajame koncerte su Lietuvos nacionaliniu simfoniniu orkestru atliksiu jos fortepijoninį koncertą. Man tai didelė atsakomybė. Džiaugiuosi, jog teko susipažinti ir bendrauti su Mūza ir jos sutuoktiniu. Abu jie yra labai įkvepiančios ir įdomios asmenybės. Mane žavi Mūzos pokalbiai – pilni fantazijos, palyginimų ir epitetų, jos humoro jausmas, gilus požiūris į muziko gyvenimą ir būtį. Ji – išskirtinė pasaulinio lygio pianistė.

– *Kaip jaučiate Claros Schumann Koncertą fortepijonui ir orkestrui a-moll, op. 7, kurį atliksite festivalyje? Ar atrandate jame lig šiol neužčiuoptų niuansų, prasmų, kontekstų?*

– Šį koncertą pradėjau mokytis prieš metus, ir tik šiomis dienomis jo pasažai man pasiduoda, o harmoninės jungtys pagaliau lieka galvoje. Galima pamanyti, jog 15-metė Clara sugalvojo tokių pasažų, kuriuos tik ji viena galėtų pagroti! Atliekant šį jaunos kompozitorės kūrinį, man svarbu perteikti muzikos natūralumą ir jaunatviškumą. Klausytojams kvapą turėtų užgniaužti nežabotas virtuoziškas, o tai reiškia, kad turėsiu gerai apskaičiuoti virtuozinių pasažų rizikos faktorių. Lyriniai kūrinio momentai, įkvėpti pirmosios meilės violončelininkui Augustui Theodorui Müllerui ir Chopino Pirmojo fortepijoninio koncerto e-moll, manau, sušildys moteriškumu ir susipins į gražiai sukomponuotą muzikinę mozaiką.

Dėkoju už pokalbį.

(7meno dienos)

L. Ligeikaitė

santara

Dmitrijus MATVEJEVAS

Atsinaujinusi ir vėl duris atvėrusi Lietuvos nacionalinė filharmonija (LNF) pakvietė lankytojus ne tik mėgautis muzika, bet ir susipažinti su ją atliekančiais muzikantais **Dmitrijaus Medvedevo** fotografijos parodoje „**Patetico e delicato**“. Parodoje eksponuojami reportažiniai portretiniai kadrai iš LNF kolektyvų repeticijų ir koncertų. Itališki parodos pavadinimo žodžiai *patetico* ir *delicato* – dvi skirtingas būsenas žymintys muzikiniai terminai. „Stengiausi parodyti tai, ko per koncertą klausytojas galbūt nepastebi: dirigentų mimikas ir gestus, muzikantų susikaupimą per repeticijas.

Didesnę ekspozicijos dalį sudaro dirigentų portretai, daryti per koncertus. Manau, būtent dirigentų nuotraukos labiausiai padeda vizualiai perteikti muziką, kurią jie transliuoja atlikėjams“, – teigia autorius.

Parodą atidaro Nacionalinės filharmonijos vadovė Rūta Prūsevičienė ir fotografas Dmitrijus Matvejevas.

Dmitrijus MATVEJEVAS

Patetico e delicato

Dmitrijus MATVEJEVAS

Arvydas JUOZAITIS

TĖVAS
STANISLOVAS
IR
JUSTINAS
MARCINKEVIČIUS

*fragmentas iš papildytos knygos
„TĖVAS STANISLOVAS.
Pasakojimų knyga.“*

Henrikas Šilgalis: „Butkiškėje jis pradėjo savas improvizacijas su akmenimis, saulutėmis, statulėlėmis. Liaudies knygose ėmė ieškoti kapinių apipavidalinimo analogų, klausdavo ir mano studentišku patarimų“ (iš pasakojimo 1995 02 19).

Po kelerių tvarkymosi metų „Tiesa“ įdėjo atgaivintų Butkiškės kapinaičių nuotrauką. Tai buvo labai retas reiškinys – kapinės komunistinės spaudos oficioze. Prierasas šalia nuotraukos sakė, kad kapinės atgimsta „liaudies meistrų rūpesčiu“.

Prisimindamas šią nuotrauką, Tėvas Stanislovas šypteli: Nebuvo tai visiškas melas, – iš tikrųjų, būta ir liaudies meistrų rankų...

Kiekvienas Lietuvoje vidurinę mokyklą baigęs žmogus žino poetinę Justino Marcinkevičiaus dramą „Mažvydas“. Žinot žino, tik ar daug kas susimąsto, kodėl poetas pasirinko Butkiškę, įsivaizduojamai ir lemtingai herojaus meilės istorijai? Butkiškėje jauną Martyną gelbsti Marė Kerzaitė. Marija. Iš Butkiškės į Ragainę Nemunu atplaukia Kasparas, kuris vykdo paskutinę motinos valią – įteikia Mažvydui žiedą su įrašu „Dabar ir visados“. Iš žiedo Mažvydas neklystamai supranta, kad Kasparas – judviejų su Marija meilės vaisius. Just. Marcinkevičius neturėjo istorinių duomenų tokiai hipotezei pagrįsti, bet niekas jam neuždraudė poetinės vaizduotės. Ir mes sužinome, kad už nuodėmingą meilę Mažvydui, Marija nukankinama kaip ragana, paskandinama Dubysoje. O judviejų sūnus Kasparas iš

keršto perrėžia gerklę Ariogalos seniūnui. Štai kaip ši niūri istorija poemoje suvedama į tašką:

KASPARAS (verkdamas)
*Ji buvo ragana — nes jos sūnus
Be tėvo buvo gimęs. Taip, iš velnio!
Ji buvo ragana — nes kitados
Tave, eretiką, globojo, slaugė,
Galbūt mylėjo. Ragana ji buvo,
Nes juokėsi iš melo ir tamsos...
Nes tavo knygą... katekizmą skaitė...*

Kokia bebūtų „išmislo“, t.y. pramano dozė šioje dramoje, klausimas „ar daug poeto vaizduotė melavo“, mums neturėtų rūpėti. Svarbu yra tik viena: kodėl būtent Butkiškė? Istorinių faktų apie M. Mažvydo gyvenimą joje (ar dvare) nėra. Tad persasi tokia prielaida: poeto vaizduotę paviliojo pasakiška Dubysos slėnio harmonija... ir Tėvo Stanislovo kapinaičių grožis. Matome, kad to meto oficiali spauda („Tiesa“!) buvo pranešusi apie tą įdomų kapinių faktą. Bet pranešimo galėjo ir neprireikti, nes Just. Marcinkevičius pats čia lankėsi. Šiaip ar taip, čia juk Maironio apdainuotos vietos, o antra – šalia Labūnava, poeto žmonos Genutės gimtinė. Kur jau kur, bet uošvijoje poetas dažnai lankėsi. Ir ką jam reiškė, turinčiam „Volgą“, nulėkti keliasdešimt kilometrų Žemaičių plentų. Prisiminkime dar kartą, ką paliudijo Kęstutis Tiknevičius: „... iš Dubysos, kuria atplaukiau baidare... Atsivėrė pasakiškas vaizdas... Įsivaizduokite: nuostabiausias žalias šlaitas – gali žiūrėti ir žiūrėti, o kapinės tarsi slysta nuo jo žemyn. Kažkur ant kalvos kyšo bažnytėlė, graikiška šventovė...“

Bet leiskime prabilti ir pačiam Just. Marcinkevičiui, kuris „Mažvyde“ išliejo savo „credo“:

*Sapnuoju Butkiškę. Pusantrų metų,
Praleidau po jos stogu — Dievas regi,
Buvau laimingas. Galima sakyti,
Ir katekizmą sustačiau tenai...
O tie saulėlydžiai Dubysos slėniuos —
Tik ašarą nubraukt ir atsidusti
Žmogus gali... Ir persmelkia mintis,
Kad aš turbūt negyvenau lig šiolei,
O tik vykdžiau pareigą.*

Giedrė Kaukaitė

BUVIMAS ŠALIA

Jadvygos Monstvilaitės įvaizdį taikliai nusakė Juozas Baltušis, ano šimtmečio vidury sutiktas Vilniaus Lenino prospekte (dabar Gedimino): „Jūsų Mama – tai Lietuvos simbolis! Aukšta, liauna, vėjų nugairintu veidu, su kvepiančiais žolynais glėby!..“ – giedote išgiedojo klasikas. Tokia ji atrodė visiems – graži, ori, ypatinga. Tokia pasirodė ir man, dešimtmetei mergaitei, kai pagaliau ją, grįžusią iš aspirantūros Maskvoje, sutikau visam laikui. Mano vaikystė prabėgo pas senelius gimtojoje Plungėje be jos, o apsigyvenus Vilniuje, mano Mama iškart man tapo svarbi, nes buvo žymi ir daug nuveikusi. Gal vienintelė, – juk sunku būtų rasti kitą, į ją panašią. Taip atsilieps ir jos kolegos – tiek vyrai, tiek moterys, jos aspirantai mokiniai ir visi, kam teko ją susitikti, bendradarbiauti, visi išėjusieji ir tebesantys, kurie ją pažinojo ir tebemėgina įspėti Monstvilaitės fenomeną... Snarskis, Jucys, Stancevičius, Danta, Grigalauškas, Adomavičiūtė, Skališiūtė, Kišenytė, Kemešytė, Mejeris, Meklenburgas, Bėčius, Zalys ir Zalienė, Ladiga, Astrauskas, Laurinavičius, Natkevičaitė-Ivanauskienė, Šimkūnaitė, Pajarskaitė, Savickas, Savickaitė, Tarvydas, Tindžiulis, Kadžiulis, Vasinauskas, Tonkūnas, Būdvytis, Lazauskas, Jasaitytė, Vasiliauskas, Vasiliauskienė, Budrikis, Stonkus, Čiuberkis, Jagminas, Marcinkevičius, Jarumbauskas, Kviklys, Mikaliūnienė, Sruoga...

Jadvyga Monstvilaitė su dukra Giedre (kairėje),
anūke Monika Žebriūnaite, jos dukrele Minija,
anūke Ūla Ulijona Žebriūnaite.

Tai toli gražu ne visos atsitiktine tvarka čia sukritusios mokslininkų pavardės, minėtos mūsų namuose ne kartą, ne du ir ne tris. Mama buvo santūri ir taktiška, jai pusiausvyros galėjai tik pavydėti. Kartu tai buvo emocionali ir ambicinga asmenybė. Tad nenuostabu, kad vienas kitas profesinis ryšis gyvenimo tėkmėje yra keitęsis. Štai garsus botanikas profesorius Povilas Snarskis, kurio pavardę dar vaikas būdama išgirdau ir įsidėmėjau Mamai esant svarbią, toks pat svarbus išliko iki paskutiniųjų jos gyvenimo dienų. O pažinties griūtį su kitu, ne mažiau svarbiu profesoriumi Mama skaudžiai išgyveno: dalykinis bendravimas, prasidėjęs didžiausiu pripažinimu, pagarba ir abipusiu žavėjimusi, ilgainiui negrįžtamai virto giliausiu antagonizmu. „Abi Irenos ir Šalna“ – Irena Kavoliūnaitė, Irena Puzinaitė ir Antanas Šalna – buvo minimi vos ne kasdien po kelis kartus. Tai ilgamečiai bendradarbiai vokiškiai – jos mokiniai, tapę artimi ir mylimi, tarytum jos šeima ir laimė – kitos nebuvo skirta.

Gal nesuklysiu tvirtindama, kad dauguma pažinojusių Jadvygą Monstvilaitę, apsipratę su nekintamu mokslininkės, profesorės, daktarės, vedėjos, vadovės, knygų autorės ir pranešėjos įvaizdžiu, nė nesusimąstė – kaipgi čia nutiko, kad tokia išvaizdi ir talentinga moteris su gražia kasų karūna aplink galvą liko viena? Nejau jos niekas nemylėjo, nejau išties jai rūpėjo tik piktžolės ir herbicidai?.. Buvo įsimylėjus ir pati, ir ją buvo įsimylėję. Ir ne kartą. Pirmąsyk Mama pamilo Vilniuje ir buvo labai mylima, kai man buvo ketveri. Monstvilaitėi likimas dovanojo išrankaus ir rafinuoto, impulsyvaus, išpūdingo ir žymaus žmogaus meilę. Išvydęs ją Švietimo ministerijoje, besileidžiančią laiptais žemyn, jis lyg teatre priklaupė ant vieno kelio ir artistišku gestu sustabdė, kreipdamasis: „Karaliene...“ Netrukus visai galvą pametė dėl jos, užvertė mažą jos kambarėlį gladijolių glėbiais, prirašė aistringų laiškų, vadindamas ją negirdėtais meilybiniais vardais ir vardeliais. Kas žino, kaip būtų tęsęsis šis gaivališkas ryšis, jei ne toji nelaukta skubi telegrama, kurią ji gavo pas tėvus į Plungę atvažiavusi: „Skubiai parvažiuok N mirė“. Jau mokėjau skaityti. Ašarodama ji išskubėjo pakalne į Vilniaus traukinį.

Buvau dvylikos, kai po Mamos maskviškės aspirantūros mudviem apsigyvenus Mokslininkų namuose, dar kokius penkerius metus mūsų pašto dėžutę bombardavo laišškai iš svetur, pasirašomi NN. Išliko jo telegramos ir anų laikų naujovė – fototelegramos. Galėjau įgyti mylintį tėvį ir du labai draugiškus įbrolius su jaukia jų senele, mirusios jų mamytės mama. Tik būtų tekę visam laikui išvykti iš Lietuvos – tasai mano Mamą mylėjęs žmogus buvo Tarybų Sąjungos ambasadės pareigūnas vienoje Rytų šalyje. Mama išlaikė jo dovanotą žalsvą, rausvomis roželėmis margintą vėduoklę, kvepėjusią sandalo medžio aromatu ir rytietišką jaunos moters skulptūrėlę iš gelsvo akmens. Aš vis tebesirengiu perskaityti NN man dovanotą Servanteso „Don Kichotą“...

Ant Mamos rašomojo stalo nuolat stovėjo nedidelė rusva šlifuotos uolienos nuolauža su grakščia varine driežo figūrėle. O knygų spintoje tebėra šimtus kartų skaityta, nepabostanti sakmių knyga su linkėjimais man pabuvoti tuose tolimuose kraštuose, apie kuriuos taip vaizdžiai rašo knygos autorius. Aprašomų kraštų kalnuose gyvenanti gražuolė, pasiverčianti nepagaunamu driežu... Bet tai jau kito Mamos gerbėjo NNN atminimas. Vėliau pažinau dar ne vieną dėl Monstvilaitės galvą pametusį.

Kai Mamai sukako 43-eri, ji iš tikrųjų rimtai nusprendė tekėti. Būčiau įgijus išvaizdų garbios profesijos tėvį su dviem įseserėm ir mažamečiu įbroliu (jų mamytė buvo mirusi). Jau nuspręsta buvo, kur Vilniuje gyvensim, kaip paskirstysime kambarius, kaip sutalpinsime baldus. Tačiau paskutinę minutę ir jam Mama atsakė, sukeldama daug kalbų, užsitraukdama pretendento pyktį. Kažin ar ją pabaidė tik griežtas religingo tėvo laiškas iš Plungės, draudžiąs tekėti, juk Kazys Kaukas, mano tėtė, tebebuvo gyvas. Taigi, ji, nors oficialiai išsiskyrusi, bet kaip gyvanašlė pagal bažnyčios kanonus neturėjo teisės kurti kitos šeimos. Vėliau Mama lyg ir teisinosi, kad netekėjo neva mano labui, suabejojusi, ar būsimasis vyras rūpinsis ir manimi tiek pat, kiek savo tikraisiais vaikais. Neįtikinamai

Jadvyga Monstvilaitė su vyru, Lietuvos kariuomenės kapitonu Kaziu Kauku Kaune 1939 metais.

skambėjo ir žaismingas jos aiškinimas, kad sprendimą dėl vedybų ji patikėjo... automobilio vairui: „Vairavau iš parduotuvės veždamasi naują pietų servizą ir tariau sau – kur vairas pats pasuks, ten servizą ir vešiu.“ Ir nutikę taip, kad vairas tvirtai pasukęs į jos pačios namus. Taip mudvi įgijome iškilmingų pietų servizą, beje... taip ir likusį neišpakuotą. Tikroji iširusių vedybų priežastis, man regis, – be galo stiprus Mamos troškimas būti nepriklausoma. Nors ji aiškiai pavyduliavo ištekęsiai bičiulei Anicetai – ją suerzindavo dviejų pagyvenusių žmonių meilūs kreipimaisi viens į kitą „pupulėli“, rankų pasiglostymai ir bučiniai į pavytusį skruostą, tačiau Monstvilaitė, besirūpinančią maistu, skalbiniais ir vyru su trimis vaikais, sunku įsivaizduoti. Ji – tribūnoje, prezidiumuose, komandiruotėse, seminaruose, konferencijose, posėdžiuose, disertacijų gynime, televizijoje, žodžiu, viešu-

moje, štai jos įvaizdis. Viskas turėjo vykti „pagal planą“ ir „pagal tvarką“, taip ji sakydavo. O derintis prie kitų tvarkos ir planų kažin ar bebūtų norėjus.

Esama gilesnių tokios nuostatos priežasčių. Pačioj gyvenimo pradžioj, žydinčioj jaunystėj likimas jai švystelėjo stulbinamą dviejų vyriškių kontrastą: ramų, dorą, tačiau, pasak jos pačios, „be polėkių“ mano kariškį tėvą ir tą kitą – išskirtinai talentingą, ryškų, nenuspėjamą, gaivališką, vieną ryškiausių Lietuvos asmenybių apskritai, gebėjusį vienu akimirksniu mano gražuolę Mamą panardinti į audringiausių jausmų sūkurius. Tarytum ji lyg Pelenė būtų atsidūrusi stebuklinėj pasakoj, iš savojo pastogės kambarėlio patekdama į žėrinčius aistrų rūmus. Toji nelemta skubioji telegrama žaibu nuvėrė mano Mamą visam likusiam laikui, paliko ją apstulbusią, nustėrusią. Gal dar tikėjosi ko nors, gal ieškojo, laukė, dairėsi, tačiau tokių stebuklingų rūmų jau niekad neberado. Netrukus ims ryškėti jos nuostata – tik darbas vienintelė patikima satisfakcija. Būdama charizmatiška, Mama aukštus reikalavimus kėlė ir kitiems. Nelengva buvo ją sudominti. Sunku patikėti, kad Mama pastebėtų bibliotekininką, buhalterį ar paštininką. „Nerimtas reikalas, neįdomu“, sakytų. O štai – gydytojas, chirurgas, režisierius, dirigentas ar aukšto rango kariškis, pasak jos, tai – tikro vyro vertos profesijos. Bėda, kad net ir tie „tikrieji“ prieš Mamą pasijusdavo kaip „pamokų neišmokę“ ir „egzamino neišlaikę“. Anas stebuklingųjų rūmų švytėjimas lyg burtas bus likęs nesulyginamas su niekuo, o burtažodis, deja, ano žaibo telegramos nutrenktas.

Mėgstamiausia Mamos knyga – apie Petrą I. Skaitė ją daugybę kartų, mėgo pasakoti to valdovo viešojo ir asmeninio gyvenimo epizodus, citavo jo žodžius. Ji aiškiai žavėjosi tuo personažu. Gal toks ir buvo jos įsivaizduojamas herojus? Atsigręžus į ankstesnius metus matyti, jog trumpai tetrukęs Mamos vedybinis gyvenimas karo metais, be sumaišties, nelaimių, ligų ir dvasinių traumų, ne ką daugiau tepasiūlė. Karo išvakarėse už kapitono Kazio Kauko ištėkėjusi mano aštuoniolikmetė Mama netrukus išgyveno du nelaimingus

gimdymus. Būčiau turėjusi du broliukus, deja, pirmojo nė pakrikštyti nesuspėjo, o antrasis, Kaziukas, išgyveno vos vieną dieną. Mama nušalo kojas, susirgo reumatu ir sunkiu kojų venų uždegimu. Karo ligoninėje Kaune išgulėjo paslika pusiau paralyžiuota, neaplankyta – juk karo metas, namiškiams iš Plungės toli, o mano karininkas tėtė jau slapstėsi, nes nuginkluotas ir priverstinai įtrauktas į Raudonąją armiją, iš jos dezertyravo. Kai po trijų ilgų mėnesių vieną šeštadienį Mamos kairioji ranka nežymiai krustelėjo ir per sekmadienį išsimiklino iki kilstelėjimo, į darbą pirmadienį atėjęs gydytojas nesidrovėdamas apsiverkė iš džiaugsmo – jau buvo susitakęs su mintimi, kad Mama nepasveiks. Gydytojas gailėjosi jaunutės mano Mamos, pats kasdien plovė jos kojose atsivėrusias žaizdas ir liūdnai prognozavo, kad kraujagyslių liga jau liks visam gyvenimui. Mama ne kartą pasakojo tą liūdną istoriją. Daug kartų mėgino nupasakoti ir savo būseną, kai žaizdoms apgijus, ji pagaliau pakilo iš patalo ir lėtai nuėjo link geležinkelio stoties. „Ėjau kaip nesava, žvalgiausi tarsi kitom akim, kažkas pasikeitė giliausiose mano esybės gelmė-

Jadvyga Monstvilaitė (dešinėje) su tėvais Barbora ir Juozapu Monstvilais, seserimi Stasele, broliu Liudviku. 1925 m.

se... Tarytum kas užbraukė buvusį nerūpestingą gyvenimą ir juodu brūkšniu jį nuo manęs atskyrė...Tarytum žaizdos būtų atsivėrusios ne tik kojose, bet ir širdyje. Jaučiausi visiškai viena visam visam pasauly...“ – sakydavo. Po metų gimiau aš, o karui pasibaigus tėtė bus įskustas, suimtas, tardytas ir nuteistas dešimčiai metų lagerio. O mano Mama trauksis iš nebejausių gimtų vietų, išvažiuos į Vilnių mokslų siekti... Atsigręžus į dar ankstesnius laikus, į jos paauglystę, atsiveria pirmoji skaudi netektis – ankstyva motinos Barboros Monstvilienės mirtis. Dievobaimingasis tėvas Juozapas Monstvilas buvo griežtas, švelnumo stokojęs, labiau rūpinęsis ūkiu, namo statyba ir bažnyčios reikalais. Tad penkiolikmetė Monstvilaitė jau bus pažinusi nesaugumą. Paskutiniaisiais gyvenimo metais, kai jau nebedirbo, turbūt nebuvo nė dienos, kad savo mamos Barboros neprisimintų – kokia graži ji buvusi, kokie gražūs jos plaukai ir balsas, kaip plungiškai ją mylėję, kaip ilgai skambėjo varpai, jai mirus, kaip ji didžiavosi, kad turi savų malkų iš pavidėto miško, o užrašydama nuosavybės popierius vyrui, tepadėjusi tris kryželius, nes rašyti nemokėjo... Malkų ryšelių pardavusi, įduodavo centų dukrai Jadvygai ir sūnui Liudviui. Tėvas buvęs ne tik griežtas, bet ir labai šykštus...

Laimingiausios vaikystės minutės – sekmadienį per sumą. Visi bažnyčioje, o Jadzelė, jau atbuvusi mokinių mišias, namie viena. Tuomet galėjo praverti kampinę lentyną ir iš puodynės atsargiai pasikabinti šaukštelį medaus... Mudvi esam ilgai tyrinėjusios vieną Barboros nuotrauką, nesuprasdamos, kas per apavas kyšo iš po jos ilgo žiemiško sijono. Vailokai? Vilnonės kojinės? Ir Mama ašarojo prisiminusi, kad iš tiesų – tik kojinės. Su klumpėmis fotografuotis nenorėjo, o batų neturėjo. Sunku pasverti, kiek prigimtis užprogramavo, o kiek patirtieji gyvenimo smūgiai vertė mano Mamą nepaprastai valingai siekti profesijos aukštumų. Dievas tik žino. Ji tvirtaiėjo pasirinktuoju keliu, viskas vyko „pagal planą“ ir „pagal tvarką“. Tai reikėtų, jog pasitikėjo tik savo pačios jėgomis ir gebėjimais, nieko iš niekur neprašė, užsidirbo viską savo

*Jadvyga Monstvilaitė Vilniuje 1947 m. Paltas
persiūtas iš vyro K. Kauko kariškos milinės.*

*rankomis, užsitarnavo savo pastangomis. Buvo nepaprastai
ištvėrminga ir kantri, niekam nesiguodė ir nesiskundė. „Kai
sunku, sukandu dantis ir atlaikau“, – sakydavo. Jadvyga
Monstvilaitė – savo meto mokslo visuomenės elito pažiba, pri-
valėjo ir mokėjo būti pasitempusi. Rengėsi klasikiniu stiliumi,
mėgo griežtus angliškus kostiumėlius ir šilkinės bliuzeles. Siu-
vosį pas geriausius Vilniaus siuvėjus: Opulskienė, Levitanienė,
Kacas, Segalis – siuvėjai, pas kuriuos lankytis buvo prestižo
klausimas. Jei reikėdavo „gauti“ geresnį audinį ar kailiuką
drabužio papuošimui, ją globojo „Ramunės“ fabriko direktorė
Pabedonoscevienė, kažkodėl vadinama Regina Ivanovna.*

Mama kasmet stengdavosi įsigyti ką nors nauja. Mady nesivaikė, pasitikėjo siuvėjų skoniu ir patarimais. Chruščiovo laikais, kai jau galėjo laiškais susirašyti su Kanadoje po karo atsidūrusiu broliu Liudviu ir siuntinių iš jo gauti, Mama siūdinosi iš atsiųstųjų mandresnių audinių, tiesa, vis tiek rinkdavosi santūrias, ramias spalvas, neįmantrias faktūras. Papuošalų turėjo nemažai, bet retai jais puošdavosi. Vis nebuvo kaip: „taigi į Sachaliną važiuosiu“ (taip vadinta atokesnė bandymų vieta), su žiedais kvailai atrodysiu, ką mano darbininkės Dusia ir Marusia pasakys“, arba: „prezidiume būsiu, sėdėsiu šalia Sniečkaus. Su karoliais?.. Na jau, nei šis, nei tas“, arba: „tribūnoj su auskarais? Eik, eik, pas mus nepriimta“ ir pan. Daugiausia, ką sau leisdavo – segę, broškute vadinamą, įsisegti. Ir kosmetikos nenaudojo, tik keletą paprastų kremų – „Gintarinį“ arba „Nivea“. Matyt, teisingai jautė savąjį įvaizdį, kurį taip tiksliai įvardijo rašytojas Juozas Baltušis: „Jūsų mama – tai Lietuvos simbolis! Aukšta, liauna, vėjų nugairintu veidu, su kvepiančiais laukų žolynais glėby!“ – garsiai išgiedojo klasikas, sutiktas prospekte netoli „Svajonės“ parduotuvės, net aukštaūgis milicininkas iš kryžkelės atsigrėžė. Kvepalus mėgo, vis turėjo įvairių, rinkosi gėlių aromatus. Atsidusdavo, prisiminusi aukštakulnius batelius. Ir skrybėlaičių pagal skonį nieks nebepagamindavo – tarpukario meistrų jau nebebuvo, o naujieji „atbulom rankom dirba, formų neturi ir jų filcai grubijoniški, tik vailokams tinka“, – taip įvertindavo buitinių kombinatų modeliotojų galimybes. Kiekvieną rudenį važiuodavo į Krymą arba Kaukazą atostogų. Sakydavo, kad tenykščiai mineraliniai šaltiniai naudingi jos venoms. Manau, kad Pietų kurortų pomėgis bus pabudęs dar studijuojant Maskvoje, nusižiūrėjus į tenykščių mokslininkų ir profesorių pomėgius. Iš jų bus girdėjusi apie vadinamąjį „barchatinį“ rudens sezoną, bus tylom prognozavusi – „kai galėsiu sau leisti, ir aš į Pietų kurortus važiuosiu“. Galbūt ir maskviškių profesorių kabinetų griežtasis dizainas bus mano Mamai įspūdi padaręs – savąjį kambarį Mokslininkų namuose ji būtent taip ir apstatė: prie lango rašomasis stalas, greta knygų spinta su specialios literatūros tomiais, prie kitos sienos

sofa, žurnalinis staliukas bei du foteliai ir kilimas po jais. Tame kambaryje jauteisi ne į namus, o kaip pas viršininką patekęs.

Mamai į kurortą išvykus, likdavau pas jos bičiulę Anicetą arba pas kaimynę Rutkauskienę, arba su Zose, arba Genute, arba su Anele, o dar vėliau – su Pole, arba kita Zose, žiūrint, kuri padėjėja tuo metu tvarkė mūsų ūkį – virė valgį, eida-vo į parduotuvę, skalbė. Tarnaitėmis jų Mama nevadino, tik vardais. Mokėjo joms atlyginimus sudarydama sutartis, kad vadinamasis stažas kauptųsi, ir visoms kuo nors padėjo – priregistruodavo Vilniuje, ir visas išleido į siuvėjų kursus. Gražius, ilgus savo plaukus Mama nusikirpo tik gerokai po penkiasdešimtmečio, po savo tėvo mirties, kai jis jau nebega-lėjo žemaitiškai pabarti: „Jedvyga, tik nekėrpk plaukum, vo būsi lygu vuožka be ragum.“ Vaikystėj ir paauglystėj ji pin-davo dvi kasytes – sklastymas visada per vidurį. Kasytėms augant, jas suko aplink ausis, vėliau dėliojo skersai žemiau pakaušio. Vėliau jau pynė dvi ilgas kasas ir suko jas aplink galvą, susmaigstydamą įvairiaspalviais kauliniais smeigtu-kais. Grįžusi iš Maskvos, pindavo vieną kasą ir vėl dailiai susukdavo aplink galvą, sutvirtindama tą „karūną“ metali-niais smeigtukais. Mėgo palei smilkinius plaukus sudrėkinti ir suspaudyti retro bangelėmis. Pastebėjusi ties sklastymu vieną kitą pražilusį plauką, tuojau tokį išpešdavo lauk. Vėliau pražilusius plaukus prašydavo išpešioti Zosę arba Genutę, ar kurią kitą tvarkytoją, kartais tą procedūrą leisdavo atlikti ir man. Stengėsi plaukus prižiūrėti, prašydavo įtrinti svogūnų tyre ir ricinos aliejumi, vėliau kvapniui biokrinu. Ilgainiui plau-kai nebebuvo pinami, o tik sukami į puošnų kuodą žemiau pakaušio, mat bičiulė Aniceta, kaip „moderniškesnė“, pako-mentavo, kad kasos nebemadingos. Jadvyga Monstvilaitė turėjo daug talentų – galėjo būti ne vien mokslininkė. Galėjo būti puiki pedagogė, gera psichologė. Ji puikiai rašė – eilu-tės tiesiog liete liejosi. „Reikia tik pirmąjį sakinį sugalvoti, paskui eina kaip iš pypkės“, sakydavo. Rašė sklandžiai, išsamiai ir logiškai. „Kad tik nebūtų skystai“, juokaudavo.

*Jadvyga Monstvilaitė su Giedre ir bičiule Aniceta Ežerėliuose
prie Vilniaus. 1947 m.*

Rašė straipsnius, atsiliepimus, pranešimus, knygas. Rašė ilgus laiškus ir sau pačiai, „kai nesimiega, kai norisi ilgai žiūrėti į tamsų dangų ir kalbinti mėnulį“. Tie laišškai – be kreipinių, be pasisveikinimų ir atsisveikinimų, be pradžių ir be pabaigų, parašyti vienu ypu, mintyse jie tikriausiai buvo kam nors skiriami, tačiau kažkodėl liko neišsiųsti. Kai kurie ilgi įrašai užrašų knygutėse ir bloknotuose labiau panašūs į pokalbius su savimi, nei kad į komandiruotės išpūdžius. Mama mėgo ir mokėjo būti viena. Monstvilaitė buvo artistiška natūra. Ji pasakodavo nepaprastai išraiškingai ir įtaigiai, virtuosiškai žaisdama pauzėmis, sakinio melodikos moduliacijomis, net tembrais. Ištardavo personažo vardą ar pavardę taip vaizdžiai, kad aiškus buvo ne tik pasakotojos požiūris, bet kaip ant delno ir veikėjo charakteris, jo išvaizda, kalbos ypatumai, net eisena ir balso tipas. Artistiškumas, be abejonės, buvo didelis jos privalumas ir rimtoje tribūnoje. Turėdama gerą iškalbą, tiksliai nujausdama auditorijos atmosferą, Monstvilaitė žaibiškai užmegzdavo kontaktą su klausytojais. Kai grįžusi

namo pranešdavo „pa-vy-ko“, jos akys žibėte žibėjo. Būdavो laiminga. „Tau visuomet pavyksta“, provokuodavau. O ji: „Nesakyk, kiekvienąkart viskas kitaip.“ Ir aplodismentai jai rūpėjo. Visuomet pabrėždavo, kada „labai plojo“, o kada „taip sau tiktai“. Mama pastebimai žemaičiavo, buvo išlaikiusi žemaičių mąstymo būdą. Jos kalba mirgėjo nelauktais palyginimais, netikėtais minties posūkiiais, perkeltinėmis prasmėmis ir metaforomis, originaliomis asociacijomis. Nevengė aštresnio tarmiško žodelio. Tatai drąsiai ir pikantiškai kontrastavo gana konservatyviam jos būdui. Prieštaraudama ji dažnai ištardavo tuo pačiu ritmu tą patį neiginių junginį: „Ne, ne! Nenenenene! Ir dar kartą – ne!“. Su dukromis Monika ir Ūla tučtuojau prie neniavimo prisijungdavome ir po tokio terceto gardžiai visos kvatodavome. Mama mėgo sugalvoti ir krėsti „štukas“. Buvau penkiolikos, kai ji, neapsiklausydama mano prašymų pirkti pianiną ir leisti mane į muzikos mokyklą, nupirko man akordeoną „Akkord“. Nuvažiavusios į Plunge, prie senelių trobos pagal Mamos režisūrą atėjome aplinkiniu taku nuo daržinės pusės. Turėjau už kampo plėšti akordeonu, kad seneliai atbėgtų ir stebėtųsi. Mama liepė „grajyti“ vis garsiau, o pati per tvoros tarpą žiūrėjo, kol pagaliau sulaukėme ne tik senelių, bet ir kaimynų: „vo jesusmaryje, bene bus ubagai užpuolę“. Mamai tuomet buvo 40. O įžengusi į septintąją dešimtį, Sapieginės miške žiemą ji drauge su anūkėmis Monika ir Ūla važinėjosi nuo kalno. Mergaitės – sėdom ant mokyklinių kuprinių, o jų Babytė – ant savosios nelabai didelės rankinės. Nuslydusi nuo „transporto“, čiuožė kvatodama sėdom toliau, kol įvairavo į pusnį, kad net kepturė nuskrido.

Nors augo greta bažnyčios, zakristijono Monstvilo šeimoj, religinga nebuvo. Gyvenimas šalia kunigų kaip tik bus paveikęs atvirkščiai. Pasakodavo, kaip tėvo liepiama, padėjo kraustyti vienam kunigui, pernešdama knygas į kitą kambarį. Benešant knygų glėbį, viena jų iškrito ir iš jos ant grindų pažiuro daugybė įvairių garsios to meto artistės nuotraukų. Tas pats kunigas ir jai sakė: „Jadzele, auk greičiau... na, kodėl tu dar nepilnametė...“

*Jadvyga Monstvilaitė
Vilniaus universiteto
aspirantė. 1947 m.*

Taigi, pamaldi nebuvo, tradicijų prisilaikė nesigilindama į jų prasmes. Per bažnytines šventes smagu buvo pasisvečiuoti pas Anicetą, ir tiek. Į Dievo sąvoką gilintis vengė. Ne kartą virpančiu balsu su didžiausiu gauduliu sakė: „Nėra Dievo. O jei yra, tai jis labai piktas ir neteisingas. Kaip jis galėjo leisti mano mamai numirti...“

Į bažnyčių nėjo, laikėsi bendražmogiškų padorumo taisyklių, niekieno patarimo neklausdama. Buvo mėgstama ir gerbiama. Pas Monstvilaitę daug kas ateidavo tartis ir guostis. Ne tik moterys, bet ir vyrai patikėdavo jai asmenines paslaptis. Mama mokėjo išklausyti, nedarydama „tragedijų“, mokėjo paprastai „be didelių filosofijų“ paguosti ir palaikyti, arba, kaip pati sakydavo, „supurtyti“. Ji gaudavo ilgų laiškų su kreipiniu „Vadove“, tačiau tuose laiškuose dažnai buvo rašoma ne apie piktžoles ar herbicidus. Atsidususi sėsdavo prie stalo ir kaip išmanydama rašė atsakymus į tuos klausimus „ne apie herbicidus“. Niekuo nesistebėjo ir nesipiktino, niekuomet neapkalbinėjo: „Visko būna“, sakydavo. O pačiai sau patarti sunkiau buvo. Ir guosti save sunkiau.

Pabaiga 62 psl.

Dr. Rasa GEČAITĖ

giesmių giesmė VILNIAUS GAONUI

„Vilniaus Gaonas“. Fragmentas.

G. Kazimierėnas pabrėžia, kad jam žydų tema yra natūraliai ir tiesiogiai susijusi su viduramžių Lietuvos didinga daugiataute imperija ir jai būdinga skirtingų religinių konfesijų įvairovės tolerancija. Ši giliamintė dailininko samprata padeda atskleisti ir paaiškina paveikslo architektoniką ir kertinius simbolius. Paveikslo centre vaizduojamas Vilniaus Gaonas, studijuojantis Torą ir šventuosius rankraščius, kurie skelbia, kad laikų pabaigoje danguje pasirodys auksu ir deimantais spindinti Jeruzalė. Ties rankraščiais palinkusio ir į juos išigilinusio Gaono kojos yra panardintos į dubenį su vandeniu, kuriame atsispindi danguje švytinti Jeruzalė. Tai ypatingai gražus ir didelės įtaigos daugiaprasmės metaforos vaizdinys. Dailininkas meistriškai turtingos tapybos kalba perpasakoja legendą, pasak kurios, Gaonas studijuodavo rankraščius įmerkęs kojas į vandenį, kad neišsektų nuo ilgas valandas truncančio susikaupimo ir alinančio nepertraukiamo darbo. Drobėje nepaprastai subtiliai ir įtaigiai perteikta Vilniaus ir Jeruzalės sąsąuka, giliai ir jautriai apmąstant žydų tautos sąsąjas su Lietuva nuo pat Gedimino laikų. Kai imperinių ambicijų skatinimas Gediminas, Lietuvos ir daugybės rusėnų karalius bei Semigalijos princas ir kunigaikštis (*Gedeminne dei gratia letphinorum ruthenorumque rex, princeps et dux Semigalliae, 1323*) savo regaliniuose 1321–1325 m. laiškuose Europos miestams skelbė, kad visiems atvykėliams į jo valstybę garantuojamos visų religijų

ir etnosų lygios teisės, kurias gina karaliaus įstatymai. Šią pirminę santikos ir sambūvio harmoniją tapytojas išryškina, tarsi irėminės paveikslą dešinėje ir kairėje nematomų kolonų kapiteliais su spinduliuojančia žydų septynšake menora ir Gedimino stulpų heraldika. Dailininkas giliamintiškai jungia žydų kultūros elementus ir krikščioniškus Vilniaus motyvus, išryškindamas taikaus sambūvio imperatyvą, kai Lietuvoje nuo seniausių laikų apsigyvenę žydai Vilnių vadino Šiaurės Jeruzale. Paveikslo erdvėje plevėsuoja tamsi skraistė, ant kurios pavaizduotas per Antrą pasaulinį karą sugriautos Vilniaus senosios sinagogos (1440–1941) kartušas ir žydiškų maldų hebraiškų užrašų nuotrupos. Autorius paaiškina, kad Vilnių dengianti draperija simbolizuoja didelę žydų kultūros įtaką ir tuo pačiu asocijuojasi su žydiška „palapinių šventės“ tradicija. Šis dailininko meninis sprendimas sakralizuoja Vilnių kaip šventą miestą žydams, kuriems Vilnius 700 metų buvo jų antrosios Tėvynės Lietuvoje Šiaurės Jeruzalė. Monumentalus paveikslas sukonstruotas tarsi atversta knyga, kaip asociacija į „Torą – nešiojamą Tėvynę“. Meistriškai perteikti istoriniai simboliai lyg šventoje knygoje puslapis po puslapio pasakoja žydų tautos kelią ir nuosekliai darniai sujungia su Lietuva. Pasak G. Kazimierėno, buvo svarbu perteikti platų istorinių vertybių ir moralinių kategorijų spektrą – nuo Toros įteikimo Mozei ir Vytauto Didžiojo privilegijų žydams Lietuvoje, suteikiant jiems čia išskirtinai palankias gyvenimo sąlygas ir prieglobstį nuo religinio persekiojimo to meto Europos kontekste, iki manifestinio kvietimo per krikščioniškus ir judaistikos motyvus apmąstyti išdavystės, nuodėmės, atgailos ir atleidimo kategorijas (Jono Krikštytojo galvos nukirsdinimas Erodo rūmuose, Salomėjos šokis, Paskutinė vakarienė, Judo pabučiavimas etc). Profesorius G. Kazimierėnas primena, kad Antro pasaulinio karo metu žydai Lietuvoje patyrė katastrofą, į kurią jo paveikslas kviečia pažvelgti iš humanistinių ir teisės pozicijų, o taip pat judaistikos ir krikščionybės religijų kontekste. Dailininkas „Vilniaus Gaono“ paveiksle visiems žiūrovams kilniaširdiškai įteikia raktą, kuris atveria duris į daugiatautės santaros suvokimą ir pagarbaus sambūvio išlikimo paslaptį.

Vilniaus mūrai tebegirdi Gaono žingsnius

Užaugau pačiame Vilniaus senamiesčio centre. Gal net epicentre, nes nuo viduramžių laikus menančio storų sienų pusapvalio namo veda penkios gatvelės į visas keturias pasaulio kryptis ir dar vieną... galbūt į Jeruzalę. Penkios gatvelės, nuo pusapvalio namo vedančios skirtingomis kryptimis, pavadintos Žydu, Gaono, Stiklių ir Antokolskio vardais, yra tarsi penki gyvi spinduliai, nešantys šviesą iš slaptosios Vilniaus senamiesčio versmės. Tas vaikystės namas, kuris stebuklingai per karus ir gaisrus išliko nesugriautas, su nuo senų senovės giliais gotikinių skliautų rūšiais ir vėlesniais renesansiniais gyvenamaisiais trijų aukštų mūrais, iki šiol turbūt slepia daugybę paslapčių. Jas bandydavau atspėti tyliai klausydama senojo mūro šnabždesių. Kaip tik šis garsusis ir vienintelis toks Vilniaus senamiestyje namas, su gražiai ištapytomis pirmo aukšto langinėmis, man dar vaikui atvėrė Vilniaus žydų istorijos paslaptis su visais jų turtais ir išmintimi. Galiu tik spėlioti, kad Vilniaus Gaonas tą namą turėjo gerai žinoti ir turbūt ne kartą jame lankėsi. O aš iš jo kasryt skubėdavau į Salomėjos Nėries mokyklą ir vakarais po pamokų jaučiausi visiškai saugi, tarsi kažkieno nuolat saugoma, siauromis gatvelėmis žingsniuodama į Vilniaus Filharmoniją ar Jaunimo teatrą. Galbūt buvau lydimą to namo dvasių, kurių šnabždesius bandydavau suprasti. Kas žino, gal toje penkių spindulių pažymėtoje Vilniaus citadelėje buvo įsikūręs slaptasis Vilniaus dvasių klubas dar nuo karaliaus Gedimino laikų ir jau tikrų tikriausiai nuo renesansinio Vilniaus atgimimo su Bonos Sforcos, jos sūnaus Žygimanto Augusto ir Barboros Radvilaitės laikus menančių istorijų liudininkais. Matyt būtent tam namui ir jo dvasioms turiu būti dėkinga, kad kur bebūčiau visada jaučiausi laiminga, saugi ir... visaip turtinga.

Štai kodėl nepaprastai apsidžiaugiau, kai 2014-ųjų vasarą dailininkai Giedrius ir Tatjana Kazimierėnai kiek paslaptinai pakvietė apsilankyti ir jų dirbtuvėje pamačiau profesoriaus pradėtą tapyti didingai monumentalų paveikslą „Vilniaus Gaonas“. Jau pačią pirmą akimirką buvau apstul-

„Vilniaus Gaonas“.
Fragmentas.

binta paveikslo mastelio ir genialios pagrindinių akcentų architektonikos. Turiu prisipažinti, kad nustebinti mane gana sunku. Nes jau dešimtmetį, po 2005 m. „Naujojoje Romuvoje“ paskelbto straipsnio apie Insbruke mano atrastą imperatorišką lietuvių kilmės Zimburgės skulptūrą su naujais išaiškintais Lietuvos istorijai svarbiais faktais, kai sulaukiau dailininkų kvietimo apsilankyti jų namų dirbtuvėje ir susipažinti, buvau nuolatinė liudininkė vis naujų drobių ir grafikos darbų premjerų jų erdvioje dirbtuvėje, dar nenudžiūvus teptukams ir ofortų lakštų dažams. Ypatingai malonu, kad net du kartus tapau „krikštamotė“ Giedriaus Kazimierėno

paveikslo „Zimburgės vestuvės“ (2006) ir Tatjanos Kazimierėnienės oforto „Hofkirchė“ (2011). Kaskart vis naujų darbų premjeras lydėjo nuostaba dėl netikėtų sprendimų, atskleidžiant ir įamžinant Lietuvos istorijos svarbiausius ir dažnai mažai kam žinomus įvykius. Labai branginu šią išskirtinę privilegiją stebėti homeriškai didingų kūrinių gimimą nuo jų tik apmatų pradžią pradžios iki vis tirštėjančios ekspresyvos dėlionės su pergalingais *crescendo* finalais. Tačiau gražiai saulėtą 2014-ųjų vidurdienį buvau iš naujo priblokšta nepaprastai išpūdingos pasaulinės premjeros grožio. Tai buvo akimirka, kai iš pagarbios nuostabos nutyla paukščių chorai ir medžių lajos nuščiūva sulaikydamos lapelių virpesį. Koks didingas paveikslo mastelis, kokia galinga išcentrinė jėga, kurią spinduliavo ties rankraščiais palinkusio Vilniaus Gaono figūra ir į šviesos spindulio nutviekstą vandens dubenį įmerktos didžiojo išminčiaus pėdos. Kiek auksinio švytėjimo ir šviesos, kuri išsklaido net grėsmingiausią tamsą ir vėl sugražina pirmąją santarą. Koks harmoningas sambūvis Vilniaus senamiesčio bokštų su bažnyčių kryžiais, Gedimino stulpų ir septynšakės menoros su Toros ritiniais. Šis didingas paveikslas yra ypatingos reikšmės ir gal net svarbiausias Giedriaus Kazimierėno – Lietuvos tapybos Homero – himnas Lietuvos istorijai ir garsiajam žydų išminčiui Vilniaus Gaonui. Ir pagaliau šis homeriškas paminklas, kurio sukūrimą – tikiu – įkvėpė profesoriaus žmona ir kūrybos bendražygė grafikė Tatjana nuo pat studijų pradžios Vilniaus dailės akademijoje, iškilmingai atveria Vilniaus Rotušėje 2020-ųjų vartus į 700 metų Lietuvos žydų istorijos ir Vilniaus Gaono 300 metų jubiliejinę šventę. Tebūnie šviesa!

Dr. Rasa GEČAITĖ

santara

SUGRIŽTUVĖS...

Nacionalinėje dailės galerijoje (Konstitucijos pr. 22, Vilnius) atidaryta vilniečio, Bauhauzo mokyklos auklėtinio Moišės Ravivo-Vorobeičiko (1904–1995) fotografijų paroda.

XX amžiuje suklestėjus modernizmui, vienas didžiausių Moholy-Nagy ir jo Naujosios vizijos gerbėjų Moišė Veras, kitaip – Moišė Vorobeičikas arba Moišė Ravivas, buvo kylanti Europos meninės fotografijos žvaigždė. Gimęs Lebedžių miestelyje, dabartinės Baltarusijos teritorijoje, po studijų Vilniaus Stepono Batoro universitete klajojo ir mokėsi svarbiausiuose Europos centruose, kol galiausiai 1934 m. apsistojo Palestinoje. Pasak parodos kuratoriaus dr. Nissano Perez, „pripažinimą jam pelnė trys fotografijos projektai, sukurti 1930–1931 m. – „Vilniaus žydų gatvė“ (The Ghetto Lane in Vilna), „Paryžius: 80 Moišė Vero fotografijų“ (Paris: 80 Photographies de Moišė Ver), su Ferdinando Lége įžanga ir tuo metu nepublikuota „Ci-Contre – 110 Moišė Vero fotografijų“ (Ci-Contre – 110 Photos de Moišė Ver) – paliko ryškų pėdsaką XX amžiaus ketvirtojo dešimtmečio pradžios meno padangėje, nes autorius sukūrė ir panaudojo fotografijoje visiškai naują vizualinį stilių ir metodą. Veikiamas Bauhauzo mokytojų ir tuometinių įžymiausių, tendencijas diktuojančių menininkų, tokių kaip Moholy-Nagy, Paulis Klee, Vasilijus Kandinskis ir Josefas Albersas, laužydamas romantiškojo piktorializmo tradiciją, kuri jam, kaip ir daugeliui jo amžininkų, atrodė dekadentiška, ir atmesdamas tradicines fotografijas, kurias laikė tik informacijos priemonėmis, Moišė Veras pasuko į beveik antifotografinį stilių, pagrįstą avangardiniu požiūriu ir savojo laiko vizija.“ Fotografijų parodos „Moišė Ravivas-Vorobeičikas. Modernybės montažai“ Nacionalinėje dailės galerijoje proga projekto partneris Lietuvos literatūros ir tautosakos institutas, maloniai sutikus Ravivų šeimai, perleido autorinį fotografo albumą „Vilniaus žydų gatvė“ (The Ghetto Lane in Vilna).

P.S. Parodą plačiau pristatysime kitoje „Santaroje“.

Daiva ŠABASEVIČIENĖ

SAKARTVELAS IR JO MENININKAI

Pardavėjas, Tbilisis. Daivos Šabasevičienės nuotrauka.

Atsidurti Sakartvele-Gruzijoje, kai granatų sultys liejasi kiekvienoje gatvėje – Dievo dovana. Spalio pabaigoje vykti į Tbilisį kartu su spektakliu „Tartiufas“, kurį prieš porą metų Lietuvos nacionaliniame dramos teatre pastatė Oskaras Koršunovas – taip pat didžiulis įvykis, nes Molière’as Sakartvelo žemėje visomis prasmėmis suprantamas autorius. Gyva kalba, humoras, kelių sluoksnių potekstės – tai, kas būdinga ir tautai, ir teatro menui, jį kuriantiems žmonėms. Šioje šalyje kraujas verda, čia drungnų spektaklių geri režisieriai nestato. Visa gruzinų teatro istorija susijusi su temperamentu, raiška ir betarpišku santykiu su žiūrovais. Apie „Tartiufą“ Tbilisyje jau kalbėta atskirai. O šis tekstas atsirado dėl vis dar neapleidžiančių minčių apie šiandienos Lietuvą ir kaukazietišką Sakartvelą.

Muziejai

Sakartvelas džiaugiasi ir negali patikėti, kad Lietuvoje jau oficialiai taip galima vadinti Gruziją. Bet tai šalis, kurioje dar labai daug išblukusio sovietizmo. Stalino kasdienybėje jau neliko, tačiau jis vis dar matosi kitais pavidalais. Prieš vyriausybės rūmus kadaise stovėjo gražus dviaukštis pastatas, kuriame buvo įsikūrusi Dailininkų sąjunga. Po 1990 metų karo, apgriuvus pastatui, jis buvo privatizuotas. Nieko nuostabaus, kad jį įsigijo vieno oligarcho sūnus ir pastatė statinį tokio pat dydžio, kaip kitapus Rustavelio stūksantys Vyriausybės rūmai. Šis didžiulis monstras tapo nei daugiau, nei mažiau Nacionaliniu dailės muziejumi. Jis privatus, iščiustytas, galingas, priturtintas meno, tačiau vaikščiojant po stiklinį „stiklainį“ svaigsta galva, o begaliniam kiekyje salių – daug vienodo dydžio paveikslų. Kiekvienoje salėje – skirtingi dailininkai. Aišku, yra ir įdomesnių, bet visuma – paveikslų kapinynas. Šiame muziejuje neteko sutikti nė vieno lankytojo, tik dvi į *mobiliakus* žiūrinčias jaunas prižiūrėtojas, nes visur stebėjimo kameros ir viską stebi kur nors rūsyje sėdintis skustagalvis.

Gruzinai, pirmąją nepriklausomybę praradę 1921 metais, Stalino pirštą jaučia iki šiol. Vykstantiems į Tbilisį, šį muziejų būtina aplankyti kaip „meno genocido centrą“, kaip ypatingą pavyzdį apie įtakų zonas, apie politikos bejėgiškumą prieš pinigus valdančius žmones. Ant fasado puikuoja didžiulis erelis – išdidinta archeologinės skulptūrėlės kopija. Savo tūrio grėsmingumu ji tiesiog primena hitlerinį erelį.

Daugelis muziejų susitelkę Šota Rustavelio prospekte. Ir ačiū Dievui. Visa kita – tikra širdies atgaiva. Nacionalinėje dailės galerijoje, kurioje saugomas gruzinų savamokslio dailininko primityvisto Niko Pirosmanio – puikus meno lobynas. Jame lankytojų – galybė. Pirosmanį gruzinai žiūri įdėmiai. Jie tiesiog būna toje salėje. Sėdi, šypsosi, pavaikšto, vėl atsisėda. Jie su juo kalbasi ir tiesiog būna šalia. Jokiam Luvre neteko matyti panašios komunikacijos. Tarp

Krtsanisi.

lankytojų – akivaizdu – ir šiandienos skurdą išgyvenantys. Pirosmenis jiems yra kaip socialinis užtarėjas, kaip jų vyriausybė, kaip išsvajoto, dainomis išdainuoto gyvenimo simbolis. Viena močiutė paveikslą „Velykų ėriukas“ lyg bandė per atstumą glostyti, vidutinio amžiaus vyras, žiūrėdamas į paveiksle „Krtsanisi“ puotaujančius vyrus, švelniai šypsojosi, aiškiai save regėdamas jų vietoje... Kitose salėse – puiki Lado Gudiašvili, Davido Kakabadze, Elene Akhvlediani, Ketevan Maghalašvili, Dmitri Ševardnaze, Kirill Sdanevič, Shalva Kikodze darbų ekspozicija. Pirmame aukšte – iš Triesto atkeliavusi paroda „Spalva nuo Tintoretto iki Canaletto“. Trys italų tapybos šimtmečiai – nuo vėlyvojo renesanso iki XVIII amžiaus pabaigos. Virš

Velykų ėriukas. Daivos Šabasevičienės nuotraukos

pusę šimto Tintoretto, Guercino, Bernardo Strozzi, Antonio Canaletto, Gian Lorenzo Bernini ir kitų darbų. Įvairios italų tapybos mokyklos, įvairūs žanrai – portretai, peizažai, istoriniai, alegoriniai, religiniai motyvai, – salės pilnos lankytojų! Bet didžiausią išpūdį paliko antropologo ir archeologo profesoriaus Davido Lordkipanidzės vadovaujamas Nacionalinis muziejus, kuriame pirmiausia juntamas mokslinis požiūris į visas muziejuje esančias skirtingų krypčių ekspozicijas. Susipažinus su eksponatais, kurie pateikti pačiu glausčiausiu būdu, susiformuoja labai ryški šalies istorija, jos didžiuliai lobynai. Šiame muziejuje labai conceptualiai sutelktas dėmesys į skirtingo turinio sales. Labai išpūdinga salė „Sovietų okupacijos muziejus, 1921–1991“.

Čia eksponuojamas ir pirmasis 1920 m. ištremtų žmonių vagonas. Labai daug jaudinančių eksponatų, kurie pateikti ir moderniai, ir tuo pačiu paprastai. Ne privalojimai, o eksponatų vertė nulemia šios ypatingai lankytinos vietos kokybę. Be pastovios ekspozicijos yra dvi unikalios parodos. Tai „Biologinė Kaukazo įvairovė“, kurioje eksponuojamos įvairios iškasenos, griaučiai, iškamšos, formaline laikomi gyvūnai. Gana nedidelėse salėse ypatingai didžiulis koncentratas eksponatų. Jokiamo pasaulio muziejuje neteko matyti tiek daug ir taip raiškiai išdėliotų eksponatų grupių, leidžiančių ne tik įsivaizduoti gyvūnijos evoliuciją, bet, pirmiausia, pajusti gamtos grožį. Mažos grupelės būrėsi į salę, kurioje ekspozicija iš Florencijos, iš Uffizi galerijos. Naujų technologijų pagalba galima buvo iš arti susipažinti su Antonio Canovas, Bellotto, Canaletto, Giotto, Leonardo da Vinci, Raphaelio, Sandro Bottivelli darbais. Fragmentuoti paveikslai leido iš arti stebėti jų detales, į kurias ne visada turime galimybę susikoncentruoti, stebėdami visumą. Vaizdų kaita, neįkyriai lydima muzikos, menotyrininko komentavimas (gruzinai sėdosi ant minkštų sėdmaišių ir jiems buvo skaitomos „paskaitėlės“), sukūrė ne tik vaizdų „debesies“ kelionę, bet ir rimtos meno laboratorijos išpūdį. Aišku, mokslinį susižavėjimą išprovokavo ekspozicija, kurią parengė pats muziejaus direktorius – Davidas Lordkipanidzė. Tai – fosilijų grupė – turtingiausių ir pilniausių neginčijamai ankstyvų *homo sapiens* liekanų rinkinys. Garsus mokslininkas, 2005 m. vadovavęs Dmanisio miestelio (100 km nuo Tbilisio) griuvėsių tyrinėjimams, atrado unikalių eksponatų, tarp kurių kaukolės, sudominusios viso pasaulio mokslininkus. Tai – nenuginčijamai seniausios žmogaus liekanos, rastos ne Afrikoje. Ypač didžiuliu atradimu laikoma stubinamai gerai išsilaikiusi 1,8 mln. metų senumo kaukolė. Muziejuje yra viena salė, kurioje sudaryta galimybė iš labai arti pačiam lankytojiui patyrinėti, palyginti įvairių kaukolių požymius, pažvelgti į žmogaus galvos struktūros kaitą per daugelį amžių. Aplankius vien šį muziejų, gali įsitikinti Sakartvelo unikalumu.

Kaukolių ekspozicija. Daivos Šabasevičienės nuotrauka.

Otar Iosseliani ir jo vaikystės gatvelės

Analizės algoritmas prasidėjo besileidžiant nuo Panteono kalno. Staiga šovė mintis senyvo amžiaus, „kinematografiškai“ atrodančio vyro paklausti, kur vaikystėje gyveno garsaus kino režisieriaus Otaro Iosseliani šeima. Pasiteiravęs „iš kur būsi“, tuoj pat nurodė kryptį: „štai, už šio posūkio bus gatvelė, kurios gale ir yra Iosseliani namai“. Bendrakeleivė nepatikėjo, sakydama, kad gruzinai, jei ko nežino, patys prikuria. Aš patikėjau, nes prieš trisdešimt metų, kai dar šis kino meistras nebuvo emigravęs į Paryžių, vaikštinėjau jo vaikystės vietomis, ir staiga atmintis sugrąžino šią jauseną. Nuo šios minutės prasidėjo gruziniškas „detektyvas“. Už posūkio radome kokias tris žavingas gatveles, tad teko rinktis pagal intuiciją. Teko užsukti į kelis kiemus, žinant, kad žodinis bendravimas šioje šalyje tik ir galioja. Tačiau kiemuose žmonės vieni kitiems iš balkonėlių šaukė ir aiškinosi, kur gi tas kino režisierius gyveno. Vieni sakė, kad pažįsta tik labai garsų banditą tokia pat

*Sergejaus Paradžanovo namai – viešbutėlis.
Daivos Šabasevičienės nuotrauka.*

pavarde, kiti, vos tik išgirdę žodį „Otar“, sakydavo, šiame rajone jokio notaro nėra, kol visai netikėtai į tų gatvelių gyventoją nepanaši moteriškė pasakė, kad „va, už kelių namų yra Sergejaus Paradžanovo namai – viešbutėlis, o ten kadaise jie visi ir rinkdavosi. Iosseliani šeima gyvena labai arti.“ Aš truputį nuliūda, kolegei sakydama, kad mane labiau domina Otaro namai, tačiau kolegė džiaugėsi išgirdusi apie Paradžanovą. Nesunkiai radome restauruotus namus. Per šimtmečius nerestauruotų namų gatvelėse šis namas švytėjo. Netoliese – raudonų granatų nusagstytas medis... Įėjus pro duris – nė gyvos dvasios. Raktai į duris iš vidaus įkišti. Autentiški daiktai, įvairios relikvijos, baldai, – tai, kas suformuoja muziejų, ir viskas palikta be jokios apsaugos. Bankų kalkuliatoriai, vardinio Paradžanovo vyno saugykla, toliau praėjus – veranda, kurioje nugertas vynas, įjungtas kompiuteris ir vaizdas į žemyn besidriekiantį Tbilisį.

Nejauku, nes pradėjome vis garsiau ir garsiau kvies-
ti gyvas „dvasias“, lipome į antrą aukštą, atidarinėjome
visų kambarių duris, laikas vis labiau smelkėsi į mus, bet
niekas mūsų nepasitiko. Tuomet puolėme žiūrėti smul-

kiuosius Paradžanovo daikčiukus, jo užrašus, piešinukus, tačiau ir tuomet niekas mums nesakė „gamarjoba“. Tik staiga toje ramybėje prasivėrė miegamojo durys, o mums bėspoksant jos vėl užsivėrė. Jokio vėjo nebuvo, diena labai rami, o ir lauko durys uždarytos. Vos tik pradėjome žiūrėti čačios etiketes su linksmojo Paradžanovo atvaizdu, vėl durys atsidarė. Tapo visai nejauku. Laikas, kaip tas smaugikas, mus iš ten išbloškė. Iosselianiškomis filmų gatvelėmis lėtai slinkome žemyn, norėdamos pamatyti nors kokį skubantį žmogų, kuris nors kiek panašėtų į šių namų šeimnininką, bet kiemelių bromose sutikome tik nuskurusį vaikiuką, belaižantį ledus, saulės atokaitoje besiilsinčius šunis, Tbilisio palydovus. Aš sau tyliai pagalvojau: Paradžanovas atsikeršijo: „eini pas Iosseliani, tai ir eik, mano istorijos kiek kitokios“. Tik kalno papėdėje, jau gana toli nuo „detektyvu“ kvepiančio namo, prasilenkėme su kiek spartesniu žingsniu einančiu vyriškiu. Velnias žino, kur jis ėjo, bet mes lengviau atsidusome, garsiai ištarusios, kad čia greičiausiai ir bus muziejaus šeimnininkas. Antraip slogutis būtų vilkęsis paskui mus. „Stambūs planai artina individualybę, o jūs prarandate savo kuriamą personažą“, – kaip pasakytų Otaras Iosseliani.

Teatras, gimstantis čia pat

Apie tai, kad Sakartvele gimė daug garsių teatro žmonių, apie tai, kad Tbilisyje po kelerius metus dirbo patys garsiausi teatro režisieriai, reiktų rašyti atskirą studiją. Šįkart norisi nors trumpai papasakoti apie asmenybę, kuri yra tikras šios šalies teatro žmogaus simbolis. Gruzinai teatrą kuria čia pat, tad jų reakcija į šį gyvą meną yra žaibinė. Jie be teatro savo gyvenimo neišsivaizduoja. Jie puikiai supranta spektaklių kokybę, ir nežiūrint to, kad ne visi laikotarpiai dosnūs talentais, jie teatro neapleidžia, ištikimai jį lankydami.

Pirštų teatro įkūrėjas lėlininkas Beso Kupreišvili, išgarsėjęs visame pasaulyje. „Tai būdinga gruzinų temperamen-

Pirštų teatro įkūrėjas Beso Kupreišvili. Tako Robakidze nuotrauka.

tui. Mes stengiamės kalbėti įtikinamiau, todėl naudojame kūno kalbą. Gal dėl to ir šis teatras gimė Gruzijoje. Mes įrodėme teatro bendruomenei, kad kūno kalba galima įgyvendinti įvairias idėjas.“ Anot Kupreišvili, „pirštų ir plaštakos plastika yra paveiklesnė už žodį. Nuolat kartoju savo aktoriams, kad žmogus, teisingai disponuojantis energetika ir kelių pirštų krustelėjimu gali tverti stebuklus“.

Šiandien pirštų teatro kūrėjas jau sugalvojo penktą būdą, penktą pirštų teatro „tipą“, kuris turėtų būti labai įdomus ir, svarbiausia, jam pačiam. Dabar Kupreišvili išigijo autobusa, su kuriuo ketina keliauti visur, kur jaus esąs reikalingas. Menininkas gyvena naujame Tbilisio rajone, tad pastaruoju metu ten ir vyksta įkurtuvės, viskas ruošama kaip tikrame teatre. Be to perdaroma 220 voltų elektros sistema tam, kad dėl burzgimo atjungus motorą, veiktų prožektoriai. Pirštų teatro įkūrėjas pirmiausia, ketina vaidinti įvairių rajonų kiemuose. Vasarą jau galvoja apie kitą spektaklį, skirtą suaugusiems. Jis bus rodomas po 24 valandos, tuomet, kai patogiau važiuoti per miestą, dienos metu sausakimšai užkimštą mašinomis.

*Mieli bičiuliai,
nepamirškite,
kad „SANTAROS“ prenumeratą
2020-ieams metams
priima visi
„Lietuvos pašto“ skyriai.*

V. K. JONYNAS. Europa

Rasa JUŠKEVIČIŪTĖ:

apie ekologinį išgastį,
mados tendencijų
aiškiaregę,
prekės ženklų filosofiją
ir

...garsų „odinį“ švarką
už tris dolerius...

Rasa Juškevičiūtė. Camille Viver nuotrauka.

Vilnietė menininkė **Rasa Juškevičiūtė** šiuo metu gyvena Paryžiuje. Prieš atvykdama į Prancūziją, ji penkerius metus kūrė Australijoje, Sidnėjuje. Jos fotografija ir filmai dažnai būna daugiasluoksniai, jungiantys madą, vaizduojamąjį meną ir aktyvizmą. Rasos kūryba glaudžiai siejasi su skirtingomis subkultūromis ir įkvėpta realių gyvenimo situacijų bei dokumentikos. Mados srityje ji yra dirbusi su tokiais vardais kaip Showstudio (Nick Knight), Chanel, Paco Rabanne, I-D Vice, M le Monde, Perks and Mini (PAM), Egyboy ir t.t. Italijos *Vogue* redaktorė Alesia Glaviano išrinko jos kūrybą kaip vieną iš tų, kurią „verta stebėti“.

– Jūs tikriausiai gerai prisimenate prieš dvyliką ar tryliką metų Vilniuje ŠMC surengtą jaunųjų fotografų parodą „Aš, tu ir kiti kadrai“. Tai buvo studijų Dailės akademijoje metais. Jūsiškėje videoprojekcijoje ryškinta žmogaus kūno kalba, kai pamatomas ir sekundėlę trunkantis **rustebimas ar išgastis**. Taigi šiandien smalsu grįžti į anų metų Jūsų pasaulio suvokimą ir į patirtį įgytą per tą gerą dešimtmetį, kai gyventa ir dirbta Australijoje, dabar Prancūzijoje...Kiek čia **nuostabos**, o gal ir išgąščio?

– Video kūriau Audriaus Mickevičiaus paskaitai „Vizualinė komunikacija“. Darbas buvo paveikus todėl ir atsidūrė parodoje. Atsimenu be galo džiaugiausi. Jaunam žmogui,

neseniai baigusiam Akademiją, rodyti darbus Šiuolaikinio Meno Centre, buvo „kosmosas“. Dėkoju darbą pastebėjusiai kuratorei Renatai Dubinskaitei. Iš tiesų norėjau tyrinėti instinktą, emociją. Sukurti video apie tai, kas mummyse yra nesuvaldoma, nesustabdoma, ko negalima kontroliuoti. Deja, reikėjo imtis drastiškų priemonių, kad žmonės išprovokuoti. Šaudžiau garso kulkas į orą, kad žmonės išsigastų. Deja, tai kūriniiui suteikė papildomų nereikalingų reiškinių. Iš esmės tai galėjo būti ir juokas ir šypsena, nebūtinai išgastis. Einant metams, atsirado patirties, bendražmogiškumo, kolaboracijos, o instinktas, emocija man vis dar yra labai svarbios kryptys.

– *Dabar pasaulis, regis, apimtas **ekologinio išgąsčio**. Kažkaip nejaukiai atrodė ir jaunosios švedukės Gretos gąsdinimai. Laimei neišsigando Nobelio premijos komitetas nesuteikdamas premijos... O gal reikėjo. Nežinau... Bet juk ir visagalė mada krūptelėjo. Tai galite geriausiai paliudyti, nes dirbate su iškiliausiais mados kūrėjais.*

– Papasokiu vieno savo išgąsčio istoriją. Po penkerių gyvenimo metų Australijoje, prieš visam sugrįžtant į Europą, nusprendžiau aplankyti *Didįjį Barjerinį Rifą*. Ilgai laukta kelionė, rifas turėjo būti kelionės kulminacija. Su drauge nardžiau ir filmavau koralus. Atrodo atsidūrėme kitoje planetoje. Buvau sužavėta. Išlipusi iš vandens skubėjau pasidalinsiu išpūdžiais su keliais prancūzais. Pasirodo tai buvo nardymo specialistai. Jie buvo nusivylę. Sakė, kad rifas yra išbalęs, t.y. miręs. O man baltas koralas atrodė išpūdingai. Tiesa, anksčiau nebuvo mačiusi gyvų koralų. Iki šiol neapleidžia patirtas išpūdis, jog grožėjausi mirusiu rifu. Tačiau keista, kad iki šiol nei gidas nei oficialus Didžiojo Barjerinio Rifo puslapis apie tai nekalba. Tais pačiais metais *Didysis Barjerinis Rifas* buvo paskelbtas mirusiu dėl žmonių veiklos. Kraupu, jog situacija tik bloginama – 2019 birželį Australija patvirtino Indijos magnato Adani naujų angliakasyklų statymą teri-

Iš R. Juškevičiūtės filmo „Rabanne 2019 m. žiemos kolekcija“.

torijoje. Taigi turime dėkoti Gretai Thunberg, kad pavyko suvienyti žmones klimato kaitos klausimu. To judėjimo dėka po truputį pavyksta paveikti esančius valdžioje. **Mada irgi nėra išimtis.**

– *Ar tikrai jau blogo skonio požymis ateinančiame sezone pasirodyti su prabangiais natūralios odos ar kailio apdarais?*

– Kalbant paprastai – taip. Garsiausi prabangos ženklai jau atsisakė naudoti kailį – tarp jų *Prada, Gucci, Chanel, Jean Paul Gaultier* ir tt. Nedaugelis ją naudos ateityje, spaudimas yra didelis. Spaudžia žmonės, kurie suvokia, kokia kaina yra pagaminamas kailinis rūbas. O technologijų pagaminti šiltą rūbą išvengiant gyvūnų žudymo yra daug. Turime atsakyti už savo pasirinkimus.

– *Viename interviu Jūs kalbėjote apie Tvarios mados konferencijas rengiamas Kopenhagoje, kurios lyg ir tampa žaliosios mados Meka? Taigi kokių patirčių iš skandinavų galėtų pasisemti mūsų šaliai mados prognozuotojai?*

– Labiausiai reikėtų įsisąmoninti, kad kuriant madą, reikia domėtis visomis sritimis – sociologija, technologijomis, menu, politika, bizniu ir t.t.. „Tvari mada“ privalo tapti norma, o ne išimtimi. Dėja, norinčių manipuluoti šia sąvoka yra daug. Reikia domėtis viskuo ir nebijoti užduoti nepatogių klausimų, apie problemas, diskutuoti drauge ir nebijoti išsiskirti iš kitų pasaulyje. Lietuviai yra talentingi ir diktuoja madas patys. Prisiminkite Venecijos Bienalės liūto laimėtojas „Sun & Sea“.

– *Konferencijos konferencijomis, bet esate minėjusi apie susitikimus Paryžiuje su mados tendencijų aiškiarege...*

Turbūt turite omenyje Lidewij Edelkoort – tendencijų prognozuotoja. Pasisekė dalyvauti jos paskaitoje. Mada yra kalba. Turėdama ilgą patirtį ir tyrinėdama įvairias sritis,

Lidewij Edelkoort skaito tendencijas kaip laikmečio atspindį. Jos prognozės man pasirodė intuityvios ir logiškos. Madoje viskas prasideda nuo tekstilės, pereina į formas, spalvas, interjero dizainą, architektūrą ir t.t. Pavyzdžiui ji spėja, jog ateityje vonios kambarys taps vienas svarbiausių mūsų bute. Ekranai yra visur – virtuvėje, miegamajame ir pan. Vonios kambarys ateityje taps kaip užuovėja, ramybės oazė. Jame galėsite pailsėti nuo informacijos ir sugrįžti į save, todėl skirsime daugiau vietos interjere.

Kiekviena kartą naršydami internete, matome informaciją perduodamą įvairiom programom, algoritmais kuriais bandoma atspėti ar manipuliuoti, kas laukia kitais metais. Lidewij Edelkoort tai pradėjo daryti jau nuo 1975, kai tokios programos dar neegzistavo.

*– Ar galima sakyti, kad egzistuoja **prekės ženklų filosofija**. Jei taip, tai ir rūbo adymas, batų puspadžių pakalimas ir t.t.irgi patenka į tos **filosofijos** puslapius. Dabar*

LIETUVA UŽ LIETUVOS

POEZIJOS RINKINĖ KINŲ KALBA

Dvidešimt šeši – tiek Lietuvos poetų pristatoma pirmojoje Kinijos leidyklos „Guangdong Flower City Publishing House“ išleistoje šiuolaikinės Lietuvos poezijos antologijoje. Prieš ketverius metus Lietuvos kultūros instituto anglų kalba išleista poezijos rinktinė „How the Earth Carries Us. New Lithuanian Poets“ (Kaip mus žemė nešioja. Naujieji Lietuvos poetai) į kinų kalbą išvertė kinų poetas, vertėjas **Wangas Yuanyangas**. **M.Buroko** sudarytoje antologijoje pristatomi po 1970-ųjų gimę ir mūsų šalies literatūroje jau išitvirtinę autoriai, nebepakliūvantys į sovietinės sistemos rašymo tradiciją. Tai laisvoji karta, ieškanti savų būdų kalbėti eilėmis bei svarstanti apie poezijos reikšmingumą šiandieninėje visuomenėje. Antologijoje publikuojami dvidešimt šešių poetų kūrinių: Neringos Abrutytės, Arno Ališausko, Gintaro Bleizgio, Ramunės Brundzaitės, Mariaus Buroko, Tomo S. Butkaus, Ilzės Butkutės, Vyto Dekšnio, Manto Gimžausko, Dainiaus Gintalo, Benedikto Januševičiaus*, Lauryno Katkaus, Aušros Kaziliūnaitės, Giedrės Kazlauskaitės, Rimanto Kmitos, Mindaugo Nastaravičiaus, Gyčio Norvilo, Donato Petrošiaus,

mūsuose, jei madingas, tai būtinai puošnus. Ar tai nėra mados tuščiagarbystė?

Prekės ženklas be filosofijos yra pasmerktas. Rūbo ar daikto ilgaamžiškumas tiek pat kaip ir funkcija, forma, spalva ar patogumas irgi yra kiekvieno prekinio ženklo filosofijos dalis. Kai kurių rūbų ar batų pataisyti neįmanoma, tai nėra atsitiktinumas. Madingas ir puošnus yra savimi pasitikintis žmogus, save realizuojantis, sveikas ir visų pirma laimingas. Neseniai skaičiau apie filmo *Matrica* personažo Neo kostiumo sukūrimo istoriją. Kostiumu dizainere Kym Barret pasakoja, kad ilgai ieškojo tinkamos medžiagos kostiumui, kuriame herojus turėjo atrodyti ir elegantiškai ir pasitikintis savimi, bei laisvai judėti. Galiausiai pagamino jį iš sąlyginai pigios (3 doleriai už metrą) vilnos. Žmonės iki šiol jos klausinėja apie tą garsųjį „odinį“ švarką. Puošnumas labai priklauso nuo jausmo, kurį jis suteikia žmogui, bei *vice versa*.

Rimvydo Stankevičiaus, Vytauto Stankaus, Antano Šimkaus, Dariaus Šimonio, Indrės Valantinaitės, Artūro Valionio, Mindaugo Valiuko, Agnės Žagrakalytės. Vertimų skatinimo programa, kurios lėšomis finansuotas ir šis išpūdingas vertimas į kinų kalbą, tarnauja ne tik kaip finansinis instrumentas, ji yra ir kultūrinis teleskopas, sufokusuojantis skaitytojų žvilgsnį į jiems iki tol nepažintą ar mažai pažintą Lietuvos literatūrą. Nuo 2001 m. vykdomos programos dėka pasaulį jau išvydo beveik 400 Lietuvos autorių kūrinių vertimų į 30 užsienio kalbų. Iki šiol į kinų kalbą buvo verstos tik knygos vaikams, todėl pirmoji poezijos rinktinė šia kalba yra didelis įvykis, kurį sumanė ir prie kurio įgyvendinimo labai daug prisidėjo anksčiau kultūros atašė pareigas Kinijoje ėjusi Agnė Biliūnaitė, – sako Lietuvos kultūros instituto direktorė Aušrinė Žilinskienė. Į kinų kalbą Lietuvos šiuolaikinę poeziją išvertė kinų poetas ir vertėjas Wangas Yuanyangas. Jo pastangomis kinų kalba prabilo ne vienas Nobelio ir Pulitzerio premijomis, T.S. Elioto apdovanojimu įvertintas pasaulio poetas. Kinijoje pasirodžiusios Wango Yuanyango išverstos JAV poetų Williamo Faulknerio, Roberto Hasso, Sylvia'os Plath, Tracy'ės Smith, Sharon Olds rinktinės yra įvertintos kaip vienos iš geriausių šioje šalyje išleistų verstinių knygų. (*Lietuvos kultūros institutas*)

Algimanto Aleksandravičiaus nuotrauka

1

*kai jis nuo kalno man bylojo aš nesupratau
jo žodžių gal todėl dabar taip trokštu tau*

*juos persakyti galgi net pranešti
tau džiugią žinią jį seniai kaip našta*

*nešioju sielvartaudamas ak kam aš išgirdau
žodžius kurie suprantami tik tau*

*bet ar atrasiu žemę tą nuošalią
kurioj kaip atsiskyrėlis ganai veršelių*

2

*šis kelkraštis, ant jo kadais prisėdai,
jau kiek kitoks nei visas likęs kelias
čia daug erdvesnės mintys čia žolelės
saldesnės o kurį apleidžia galios
tam pailsėti vien tik čia negėda*

kaip ir ganyt veršelį

3

*o taip, aš daug istorijų girdėjau
jos kai kurios atsklisdavo pavėjui*

*nuo vieškelio kitas apsakė tie
kurie ateidavo po varnalėšom pasėdėt*

*tai buvo moterys vaikai patvirkę vyrai
vienuoliai ir kariai rausvom akim nuo žvyro*

*visi jie pasakodavo istorijas painias
tačiau nė vienas nepaklausdavo manęs*

*nė vienas nepaklausdavo o visagali
kodėl ir kam aš čia ganau veršelį*

Niko Pirosmiani. Jaunasis malkininkas.

4

*...ir moters juoko upeliu tas luotas
nusinešė mane kasdien tolyn vis nešė
įsostinę į ateitį miglotą
namie kažkas rankas tuo tarpu grąžė
bet aš plaukiau svaigiom kaskadom juoko
pakrantėj karklai ir kamanės šoko
ir tik kelionės pabaigoj beveik prie jūros
ne pažadėtą žemę pamačiau ne tėvo sodą
o neregėtus tyrus ir sibilę niūrią
ji ganė knygą iš veršelio odos*

5

*tos raikė duoną bet ne tam
kuris prie slenksčio alkanas stovėjo
ir supratau – jos alkaną mylėjo
nes nedavė nė trupinėlio alkanam
o jis kiek pastovėjo ir nuėjo*

*ir dar: per petį permestą ryšėlį
jam lyžtelėjo pririštas veršelis*

6

*graži gyvatvorė kai joj ruduo rusena
kai galvijus pro ją į tvartus gena*

*kai jos vytelės stangrios ir raudonos
pakaso papildves galvijų šonus*

*o uogos skaidrios tartum stiklo šukė
atspindi baltą mėlyną veršiuką*

*kaip šventą abrozdėlį Dieve mano
net be užuominos į amžiną*

į varganą mūs meną

7

*kai jis atėjo – jie jo nepažino
ir tokiu pat kaip jie visi palaikė
o jis stovėjo vienas tarp vežimų
ir neprataręs žodžio pranašystę baigė*

*paskui atsigrėžė pievelė ir sustingo –
tarp laukiančių stebuklo maldininkų
tarp susikūpinusių veršiukėlis laigė*

Giedrė Kaukaitė

BUVIMAS ŠALIA

Pradžia 26 psl.

Darbo pradžia Žemdirbystės instituto Trakų Vokės filiale. 1954 m.

Ižengusi į antrąją gyvenimo pusę, pasiekusi profesijos zenitą ir ilgai jame švytėjusi, turėdama daugybę garbės vardų ir apdovanojimų, Mama vis dar dirbo. „Be Vokės – ne gyvenimas“, sakė. Kai ją, sulaukusią 75-erių, Vokės filialo direktorius mandagiai, bet nedviprasmiškai paragins trauktis „užtarnauto poilsio“, ji neregėtai sutriks, išsižeis ir nustebs jau du dešimtmečius išdirbusi viršaus. Išėjusi to poilsio, ji vis vien važinės į Vokę, dirbs savo noru, prie „savo“ rašomojo stalo. Į klausimą „kada kėleisi?“, išgirsdavau vis tą patį: „Po šešių penkiolika“ – „Taip anksti?“ – „Ką tu, juk pusę aštuonių jau Vokės autobusiuke turiu sėdėt.“ Taip ir kėlėsi pusę šimto metų

į savo numylėtą Vokę vis „po šešių penkiolika“... Grįžimas po darbo – visuomet tas pats – pusę septynių. Įprasta buvo, kad Mama maždaug be penkiolikos septynios paskambins į duris Vaižganto gatvėj, užeis, mes gersim arbatą su jos atsineštais skanėstais, anūkės Monika ir Ūla bus išklausinėtos, kaip joms einasi. Atsipūtusi ji keliaudavo „į Tverečiaus gatvę“, ir niekad nesakydavo „važiuoju namo“. Mama nemėgo svečiuotis ir pati pobūvių neruošė. Nuvažiuodavo tik į Lazdynus, pas viso gyvenimo bičiulę Anicetą. Ir tai ne per dažniausiai, tik kuria nors proga kviečiama. Namie vis rasdavo, ką veikti. Į klausimą „ką veiki?“ telefonu dažniausiai atsakydavo „sėdžiu prie rašomojo stalo“. Tai būdavo dalykiškasis atsakymas. Pakilusis atsakymas – „mezgu“. Jaunystėj Mama įvairiausiais būdais siuvinėjo staltieses ir staltiesėles, takelius, pagalvėles. Rankdarbių išmoko dar mokykloje. „Darbeliai“ buvo jos mylima pamoka, mokytojos buvo nuolat giriama. Vėliau pamėgo nerti vąšeliu. Žiūrindamas tą gausybę įvairiausių mezginių, supranti, kad Monstvilaitei tai buvo tvarkos, harmonijos, stabilumo, simetrijos ir pusiausvyros simbolika. Ji puikiai jautė formą – iš anksto apskaičiuoti sudėtingiausi raštai ir ornamentai stebėtinai kantriai ir be klaidų buvo įveikiami ir užbaigiami iki galo. Ji džiaugėsi savo rankdarbiais kaip tikra menininkė, kūrėja ir atlikėja: „Čia juk tokia matematika!“, sakydavo didžiuodamasi. Mėgo gražius indus, servizus, visokias vazeles ir žvakides bei kitokius dailius niekučius. Mėgo džiovinti gėles, pati komponuodavo puokšteles, dekoruodama namų kampelius. Tai suteikdavo jaukumo jos tyliame bute, vienuoj leidžiant vakarus ir savaitgalius, jei nevažiuodavo į Šilą. Sodas su nameliu metams bėgant darėsi vis svarbesnis, vis mielesnis. Rimstant profesijos azartui, ji traukdavo į Šilą, ir vis dažniau nuvažiuodavo į Plungę, rūpinosi atgauta tėvų žeme ir mišku.

Profesijos azartas rimo ne tik savaime. Sąjūdis, įsiūbavęs patriotiskus jausmus, atnešęs Nepriklausomybę, įsiūbavo ir nenumarintą atsakomybę už žemę, už švarius vandenis ir ne tik gausią ir skalsią, bet ir švarią duoną. Rankomis apkabinę

Baltiją, paskelbėme pasauliui, kad Ignalinos atominė tokia pat nesaugi, kaip ir Černobylis, kad pesticidai – nuodai, o kolūkiai ir melioracija – labai blogai. Tik nesugalvojome, kaip tas blogybės galėtume ištaisyti per vieną dieną. Žemės reforma ilgam užsitęsė. Tiesa, neariamų ir nesėjamų laukų ilginiui mažėjo ir galingųjų usnių pakelėse vis rečiau kur begalėjai išvysti. O juk pradžioj atrodė, kad visas kraštas užeis kone žmogaus ūgio usnimis. Žvelgdama į piktžolėtus javus ar apleistus dirvonus, Mama giliai dūsavo, jos veidas niaukėsi, ilgam likdavo be ūpo. Žodis „herbicidai“ tuomet suskambo kaip kaltinimas, kone prakeiksmas. Nebegalėjo ji pagrįstai didžiulis įkūrusi Herbicidų laboratoriją ir daugiau nei tris dešimtmečius jai vadovavusi, tyrusi laukų piktžolėtumą ir vykdžiusi mokslinius herbicidų normų bandymus. Tą pokytį giliai išgyveno kaip atstūmimą, kaip asmeninę traumą. Gal atklysdavo galvon abejonių dėl pasirinktos profesijos prasmės, o kartu ir dėl viso gyvenimo prasmės. Iš Herbicidų laboratorijos 40-mečio minėjimo Vokėje grįžo sutrikusi, liūdna. Ir nuotraukose matyti, kad šventės neįtako. Iš tikrųjų „jos“ laboratorija palaipsniui nyko, išlaikymui ėmė trūkti lėšų, darbuotojai skirstėsi – kas pensijon, kas į kitus darbus. Rūmus perleidus Bajorų sąjungai, visas Vokės filialas persikėlė į kuklų pastatą sodybos pakraštyje ir netrukus Herbicidų laboratorija galutinai iširo. Mama kentėjo ir tylėjo dantis sukandusi.

Prieš dešimtmetį prasidėjusi laidotuvių virtinė tęsėsi toliau. Kaune mirė mano tėtė Kazys Kaukas. Į laidotuves, ilgai dvejojusi, ji visgi atvažiavo, tos pačios ištikimosios bičiulės Anicetos įkalbėta ir jos lydima. Kanadoje mirė brolis Liudvikas, o neilgai trukus ir brolienė. Vienas po kito išmirė pusbroliai ir pusseserės iš abiejų tėvų pusės. Palydėtas į kapus tapo ne vienas bendraamžis, o ir jaunesnis kolega. Retkarčiais nuvažiuodavo į Vokę, tačiau ten tik po parką bepasivaikščiodavo – laboratorijos pastatas išdaužytais ir lentomis užkaltais langais, spyna užrakintomis durimis jau priminė kapą. Ėmė belstis ligos. Gydytojos paklausta, ar išgyveno stresą, liūdnai palingavo galva: „Ir dar kokį... Nežinau, ar kada baigsis...“

Mano Mama nebuvo iš tų, kurios susikrauna ant pečių visus vaikų ir anūkų rūpesčius ir mėgina nugyventi jų gyvenimus. Mano šeimos džiaugsmas džiaugėsi, dėl nesėkmių užjautė ir palaike, lankė koncertus ir spektaklius, ateidavo mano studentų egzaminų pasiklausti, žinojo jų vardus, domėjosi, kaip katrai sekasi, lydėjo mane į keliones, laukė sugrįžtančios, mokėjo išklausti, suprasdavo, patardavo, žinau, kad ir didžiudavosi. Anūkes labai mylėjo, žentą vertino, tačiau laikėsi orios taisyklės – nieko nereguliavo, nesikišo, kalbėjo tik klausima. Buvo ypač taktiška uošvė. Žentas Arūnas Žebriūnas pajuokaudavo: „Mano uošvė – pati nuodingiausia Lietuvoj“, turėdamas galvoj herbicidus. Mama vertino humorą ir niekad už tokį „komplimentą“ nepyko. Gyvenimas pralėkė zovada. Atlaikiusi ketvirtą venų operaciją ir atsisiakiusi būti prilaikoma už parankės, kai po jos žengė pirmuosius žingsnius (griežtai ištarusi „aš pati“), ji ir toliau stengėsi išlikti savarankiška. Tik palaidojusi vienintelę ilgo gyvenimo draugę Anicetą, mano Mama tarsi pajuto laikinumą. Jau pasijusdavo ne tik viena, bet ir vieniša. Raminosi rankdarbiais. Mėgo rašyti laiškus, daug jų ir gaudavo. Kasdienis pašto dėžutės lankymas, kelionė į paštą – tebebuvo simboliški ritualai. Viešnagės Plungėje ir gimtuosiuose Prūsaliuose irgi tapo šventu ritualu. Tėviškėje užsimiršdavo ir žemaitiškai pasišnekėjusi, atgydavo. Su neįtikėtina ištverme apeidavo pėsčia visus laukus ir pievas, apžiūrėdavo aukštus Babrungo skardžius, prisimindama visus senuosius takus ir takelius. „Tu tik pažiūrėk, kokie ažuolai, juk tikrai dar nuo pagonių laikų! Čia viskas mano mamos Barboros, tai jos pasoga. Jei kunigas tėvui nebūtų pasakęs „ženykis, Jūzap, juk čia tikra Šveicarija“, tai gal nebūtų nė žiūrėjęs į mano mamą“. Ir vėl gal šimtąjį kartą pasakojo apie ją. Dairydavomės sustojusios numelioruotame lauke, buvusios sodybos vietoje, mėgindamos atkurti, kaip čia išsidėstę kadaise buvo pastatai – kur troba, kur šulinys, kur klėtis, kur varteliai, kur jauja, kur kryžius ir kur prūdai... Siauru taku išėjusi į laukymę ant aukšto skardžio ties Liepupės ir Babrungo santaka, ji su giliu jauduliu ir meile žvelgė į upės vingius, į savo pastangomis už-

Jadvyga Monstvilaitė su anūkėle Monika, dukra Giedrė ir žentu režisieriumi Arūnu Žebriūnu prie Glūko ežero. 1967 m.

*Nuotraukos iš asmeninio
Giedrės Kaukaitės archyvo.*

sodintą ir sparčiai augantį jaunuolyną kitame krante. Tiesiog fiziškai juto atgijusį giluminį ryšį su gimtine. Paskutinįjį kartą Prūsaliuose besilankant, toje laukymėje jai išsprūdo: „Kokia vieta! Kaip gražu čia būtų...“ – „Kas čia gražu būtų?“ – „Namelį pastatyti...“, užbaigė drovėdamasi, tyliai susivokusi, kad ši svajonė jau paliks neįgyvendinta. Mamos gyvenime namų paieška labai ryški. Po tėvo mirties paveldėtą namą ji atnaujino, antrajame aukšte įrengė gyvenamas „salkas“, liepė praplatinti langus, tikėdamasi dažniau ten buvoti. Ir sodo namelį Šile prie Vilniaus su meile puošė, įrengė pastogę, tvarkė aplinką. Vienu metu namelyje galėjai suskaičiuoti net dešimt stalų ir staliukų – tai vis svajonių pasisėdėjimams ir pokalbiams su galimais svečiais, kurių nelabai kas ir teusukdavo. Ir pati sode nakvodavo tik tuomet, kai mano šeima suvažiuodavo. Atrodė, kad Mama vejasi kažkokią neįgyven-

dintą iliuziją – turėti namus. Paklausta, kur jos tikrieji namai – kuris nors butas Vilniuje ar gal anie du kambariukai Plungės špitolėj, kur ji mokinukė būdama „vogdavo“ medų, – sutriko, ir pagalvojusi atsakė, kad namai – Prūsaliuose, kur gimė ir praleido ankstyviausiąją vaikystę, kur po ketvirčio amžiaus jau mokytoja būdama ir mane lankė, auklės Petrusės auginamą. 80-ties metų jubiliejų Mama atšventė oriai ir pakiliai. Atrodė pavydėtina gražiai. Šventę suplanavo trijų dalių: Trakų Vokėje, Verkiuose ir Plungėje. Nuoširdžiai džiaugėsi priimdama gausius sveikinimus, juostas ir gėles, buvo laiminga, galėdama susitikti ir pasišnekėti su daugybe iš visos Lietuvos suplaukusių kolegų, buvusių mokinių ir aspirantų, „vaikais“ vadinamų. Matė, kad tebėra bendraminčių gerbiama ir vertinama. Netrukus po jubiliejaus Valstybinis archyvas paprašė Mamą surinkti savąją biografinę ir mokslo medžiagą. Buvau liudininkė, kaip ji ramiai ir kantriai dirbo namie lygiai pusę metų. Ne tik surinko, bet ir susistemino viso gyvenimo triūsą. Jau nesikėlė „po šešių penkiolika“, tačiau vidinis darbo ritmas tikėjo įprasta tvarka: nuo devintos ryto iki penkių vakaro su mažomis pertraukomis kavai ir pietums. Perrinkdama knygas, raštus, laiškus, sveikinimus ir nuotraukas, Mama tarytum dar kartą nuėjo ilgą gyvenimo kelią. Tarpais ilgam susimąstydavo, tarpais prisimindavo buvusius įvykius ir kartodavo jau girdėtus pasakojimus. Prisiiminusi, iš naujo viską išgyveno, kartais linksmai kvatojo, o kartais jaudinosi ir gaudinosi. Tapo žymiai atviresnė ir mes labai suartėjome. Buvau jau ne tik suaugusi ir subrendusi, bet ir atsisveikinimą su scena surengusi. Tiesa, darbavausi Muzikos akademijoje, bet laiko abi turėjome daugiau. Mamai jau reikėjo pagalbos, pagaliau ji leidosi padedama, prašydavo galvą ištrinkti. Dar nebuvau pamiršęs, kaip trinkdavau galveles mažoms Monikai ir Ūlai. Mama juokdavosi, kai muiždama galvą, kutendama išplaudavau jai ausis, o šluostydama rankšluosčiu, nušnypšdavau nosį. Sakė, kad ir jos mama Barbora taip darydavo. Vėliau pasitikėjo mano pakerpama, nes kirpyklon keliauti jau bodėjosi. Žaisdavom „į kirpyklą“ namie. Labai laukdavo laiškų nuo Monikutės, po filo-

logijos magistrantūros mokslų jau dešimtmetį gyvenusios Amerikoje ir ten šeimą sukūrusios. Jaunesnioji Ūla buvo arčiau, studijavo Šveicarijoje, ir nors jau kelintą kartą keliavo aplink pasaulį su tarptautiniu orkestru, galėdavo apsilankyti ir paskambinti dažniau. Vakaraus ir savaitgaliais mudvi ilgai šnekėdavomės, kartais iki išnaktų, kol imdavo švisti – jau ne „pagal tvarką“ ir ne „pagal planą“. Jau galėjau klausti visko, galėjau ir pati daug ką pasakyti ir išsiguosti – kaip ilgai man jos trūko, kaip ilgai jaučiaus palikta, kaip mylimiems bendradarbiams jos pavyduliavau. Mama kone atsiduso: „Toks gyvenimas buvo, Giedrele, taip jau susiklostė...“ Ir jau nebesakė „užaugsi – sužinosi“. Klausiama, kodėl nei į namus, nei širdin nebepriėmė mano tėtės, savo vyro Kazio Kauko, kai jis po Stalino mirties amnestuotas grįžo iš lagerio Intoje, atsakė lakoniškai: „Negalėjau.“ Ir žemaitiškai pridūrė: „Ne tuo medė švėlpsis ons bova“. (Ne to medžio švilpukas jis buvo), ir aiškiau nepasakysi. Galėjau ramiai išsipasakoti, kaip labai išgyvenau, kad, sulaukusi tikro tėvo, jo taip ir neigijau, ką tuomet jaučiau, ir kaip ją, savo Mamą, kaltinau, kai springdama ašaromis šaukiau „kodėl? kodėl?“. Anuomet man, keturiolikmetei, ji atsakė „užaugsi – sužinosi“. Nejau tuomet dar nebūčiau supratus, kad mano jaunutė aštuoniolikmetė Mamytė, kaimo pradinės mokyklos mokytoja, ištekęs už gerokai vyresnio, žilstelėjusio Lietuvos kariuomenės kapitono, pati nežinodama kodėl? Gal tik dėl to, kad Kazys Kaukas išpuodingai atrodė raitas, kad laimėdavo jojimo su kliūtimis varžybas, kad gaudavo prizus, gal dėl to, kad nusivežė ją į Kauną, nupirko ilgą balinę suknelę ir nusivedė į vakarėlį Karininkų ramovėje... Gal jai tuomet rūpėjo tik išsiveržti iš provincijos, sutikti inteligentiškų žmonių, avėti aukštakulnius, dėvėti plonas odines pirštinaites ir skrybėlaites su vualiu, kurios jai taip tiko... Kas galėjo žinoti, kad jau po metų prasidės karas, kad ji liks viena su dukra, nes besislapstantį jos vyrą piktas liežuvis įskūs, teismas nuteis, o ji pati mažą Giedrę seneliams palikusi bėgs iš tėviškės į Vilnių, ten mokysis ir dirbs, gyvens nuolatinėj baimėj džiovintos duonos maišelį pasiruošusi, nes kiekvieną naktį galėjo ir ją ateiti

išvežti, o ant stalo pasidėtas Švietimo ministerijos viršininko laiškas su kreipiniu „Uvažajemyje tovarišči, zaveriaju, cto graždanka Jadviga Kaukiene lojaljna sovetskoj vlasti...“ nebūtinai pagelbėtų... Ir kad norėdama išvengti nuteistojo vyro pavardės, ji su mano tėte išsiskirs, atgaudama mergautinę pavardę, ir kad iš tikrųjų įsimylės tik vėliau... Ir kad daugeliui anos kartos žmonių giliai, tartum kirviu įkaltas taps įprotis slėpti ir slėptis, nieko nesakyti, nepasakoti, nutylėti, išsisukti, išsiginti, neišsiduoti... Tik šitaip tikintis išlikti. Svarbiausias ir brangiausias viso mudviejų gyvenimo momentas buvo spontaniškas, kone mistiškas apsikabinimas, kai jau pas ją gyvendama, vieną rytą pravėriau duris iš savojo kambario. Mama dar gulėjo, mudvi pažvelgėme viena į kitą, kažkokia neapsakoma jėga truktelėjo mane link jos ir nė nesuspėjus pasisveikinti, tą pačią sekundę žaibiškai suvokiau, kad Mama šoks iš guolio ir puls man į glėbį. Taip ir buvo – sinchroniškai puolėme į viena kitos glėbį, apsikabinome ir taip pat sinchroniškai ir stipriai pabučiavome viena kitos skruostus! Kurį laiką dar stovėjome apsikabinusios, nustėrusios, negalėdamos suvokti, nė paaiškinti, kas gi čia nutiko. Ir nesiaiškinome. Atsitraukusios, susidrovėjusios, tarsi neįtikėtinai brangią dovaną gavusios, mudvi lyg dvi mažos mergaitės nutipenome virtuvėn „kavos“, paskui – „bučkių“ gėlę laistyti – taip Mama buvo praminusi naujovišką gėlę portulaką, mano jai parneštą, ilgai žydėjusią skaisčiai oranžiniais žiedeliais, vakare užsiskleidžiančiais, ryte atsiskleidžiančiais. Toji portulaka galėjo būti vietoj laikrodžio – nepaisant, ar saulėta, ar apsiniaukę, oranžiniai „bučkiai“ pradėdavo „migti“ lygiai šeštą valandą vakaro, o rytą „atsibudavo“ saulei tekant – atsikėlusį, juos rasdavau seniai pabudusius.

Medžiaga archyvui suruošta ir, vos tilpusi į mikroautobusiuką, išvežta. Pagarbiai, lyg mišiolus pati savo rankomis iki mašinos nunešusi savo disertacijas, Mama jau būtų galėjusi ir pailsėti. Tačiau negandos ėmė sekti viena kitą, eidamos negailestingų lenktynių. Nesuspėjome nė dairytis. Slogus sapnas apie didelį juodą paukštį, įskridusį pro langą

ir ją miegančią puolusi, išpranašavo infarktą. Sugrįžusi po reabilitacijos, džiaugėsi, kad pasveiko, vėl rasdavo ką veikti prie rašomojo stalo, pakiliai keliavo į visus netolimus veiklos punktus – pašto dėžutė, paštas, parduotuvė, poliklinika. Nors vaistų pavadinimų gerokai padaugėjo, infarkto niekada nepaminėjo, tarsi jo nebūtų buvę. Retkarčiais juokais mane egzaminuodavo, klausdama, kokius piktžolių pavadinimus lotyniškai prisimenu. Pakartodavau kelis man gražiausiai skambančius: *Raphanus raphanistrum*, *Centaurea cyanus*, *Trifolium arvense*, *Populus cumulus*, *Belladonnae* ... Mama nebuvo pamiršus, kad lotynų kalbos žinios jai labai praver-tė aspirantūroje Maskvoje, kol nemokėjo rusiškai – piktžolių pavadinimus didžiuodamasi berdavo lotyniškai, ir vyresnieji profesoriai egzaminus užskaitydavę... Dabar rytais susišukavusi, savo atvaizdą veidrodyje teatrališkai „pasmerkdavo“ taip: „Sic tranzit gloria mundi!“ (Taip praeina pasaulio garbė) ir kaskart pasižadėdavo daugiau nebežiūrėti. Visos kitos kalbos sukosi apie praeitį. Girdėjau vis naujus atsitikimus iš vis tolimesnės vaikystės, ir vis daugiausiai apie mamą Barborą. Jau žinojau, kad ji buvo labai gera, švelni. kad gražų balsą turėjo – bažnyčioj giedant jos balsas išsiskirdavęs iš kitų. Naujas pasakojimas – kad iš savojo miško malkų pliauskos Barbora mėginusi išdrožti... smuiką ir net stygas kažkokias mėginusi pritaisyti... Kad Plungės špitolėj Monstvilų šeima laikė geltoną kanarėlę, Cyruliu vadinamą, kad Barbora taip gražiai mokėjusi švilpauti, jog Cyrulis narvelyje tuoj imdavęs giedoti atsiliepdamas, galvelę purtydamas ir kuodą kratydamas... Vieną rytą Mama pabudo prašviesėjusiu giedru veidu ir stebėdamasi papasakojo neįprastą sapną: „Miegu ir matau savo mamą, va čia prie lango ant kėdės pasilipusią ir man išplautas užuolaidas bekabinančią. Paskui ji pasilipo ant kitos kėdės ir užsuko stovėjusį sieninį laikrodį. Sakau, „mama, kaip tu čia atsiradai?“ – o ji ir prieina artyn, ir stovi ir ilgai ilgai į mane žiūri ir taip meiliai, taip švelniai šypsosi. Paskui palengva atsitraukė ir išėjo pro duris. Sušukau iš paskos – „mama, neišeik, pabūk dar“, – ir pati pabudau nuo savo balso. Eime pažiūrėti... o gal ji tebėra prieškambarį?..“ Ne kartą man tą

sapną dar minėjo ir vis pridurdavo „mano mama gera buvo“ ir vėl graudinosi. Plungę ir Prūsalius dar aplankėme. Pėsčia bevaikščiojo tik po senąjį miškelį ir vieškelį ties buvusią sodybą. Į kitas svarbias vietas – prie ažuolų, Liepupės, prie raudonųjų klevų, prie jaunojo miško ir pas buvusius kaimynus savuoju visureigiu jau nuvežė ilgametis Mamos gerbėjas ir patarėjas, Plungės urėdas Romas Macijauskas. Senosiose kapinėse nelauktai stipriai spustelėjusi mano riešą, ji pasakė trumpai: „Prie mamos norėsiu.“

Pradžiuginau, padovanodama geltoną kanarėlę narvelyje. Pavadinome, žinoma, Cyruliu. Mama parnešdavo salotų lapų, išprausdavo tarp grotelių obuolio skiltelę, žiūrėjo, ar netrūksta atsigerti. Mačiau, kad moka paukšteliu rūpintis, prisimena. Cyrulis mėgo maudytis plazdėdamas išplėstais sparneliais savo vonelėj, didumo sulig muilinyčia. Išsimaudęs imdavo giedoti, bet, pasak Mamos, nė iš tolo neprilygo plungiškiam Cyruliui, matyt, mudvi nemokam taip gražiai švilpauti, kaip Barbora. Juokavom, kad leisim Cyrulį į konservatoriją...

Neįtikėtina, bet Mama kartais nesivaržydama uždainuodavo! Jos balsą tebuvo girdėjęs tik visai maža, kai atvažiavusi į Plungę, pasisodinusi mane ant kelių, ji man į ausį dainavo „Bijūnėlį žalią“ ir „Sėdžiu po langeliu“. Tas ne žemaitiškas dainas Mama bus išmokusi kuriame nors studentų chore Vilniuje. Balsas jos nebuvo kažin koks, bet klausą turėjo. O dabar, po pirmosios kavos virtuvėje, ji imdavo ir užtraukdavo visai garsiai: „Šiaudiniai batai, šakalėlių padai, (2 k) Aš negaliu šokinėti, man kojytės bado“. (2 k) Parodė man ir kaip „ratelį eiti“ pagal tą dainelę. O negandos tykojo ir slinko vis arčiau, džiaugtis nedavė. Po kelionės į mylimos bendradarbės Irenos Puzinaitės jubiliejų Aukštaitijoje – plaučių uždegimas. Vos pasveikus, insultas. Gydytoja buvo konkreči: „Nedidelis insultas, bet pasekmės liks.“ Paskutinės vasaros džiaugsmas – viešnage pas Puzinaitę, bet nukeliauti medžiais apsodinta alėja „ten ir atgal“ Mamai jau reikėjo nemažai pastangų. Apsilankė dar vienas svečias nebuvėlis – miręs

brolis Liudvis. Tik ne sapne, o regėjime. Mama taip tikroviškai nupasakojo, kad brolis tik ką buvo atėjęs su draugais, o dabar išėjo, bet netrukus grįš ir nakvos, kad jei nežinočiau, jog dėdės Liudvio nebėra gyvo kelinti metai, būčiau viskuo šventai patikėjęs ir tuoj paklojus jam lovą.

Mamos vaistai jau tapo dvylikos pavadinimų. Vartojimai visų – skirtingi, tad susirašėme tvarkaraštį. Laikraščių nebeskaitė, mojo ranka – „tik rankas susitepi ir kaip apsinuodijęs lieki“. Vakaraus pasėdėdavo prie televizoriaus, bet mačiau, kad žvilgsnis dažniau nukrypsta į lango stiklą. Temstant, tolumoj, virš Sapieginės pušų viršūnių kas vakarą išsižiebdavo du blausūs šviesuliai. Vienas mažesnis, kitas – didesnis. „Žiūrėk, žiūrėk, – kviesdavo Mama, – ir vėl tos pačios dvi švieselės... Žiūrėk, juda, kaip gyvos...“ Ir iš tikrųjų, pušims siūruojant, tiedu tolimi šviesuliai – vienas arčiau, kitas kiek toliau – tai išnirdavo, tai vėl paslaptin-gai dingdavo. Ilgiau bežiūrint atrodė, kad jie artėja, o pas-kui lyg ir vėl nutolsta... Užsimerkia... Atsimerkia... Mudvi tarsi užhipnotizuotos laukėme – bene švieselės priartės... Susvaigus galvai, kritimas. Ir dar vienas, lemtingasis kri-timas. Suspėjo pasidžiaugti sėkminga operacija ir kad

ją operavęs chirurgas – labai gražus vyriškis. Chirurgas – iš tiesų išvaizdus, pažvelgusi net aiktelėjau – jis buvo stebėtinai panašus į mano tėvą Kazį Kauką, jauną... Kitą dieną Mama buvo tyli ir išblyškusi. Gal dėl to jos pilkšvai žalsvos akys atrodė didelės ir neįprastai tamsios. Lėtai į mane atsigrįžusi, ji aiškiu balsu paklausė:

– Kada į Prūsalius važiuosi?

Sutrikau, išgirdusi vienaskaitą:

– Juk abi važiuosim, kai pasveiksi!

Neatsakė ir lėtai nusigrįžo.

– Mam... ar norėtum ko?

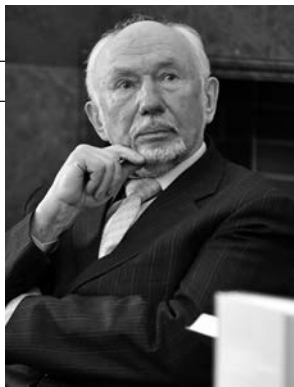
– Ramybės.

*Ir tai buvo viskas. Ryte 6 val. 15 min. ji ramiai iškelia-
vo, tarsi įprastuoju laiku – „po šešių penkiolika“, lyg „pagal
planą“ ir „pagal tvarką“.*

*Ištuštėjusiame bute Tverečiaus gatvėje sėdėjau viena
svetainės prieblandoje greta tuščio Mamos krėslo ir laukiau
vakaro. Sutekus ilgai žvelgiau į abu pažįstamus blausiuosius
šviesulius, laukdama, bene jie ims su manim kalbėtis. Tačiau
tą vakarą nebuvo vėjo, ir šviesuliai ramiai kabojo virš pušų
viršūnių nejudėdami.*

Nacionaliniame muziejuje atidarytoje fotomenininko **Algimanto Kunčiaus** fotografijų parodoje „**Susitikimai praeitame šimtmetyje**“ per keturi šimtai nuotraukų iš didžiulio meni-
ninko archyvo, kurį jis padovanojo nacionaliniam muziejui.
Parodoje veidų veidai. Atviri, teisingi prieš laiką ir prieš
save. Pats būdamas subtilus, ir su fotografuojamais kultū-
ros, mokslo didžiūnais ar senučiuke nuo Dusetų, jis visada
bendraudavo vienodai nuoširdžiai. Tai ir yra Jo – Algimanto
Kunčiaus – fotografijos *laiminti* savybė.

Paroda veiks iki 2020 vasario 16-osios.

...PASIRINKIMAS...

Mūsų valstybės viešojo gyvenimo panoramoje 2019-ieji bus prisimenami kaip istorinės atminties metai. Paminėjus nepriklausomos Lietuvos šimtmetį, sekė reikšmingi archeologų atradimai. Ypač 1863-64 m. sukilimo vadų ir dalyvių palaikai Gedimino kalne. Jų kelionė į amžinąją poilsio vietą Rasose priminė, kad šiandieninė Lietuvos nepriklausomybė yra išpirkta taip pat ir sukilėlių krauju! Istorijos pažinimas priartina iškiliausias tautos didvyrių asmenybes nūdienai; įtikina, kad turime perimti jų misiją nešant Lietuvos idėją į ateitį. Štai vienas pavyzdžių, – sukilėlio Mikalojaus Akelaičio gyvenimas, prasidėjęs lygiai prieš 190 metų.

Iškilus lietuvių politikos ir kultūros veikėjas, rašytojas ir publicistas, kalbininkas ir tautosakininkas **Mikalojus Akelaitis** gimė 1829 m. gruodžio 5 d. Čiuoderiškių kaime, Marijampolės apylinkių valstiečių šeimoje. Augo be tėvo, žuvusio Sibiro katorgoje 1831 m. sukilėlio. Mokėsi vietos mokyklose, o mirus motinai, daug lavinosi savarankiškai. Turėdamas fenomenalią atmintį, išmoko net keletą užsienio kalbų. Padirbėjęs namų mokytoju, išvažiavo į Varšuvą, tikėdamasis studijuoti universitete, pritapti mokslo pasaulyje. Tačiau greit įsitikino, kad lietuviybė ten niekam nerūpi. O gal Vilniuje atsiras jo bendraminčių? Laiške istorikui Mykolui Balinskiui 1857 m. gruodžio 3 d. jis rašė: „Reikia mums pakelti lietuvių kalbą, ištraukti iš paniekinimo tą kalbą, kuri turi sanskrito didumą, lotynų galybę, graikų dailumą ir italų skambumą.“ Kitame laiške tam pačiam adresatui taip įvertino istorinių žinių sklaidos reikšmę: „Tautos istorija turi būti kiekvieno piliečio lūpose ir tuomet tauta bus nemirtinga.“ Leidinyje „Teka Wilenska“ M.Akelaitis vienas pirmųjų iškėlė mintį, kad reikia pradėti leisti lietuviškus laikraščius. 1858 m. kartu su Simonu Daukantu apsigyveno Svirlaukio dvare Latvijoje, netoli Jelgavos; ten rinko medžiagą lietuvių–lenkų kalbų žodynui, užrašinėjo tautosaką. Vėliau gyveno Varniuose, Rietave, Survilaiškyje, dirbdamas dvarininkų vaikų mokytoju. Įdomūs buvo jo pozityvistiniai bandymai interpretuoti baltų mitologijos šaltinius. Prūsų dievų triadą jis priskyrė lietuviams ir nagrinėjo jų vardus kalbiniu požiūriu. Šis jo originalus tyrimas buvo išspausdintas 1858 m. leidinyje „Varšuvos biblioteka“.

Didžioji M.Akelaičio idėja – leisti lietuviškas knygeles kaimo žmonėms. Gyvendamas Rietave pas kunigaikščius Oginskius, M.Akelaitis rūpinosi spaustuvės įkūrimu, manydamas čia turėti ir lietuviškų knygų leidybos centrą. M.Akelaičio priprašytas Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius kreipėsi į rusų valdžią, kad leistų spausdinti laikraštį blaivybei skatinti Žemaitijoje. Ir pavadinimas – „Pakeleivingas“ – jau buvo sugalvotas, ir turinys numatytas. Tačiau leidimas nebuvo gautas, nes blaivi tauta imperijai pavojinga... Tada M.Akelaitis persikėlė į Vilnių, sutaręs su žymiu kultūros veikėju Adomu Honoriu Kirkoru leisti „Liaudies knygynėlį“. Įsteigė leidybos fondą, juodu iki 1860 m. išspausdino penkias lietuviškas knygeles milžinišku

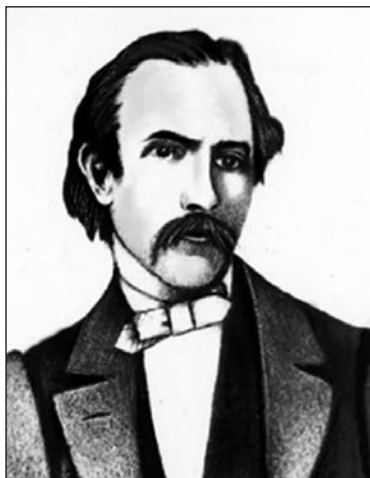
26 tūkstančių egzempliorių tiražu. Tačiau didesnės paklausos jos neturėjo, – skaitančių lietuviškai dar buvo nedaug...

Tačiau M.Akelaitis nenuleido rankų, darbavosi kiek pajėgdamas tautos raštijai ir toliau. Jis pelnytai laikomas vienu iš lietuvių didaktinės literatūros kūrėjų. Sekdamas lenkiškai rašiusiu Jonu Chodzka, 1860 m. išleido apysakas „Kvestorius po Lietuvą važinėdamas, žmones bemokinąs“ bei „Jonas Išmisločius kromininkas“, pasirašęs jas Juro Varnelio slapyvardžiu. Šiuose kūriniuose pateikiama istorinių, geografinių, gamtamokslinių žinių, kalbama apie blaivybę. Kiti rašytojo darbai dar svarbesni atgimstančiai lietuvybei. Tais pačiais metais M.Akelaitis išleido „Lamentorių, arba Pradžią mokslo sudėtą mažiems wajkeliams“. Ši pradžiamokslį, sulaukusį net 5 leidimų, naudojo daraktoriai – nelegaliai veikę kaimo mokytojai. M. Akelaitis taip pat į lenkų kalbą proza išvertė K.Donelaičio „Metus“, sukūrė keletą lietuviškų technikos ir gramatikos terminų (pavyzdžiui, žodį „žodynas“). Bręstant sukilimui nuotaikoms, 1861 m. M. Akelaitis parašė eiliuotų atsišaukimų, raginančių valstiečius kilti į kovą su pavergėjais; vadinosi jie „Gromata Wylniaus senelio“, „Pasaka senelio“.

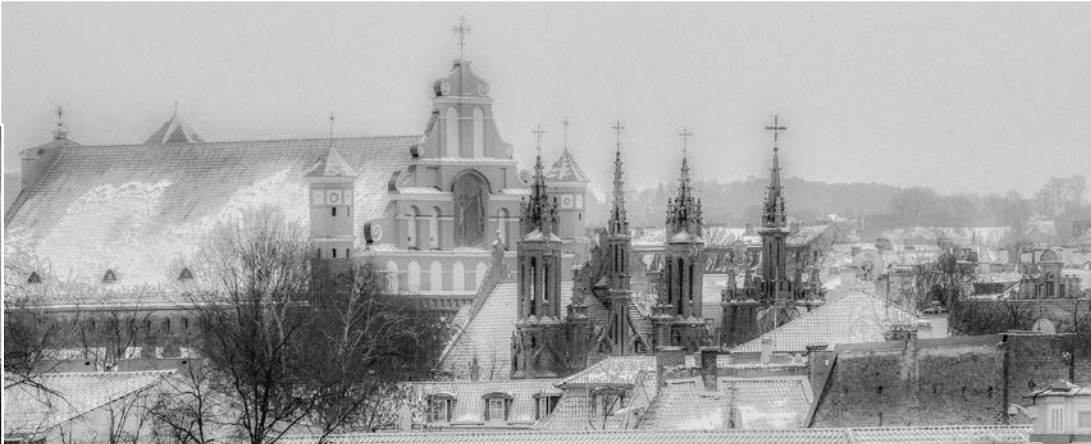
Susekus jo anticarinę veiklą, M.Akelaitis turėjo bėgti į užsienį; apsigyveno Paryžiuje. Prasidėjus sukilimui, sugrįžo į Lietuvą, buvo paskirtas Augustavo vaivadijos komisaro padėjėju. Jo rūpestis buvo organizuoti sukilėlių būrius ir aprūpinti juos ginklais. Spėjama, kad būtent M.Akelaitis į lietuvių kalbą išvertė 1863-ųjų sausio 22 d. sukilimo manifestą. Jis taip pat rengė ir redagavo laikraštį „Žinia apie Lenku wajna su Maskolejs“, kurio išėjo du numeriai. Sukilimui pralaimėjus, M. Akelaitis pasitraukė į Prūsus. Išrūtyje buvo areštuotas, tačiau jam pavyko iš teismo salės pabėgti. Vėl apsigyvenęs Paryžiuje, labai aktyviai reiškėsi emigrantų kultūrinėje bei politinėje veikloje. Laikėsi unijinių nuostatų, manydamas, kad maža lietuvių tauta turi šlietis prie lenkų, istorinių bendrakeleivių, tačiau išlaikydama savo kalbą ir kultūrą. M. Akelaitis nuo 1872 m. visą dešimtmetį buvo lenkų laikraščio „Gazeta Warszawska“ korespondentas; savuosius politinių įvykių komentarus siuntinėjo ir į kitus lenkų laikraščius. Kaip šviečiamosios ideologijos skleidėjas M. Akelaitis giliai domėjosi mokslo naujienomis – laiškuose mini net

parašęs astronomijos pradmenų darbą „Žvaigždžių skaičiavimas“. Bet labiausiai nudžiugo, sulaukęs pirmojo dr. Jono Basanavičiaus „Aušros“ numerio. Tuoj pat šiam laikraščiu pasiuntė straipsnį „Lietuviškųjų kunigaikščių vardai“. Bendradarbiavo ir „Gazietoje lietuviškoje“, leidžiamoje JAV. Lenkų kalba M. Akelaitis parašė didelės apimties, net 387 puslapių studiją „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės aprašymas“. Deja, šio rankraščio likimas tebėra nežinomas. 1883 m. M. Akelaitis įsteigė Paryžiaus lietuvių draugiją „Želmuo“ ir vadovavo jai iki mirties. Nors rašytojas buvo gavęs Prancūzijos pilietybę, vedęs prancūzaitę ir su ja susilaukęs dviejų sūnų ir dukros, nuolat ilgėjosi gimtinės. Laiške kitam emigrantui J. I. Kraševskiui rašė: „Jeigu tikrai taip turi būti su manimi, tai veliju prigerti Neryje, Nemune ar Vysloje, o mirti kad ir badu – gimtinėj, laisvojo šaly. Juk nėra didesnės nelaimės lietuviui, kaip svetimoj šaly sudėti savo kaulus.“ Nepavyko patriotui išvengti tokios lemties... Nepritekliai pakirto sveikata, M. Akelaitis mirė 1887 m. rugsėjo 27 d. Paryžiuje. Jau po mirties 1890 m. Poznanėje buvo išleista jo lenkiškai parašyta lietuvių kalbos gramatikos pirmoji dalis, fonetika.

Mikalojus Akelaitis – vienas pirmųjų veikėjų tautinio atgimimo istorijoje. Nuostabi asmenybė – Europos klajūnas, nuolat besirūpinantis savosios tautos gyvasties ir gimtosios kalbos išsaugojimu. Jautrios sielos, kupinas įvairiausių tautinę tapatybę skatinančių sumanymų, romantiškų svajų apie tautos ir valstybės ateitį, jis paliko ryškų pėdsaką literatūrinės kalbos, lietuviškosios spaudos, o ir tautos demokratinį politinių idealų tapsme. Būtų prasminga, kad Oginskių namas Vilniuje, esantis Universiteto ir Dominikonų gatvių sankryžoje, turėtų žymenį su M. Akelaičio pavarde, primenant būtent čia praleistus viltingus patrioto metus.

Kiekvienas miestas, kaip ir žmogus,
turi savo sielą.

Jo gyvybė, lyg dëlionė,
kuriama per istorijas, pastatus,
žmones, mintis, emocijas, detales.

Ir visa tai, kaip debesis,
kabo virš miesto – viena jo
pusė šviesi, kita – tamsi.

Vilniaus miesto siela yra daugiakultūrė,
turtinga istorijų, legendų ir... pasakų...

Algimantas ALEKSANDRAVIČIUS

Stasio Povilaičio nuotrauka

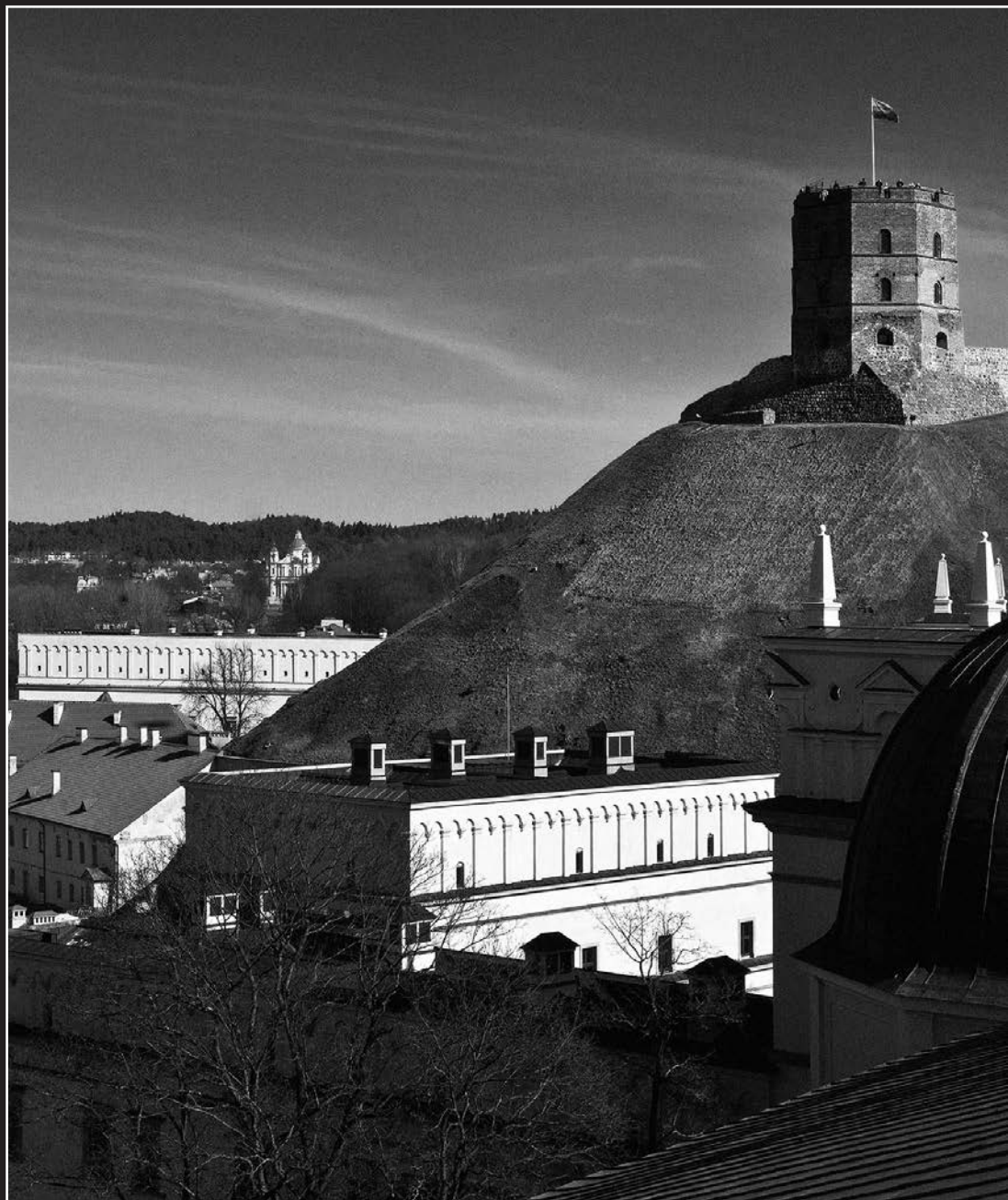

Regėjau sapną, kaip iš miesto pabėga šaligatviai, išteka skersgatviai, gatvės. Upės išblunka, išsitrina erdvės... Viens prie kito prisispaudžia namai, įsirausę į žemę giliai augalai, o medžiai išskridę...

Nemačiau tam sapne vakarų, išdabintų alyvom, neužuodžiau nei kvapo žiedų obelėlės, nei vėjų... Tik internetas, tik belaidis ryšys ir atmintis fotografijose vagiama laiko...

Karalystė

santara

*Lyg pro erdvėlaivio
iliuminatorių –
Toksai išsiūlgęs, toksai
atpažįstamas,
Dangaus dovanotas mums
Miestas...*

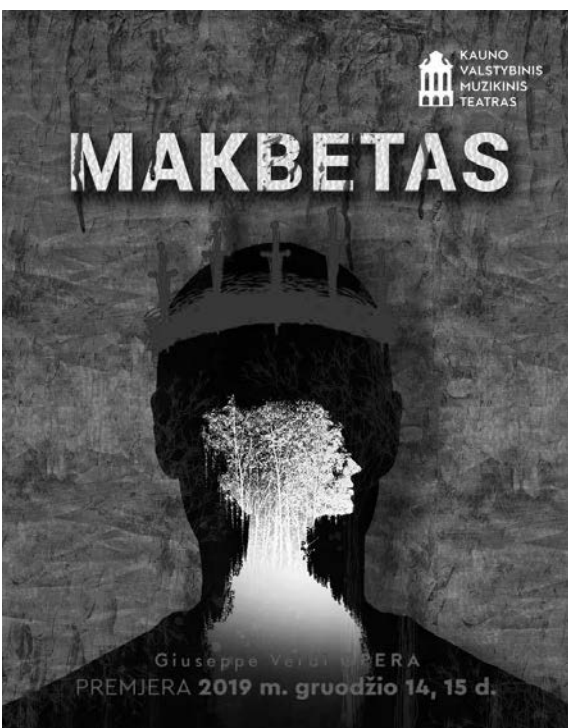

Šviesa sugrįžęs Glaubicas...

ATGIJUSI ŠEKSPYRO TIESA

G.Verdi opera MAKBETAS Kaune pastatyta pirmą kartą. Šioje psichologinėje ir giliai mistinėje W.Shakespeareo dramos muzikinėje versijoje Makbeto partiją dainuoja baltarusių baritonas Stanislav Trifonov, lietuviai Dainius Stumbras bei jaunosios kartos baritonas Paulius Bagdonas, Ledi Makbet partiją – teatro primadonos Gitana Pečkytė ir Raminta Vaicekauskaitė. Operos režisierius Sankt-Peterburgo konservatorijos profesorius Gintautas Želvys žada intriguojantį, tačiau nuo tradicinio įvaizdžio per daug nenutolusį reginį. Dirigentai Jonas Janulevičius ir Julius Geniušas pripažįsta, kad tai itin sudėtingas ir iš esmės meninio kolektyvo kūrybinės galias išbandantis darbas. Slėpiningą tragedijos koloritą sukūrė jauna rusų dailininkė Taisija Chiža. Operoje sudėtingą ir didžiulį dramatinį bei režisūrinį krūvį turi choras, tai tiesiog dar vienas reikšmingas kolektyvinis personažas. Spektaklyje vaizdo ir garso harmonija, veiksmo ekspresija, dramatismas turėtų padėti žiūrovui suprasti amžinas Šekspyro minčių tiesas, pajusti epochą, jos moralę, išgirsti Verdi muzikos didybę. Žingsnis, žengtas keršto, išiučio, nusikaltimų kupinu keliu į valdžią, pavojingas ir pražūtingas jį žengusiam – pasukti atgal galimybių nėra.

VASARA MUZIKUOJANČIŲ BŪRYJE

Jau išibėgėja XIX tarptautinio konkurso-festivalio „Muzika be sienų“ laureatų koncertų turai. Ruošiamasi vasaros kūrybinėms „batalijoms“.

Verta atsigręžti į įvykusį konkursą. Rugpjūčio viduryje Druskininkų M. K. Čiurlionio menų mokykloje direktorė O. Olšauskienė pakvietė į atnaujintas patalpas repetuoti, koncertuoti jaunuosius muzikus iš 15 šalių: Pietų Korėjos, Prancūzijos, Moldovos, Rusijos, Lenkijos, Ispanijos, Portugalijos, Baltarusijos, Šveicarijos, Kazachstano ir kitų kraštų. Konkuravo pianistai, klavesinininkai, jaunieji pūtikai, dainininkai. 14 pianistų skambino ir lydimi kamerinio orkestro. Šį kartą jiems talkino pajėgus Tado Šileikos vadovaujamas Vilniaus muzikos mėgėjų kolektyvas.

Tarptautinė žiuri atkreipė dėmesį ir apdovanojo talentingus įvairaus amžiaus atlikėjus: klavesinininę iš Maskvos T. Zenaišvili, fleitininkę iš Londono O. Kuprevičiūtę, Kajos ir Klėjos Kašubaičių fortepijoninį duetą iš Kijevo, J. Germanovičių iš Lietuvos ir kitus. Druskininkų savivaldybė remia konkursą, nes į kurortą atvyksta ne tik įvairių šalių menininkų, pedagogų, bet jie suburia intelektualią kurorto svečių auditoriją. Konkurso rengėjams talkina ir viešbučiai, sanatorijos, nes jų klientų laisvalaikį užpildo meno renginiais.

Konkursantams svarbūs įsteigti rėmėjų Gedimino Kuprevičiaus paramos fondo „Gerasis ruonis“, profesorės Rasos Jakutytes piniginiai apdovanojimai premijos. Tačiau laukia ir muzikams svarbūs pasirodymai su Šv. Kristoforo kameriniu orkestru, galimybė dalyvauti prestižiniuose festivaliuose. Į sceną laureatus kviečia „Gradus“ Danijoje, „Janvorskije večera“ Breste, stipendija, skirta Užkarpatės kultūros fondo rengiamų koncertų dalyviui, meistriškumo pamokos Kielce (Lenkija), kvietimas dalyvauti tarptautiniame konkurse „Musica classica“ Maskvoje, Ruzoje.

Druskininkai jau vėl planuoja konkurso žiuri narių ir jaunimo pasirodymus miesto salėse, muziejuje, sanatorijose, turiningus pokalbius apie muziką ir siurprizus. Šį kartą po puikaus koncerto profesorė Aleksandra Žvirblytė (*Dm. Matvejevo nuotraukoje su Vyšniausku*) už bendradarbiavimą tarp tautų buvo apdovanota Lenkijos Prezidento Auksiniu Kryžiumi.

VILNIAUS INTELIGENTIJOS SKANDUOTĖ VALDOVŲ RŪMŲ *KRIKŠTATĖVIUI*

Praėjusioje „Santaroje“ rašėme, kad po paveikslo „Maskvos caro Vasilijaus Šuiskio priesaika 1611 m. Abiejų Tautų Respublikų Seime“ Valdovų Rūmuose gausiai susirinkusiai publikai, muziejaus vadovai Romualdai Budriui ne tik subtiliai padėkojo, bet Jį įvardijo ir *Rūmų Tėvu*. Tą patį vakarą „nominuotas“ ir *Rūmų Krikštatėvis* – Krokuvos Vavelio karališkosios pilies – Valsybiinių meno rinkinių pirmasis direktoriaus pavaduotojas ir vyriausiasis rinkinių saugotojas **Ježis Tadeušas Petrusas** (Jerzy Tadeusz Petrus).

Iki valstybės atkūrimo J. T. Petruso ryšiai su Lietuva buvo mokslinio pobūdžio. Savo tyrimuose ir publikacijose jis nuolat

skyrė didelį dėmesį senosios Lietuvos valstybės – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės – ir jos iškilių giminių (kunigaikščių Sapiegų, Radvilų, grafų Chodkevičių ir kt.) paveldo, dailės istorijos analizei bei populiarinimui. Išskirtinis J. T. Petruso tekstų bruožas – juose tautiškai neutraliai traktuojamas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės paveldas. Prasidėjus Lietuvos atgimimui, J. T. Petrusas buvo vienas iš pirmųjų Lenkijos kultūrininkų, su Lietuvos kultūros ir paveldo institucijomis užmezgusių nuolatinius kontaktus, kūręs bendrus muziejinius projektus ir kvietęs į juos Lietuvos atstovus. J.T. Petruso iniciatyva, remiant

prof. J. Ostrowskiui, 2006 m. buvo pasirašyta nuolatinio ilgalaikio bendradarbiavimo sutartis tarp Krokuvos Vavelio karališkosios pilies ir Lietuvos dailės muziejaus, o 2009 m. – tarp Krokuvos Vavelio karališkosios pilies ir Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų. Šių sutarčių pagrindu prasidėjo tarptautinis muziejininkų, restauratorių, dailės istorikų, istorikų, archeologų bendravimas, bendri mokslinių tyrimų, parodų rengimo, profesinių mainų projektai. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmams atvėrus nuolatinę ekspozicijas, J. T. Petrusas yra pareiškęs preliminarų sutikimą deponuoti joms kai kuriuos svarbius lituanistinius eksponatus ilgalaikiam depozitui, kol bus kaupiamos pačių Valdovų rūmų kolekcijos. Krokuvos Vavelio karališkoji pilis jau yra neatlygintinai pateikusi Lietuvai daugiau nei 300 išskirtinių lituanistinių vertybių, fotografijų, kurias leista naudoti ne tik būsimose Valdovų rūmų ekspozicijose, bet ir leidiniams bei edukacijai. J. T. Petruso iniciatyva gautas leidimas pasinaudoti Lietuvos ir Lenkijos valdovų portretų originalais, saugomais Vavelio pilyje, kuriant kopijas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmams.

Gal jau ėmėme atsikratyti verdikto, *esą kultūrininkai ir šventa dvasia gyvi*. Vis paguosdavome juos kokiais medalikėliais, popieriukėliais kukliuose rėmeliuose... O šit naujasis kultūros ministras Mindaugas Kvietkauskas, kurio pavardę iš buvusių ministrų virtinės, jau daugelis išsimena (išskyrus paminklų griovėjus) ėmė ir atvėrė Kultūros ministerijos stalčius. Šiomet pirmą kartą skirtos ministerijos premijos už solidžius tarptautinius pasiekimus kultūros srityje. Ministras premiją įteikė operos solistei Asmik Grigorian. Pasaulinį pripažinimą atlikėjai atnešė Romeo Castellucci režisuota Richardo Strauss'o opera „Salomėja“, kurioje lietuvė atliko pagrindinį vaidmenį. Premija taip pat skirta kūrybinei grupei, 2019 metais Venecijos šiuolaikinio meno bienalėje pelnusiai „Auksinį liūtą“ už Lietuvos nacionaliniame paviljone pristatytą operą-performansą „Saulė ir jūra“, ir dokumentinio filmo „Laiko tiltai“ kūrėjams, Šanchajaus tarptautiniame kino festivalyje laimėjusiems „Auksinės taurės“ apdovanojimą.

METAI SU BATUTA

Penkiasdešimtmetį pažymintį **Martyną Stašką** su simfoninės muzikos programomis paprastai tegirdime ne tradicinėje koncertų estradoje, ne su didžiaisiais orkestrais. Matėme jį diriguojantį LMTA studentų, M. K. Čiurlionio menų mokyklos orkestrams Valdovų rūmuose, mokymo institucijų koncertų salėse. Tačiau kūrybinėje biografijoje įrašyta kadaise ruošta viena kita programa ir su Lietuvos muzikos akademijos kameriniu orkestru, Lietuvos valstybiniu simfoniniu orkestru, Lietuvos nacionalinės filharmonijos simfoniniu orkestru, Vilniaus universiteto kameriniu orkestru „Archi Vilnensis“, Lietuvos kameriniu orkestru, Kauno miesto simfoniniu orkestru. Gastrolės Šveicarijoje, Danijoje, Estijoje, Italijoje, Lenkijoje, Olandijoje, Prancūzijoje, Švedijoje, Taivane, Vokietijoje ir kitur. Apdovanotas ženklu „Nešk savo šviesą ir tikėk“.

Dažniau pasiekia žinios iš Kauno simfoninio orkestro ar Klaipėdos muzikinio, Nacionalinio operos ir baleto teatrų. Jis savo dirigentui ir surengė jubiliejinį vakarą. Teatras visada mokėjo pagerbti menininkus. Ko negalima pasakyti apie kitus meno kolektyvus.

M. Staškaus jubiliejinio koncerto svarbiausias akcentas – orkestro reprezentacija. Seniai su solidžia programa scenoje girdėtas

kolektyvas, atlikdamas Gustavo Mahlerio Ketvirtąją simfoniją, patvirtino išaugusį meistriškumą. Dar prieš kelis dešimtmečius būtų buvę sunku patikėti, kad šis orkestras pasirodys su G. Mahlerio muzika. Kokybiškai grojantys pūtikai, gražūs, tik retsykiais nuderantys ansambliai, temбриškai subalansuoti solistai.

Akustiškai iš dalies patobulinta scena vis tik kelia daug klausimų klausytojams: ar styginių instrumentų grupės neteikia pilnos garso amplitudės todėl, kad nesigirdi, ar jos per mažos, ar toks dirigento sprendimas?

G. Mahlerio Ketvirtoji simfonija – gimusi iš dainos, iš rinkinio „Stebuklingas berniuko ragas“. „Rojaus gyvenimas“ tapo Ketvirtosios pagrindu. Daina inspiravo savitą simfonijos kameriškumo atmosferą, savotišką solistų ansamblį. Atrodo, kad tai imponavo dirigentą: taip juvelyriškai jis vedė visas styginių kantilenas, kūrusias į „Eglutės pas Kristų“, dangaus harmonijos atmosferą. Tačiau paveikslo saldybėje pasigedau visada klausytoją jaudinančios disharmonijos, pašaipūnės Mirties sarkastiškos grimasos („*Freund Hein spielt auf*“). Kaip ir solo smuiko (*leidenschaftlich*) atlikimo antroje dalyje. Solo epizodo charakterį pajuto valtorna, mediniai pučiamieji. Dangaus palaimą kūrė finale dainavusi Aistė Pilibavičiūtė. „Iplaukė“ balta tarsi angelas. Kažkur toli, orkestro platybėse buvo girdimas betekstis balsas. Arfos figūracijos, anglių rago motyvai ir mus užliūliuojanti paslaptis. Simfonijoje buvo girdėti ir fantasmagoriškų epizodų, ir kilnaus pasakotojo emocijų, tačiau vyravo nostalgiška, jaukios ramybės atmosfera. Ar tokią būtų kūręs ir Jonas Aleksa, kurio atminimui M. Staškus dedikavo simfonijos interpretaciją? Gal būtų atvėręs tą vidinį muzikos nervą, kuris ir sužadina mummyse muzikos vibracijų galias...

M. Staškaus kūrybinis kelias šiuolaikiškas. Gimė Širvintose. Jam šiandien brangūs vaikystės atsiminimai muzikai draugiškuose namuose, senelio globoje Skuodo apylinkėse, kur taip pat skambėjo daug muzikos. Senasis Staškus buvo cirko muzikantas. Nuo senų laikų Žemaitijoje grodavo daug kapelių o senelio kaimynystėje gyveno vienas žinomiausių jų vadovų – Bronius Jonušas. Senelis visus vaikaičius, kaimynų vaikus mokė muzikos rašto ir muzikuoti kokių nors instrumentu.

Paauglystėje Martynas patraukė į „popsą“. Pradėjo mokytis Vilniaus Juozo Tallat-Kelpšos aukštesniojoje muzikos mokyklo-

je (1984–1988) globojamas estrados grando Teisučio Saldausko. Kompozicijos studijoms vadovavo Teisutis Makačinas. Prieš publiką pasirodydavo su Vilniaus pionierių rūmų ansambliu grodamas lumzdeliu.

Į protą atvedė puikus chorvedys ir pedagogas Vytautas Žvirblis. Nors Martynas laikas nuo laiko vesdavo diskotekas, tačiau estrada pradėjo tolti. 1986 m. M. Staškus tapo respublikinio jaunųjų atlikėjų konkurso Klaipėdoje laureatu. 1988–1993 Lietuvos valstybinėje konservatorijoje (LMTA) studijavo choro dirigavimą (doc. R. Misiukevičiaus kl.), tačiau V. Žvirblis Martyną nuvedė į doc. Gintaro Rinkevičiaus klasę (1989–1995). Kelias buvo pasirinktas. 1990 m.. M. Staškus tapo tarptautinio J. Naujalio dirigentų konkurso Vilniuje, 1991 m. tarptautinio choro dirigentų konkurso Lenkijoje (Vroclave) laureatu.

1993 m. Vilniaus mokytojų namuose jaunas dirigentas M. Staškus įkūrė kamerinį mišrų chorą „Salutaris“. Kolektyvas surengė per 100 koncertų Lietuvoje ir užsienyje, paruošė ryškių koncertinių programų. Su orkestrais ir solistais M. Staškus parengė stambių J. S. Bacho, W. A. Mozarto, F. Schuberto, G. Faurė, F. Poulenco ir kitų kompozitorių kūrinių. 1993 ir 1994 m. „Salutaris“ tapo tarptautinių konkursų Italijoje (Arece), Savigilijose ir Prancūzijoje (Ture), 1994 m. Pirmosios Pasaulio lietuvių dainų šventės Vilniuje, 1995 m. Dešimtojo S. Šimkaus konkurso Klaipėdoje, 1996 m. tarptautinio chorų konkurso Vokietijoje (Mittenberge) laureatu ir t.t..

1995 m. M. Staškus pasirodė prie Lietuvos operos ir baleto teatro dirigentų pulto. Nuo 1997 m. patvirtintas vyriausiuoju. Jo repertuare – per 50 pavadinimų operų, baletų, lietuvių kompozitorių partitūrų interpretacijų, kamerinių, simfoninių kūrinių.

„Dirigento darbas – nuolatinė kūryba“, – sakė M. Staškus. Tai repertuaro paieškos, koncertų programų formulavimas, bendras darbas su muzikantais. Svarbiausia – interpretacijos studijos ir įgyvendinamas sumanymas. Labai daug išmoko iš J. Aleksos. „Lenkiuosi nuo pirmųjų dienų mane teatre globojusio Maestro Jono Aleksos atminimui“, – kalbėjo M. Staškus. Koncerto klausytojai gali atsekti kai kurias mūsų Didžiojo Maestro manieras, matytos elgsenos elementus. Tačiau scenoje M. Staškus jau kuria savitą pasaulį: su pakilimais, atradimais ir sėkmės properšomis.

„Dirbdamas su mokiniais, studentais mokausi ir pats. Tai procesas iki mirties. Dabar su jaunimu dirbti sunkiau. Bet juk reikia ir su tais, kurie vietoje pieštuko rankoje laiko kompiuterio pelę, rasti bendrą kalbą... Diriguoti nuolat besikeičiančiam ir atsinaujinančiam kolektyvui yra didelis iššūkis. LMTA simfoninis orkestras – tai niekada nesibaigiantis procesas, kurio pagrindinis uždavinys yra išugdyti profesionalius orkestro artistus, kurie nebijotų meninių iššūkių rengiant vis naujas programas.“

M. K. Čiurlionio menų mokyklos mokinukai sako: „Orkestro mokytojas griežtas, reiklus, nebandyk praleisti repeticijų...“ Taip docentas M. Staškus ugdo jauno žmogaus požiūrį į atsakomybę, pareigą, reiklumą sau ir kitiems.

Penkiasdešimtmečio vakaras baigėsi savotišku operiniu šou. Pavyko rasti laiko orkestrui parengti ne tik G. Mahlerio simfoniją, bet ir vienintelę G. Puccinio vienaveiksmę operą „Džanis Skikis“. „Ši komiška opera buvo pasirinkta dėl to, kad leido draugėn suburti vyresnius, jau rečiau scenoje matomus mūsų operos solistus – Ireną Zelenkauskaitę, Reginą Šilinskaitę, Laimą Jonutytę, Arūną Malikėną, Edmundą Seilių, pakviesti dirbti kartu su pačiais jauniausiais – operos stažuotojais Monika Pleškyte, Juozu Janužu, Arminu Skirvainiu. Beje, operos remarkose G. Puccini nurodė konkretų kiekvieno veikėjo amžių: tarkim, Laureta turėtų būti 21-erių, Rinučijus – 24-erių metų... Teatrai retai to paiso, tačiau pasitelkę stažuotojus mes stengėmės daugelio kompozitoriaus nurodymų laikytis“, – koncerto išvakarėse akcentavo jubiliejų švenčiantis dirigentas. Režisierė Jūratė Sodytė, neinvestuodama milijoninių lėšų, pateikė puikų sumanymą. Vyresnieji solistai kūrė įtikinančius vaidmenis (išskirčiau visada įdomius Laimą Jonutytę, Liudą Mikalauską), išvengė nukrypimų į pigų skečą. Tačiau jauniems dar tenka daug mokytis. O ypač dainavimo... Net pasaulio sopranų repertuare visada dainavimo meistriškumą, *bel canto* esatį liudijanti Lauretos arija neišsiskyrė iš bendro blogai tariamo lietuviško teksto balaganėlio.

Rita Aleknaitė-Bieliauskienė

M. Aleknos nuotraukos

KETURI ŽVILGSNIAI...

Ne vieną dešimtmetį stebėdamas Lietuvos muzikinį gyvenimą, o ir jame dalyvaudamas, žaviuosi kiekvienu reiškiniu, kuris padeda lengviau pažinti to kultūrinio, muzikinio gyvenimo kelius ir kelelius. Tad išsakysiu ne lietuvišką pavydo jausmą, bet žemaitišką džiaugsmą, kad šalia mūsų yra **Rita Aleknaitė-Bieliauskienė**, kuri atkurtos nepriklausomos Lietuvos dešimtmečiais praturtino mus savo gausiais rašiniais, knygomis, o dabar ir serija monografinių filmų. Negaliu nepasidžiaugti jos knygomis apie pianistą Dainių Trinkūną, dainininkus Leoną Baltrų, Joną Joci ir Ireną Laurušienę, smuikininką ir smuiko pedagogą Joną Urbą, aktorių ir režisierių Joną Alekną, kompozitorius Vytautą Laurušą ir Vygandą Telksnį, pianistę Olgą Šteinberg ir smuikininką Aleksandrą Livontą... Šią darbų seriją pratęsė filmai, kurie, padeda geriau pažinti ne tik muzikos asmenybes, bet ir Lietuvos kultūrinio, muzikinio gyvenimo tėkmę. O ji neturi pabaigos ir yra svarbus palikimas būsimoms kartoms. Čia pravartu prisiminti ir įžymiojo Juozo Miltinio pamokančius pastebėjimus, kad „eidamas į priekį, nieko nepamatysi, tik atsigręždamas atgal“, arba „ieškokite ne to, kas nauja, o to, kas amžina“. Taigi, Rita Aleknaitė-Bieliauskienė triūsia lyg ir išiklausiusi į šiuos pamokymus. Šį kartą – apie jos sukurtus filmus.

Daug ryškių asmenybių nuėjo į praeitį be ryškesnio jų darbų įvertinimo. Tad R. Aleknaitė-Bieliauskienė tą „skolą“ imasi mažinti, sukūrusi filmus apie kompozitorius **Vytautą Laurušą, Algimantą Vincentą Raudonikį, chorvedį Lionginą Abarių**, operos solistą **Joną Stasiūną**.

Žmogus su laiko žyme. Vytautas Laurušas. Kuriant šį filmą scenarijaus autorei ir režisierėi R. Aleknaitei-Bieliauskienei talkino operatorė Natalija Kolesnik, garso režisierius Algimantas A. Apanavičius, montažo režisierė Janina Sabeckienė, prodiuseris Saulius Vosylius. Džiugu, kad šį filmą, kurio peržiūra vyko Lietuvos radijuje ir televizijoje, pamatė ir pats V. Laurušas, dabar jau iškeliavęs Amžinybėn. O pats filmas vertingas ir tuo, kad jis aprėpia daugybę kompozitoriaus kūrybinių išgyvenimų, kurie iki tol buvo išsibarstę. Juos surinkti autorei padėjo ir tai, kad ji prieš 10 metų parašė ir išleido knygą „VytautasLaurušas. Gyvenimo realybės ir kūrybos interpretacijos“.

Filmo apie Joną Stasiūną premjeroje: R. Aleknaitė-Bieliauskienė, montažo režisierė J. Sabeckienė, solistė A. Stasiūnaitė-Čepulkauskienė.

Vadinasi, kompozitorius gerai pažįstamas. Tad ir filme skamba daug jo muzikos nuo pat pirmųjų kadro – nueitų žingsnių sudėtingais takais, kuriuos padeda ryškinti jo bendrakeleiviai – muzikos atlikėjai. Violončelininkas profesorius David Geringas sako, kad „buvau nusteбęs šio žmogaus energija, kuriam jau nemažai metų, kuris turėjo fantastišką gyvenimą“. Jis filme ir skleidžiasi. Tas gyvenimo siūlas ir tęsiasi nuo Šiaulių, nuo jėzuitų rankų, kurios lydėjo jaunuolį Vytautą gėrio, grožio, pagarbos žmogui, gerumo keliu. Dainininkė Irena Laurušienė, su styginių kvartetu atlikusi Koncertą balsui, kantatą „Liepsnoja naktis“, priminė puikią JAV publikos reakciją, šiuolaikišką dainavimą, sakydama: „Tai buvo tas žmogus, kuris įgavo pasitikėjimo šiais laikais. V. Laurušas – europinis kūrėjas.“ Bendradarbiavimo kolizijas primena ir Donatas Katkus. Kaip gerai, kad išliko praėjusių metų kino juostose užfiksuoti momentai, istoriniai Šiaulių miesto, teatro, kurio pasirodantys kontūrai primena čia vaidinčius ir V. Laurušo matytus artistus... O kiek V. Laurušas pasitarnavo kompozitorių, o ir Lietuvos muzikinės kultūros gerovei. Kompozitorių namai Vilniuje, poilsio ir kūrybos oazė Druskininkuose... Apie tai kalba kompozitorius Teisutis Makačinas. O naujasis Lietuvos operos ir baletų teatras!!!

Beje, filme yra ir epizodas – kompozitoriaus pokalbis su Vytautu Landsbergiu apie V. Laurušo „liaudies diplomato“ misiją diplomatijos batalijose už Lietuvos Nepriklausomybę.

Kiek kitoks chorų dirigento Liogino Abariaus portretas (scenarijaus autorė ir režisierė R. Aleknaitė-Bieliauskienė, operatorė Natalija Kolesnik, garso režisierius Česlovas Vaitkunas, prodiuseris Saulius Vosylius) filme *Dainos galia. Lionginas Abarius*. Jis prasideda kontrastuojančiais epizodais, kai susipina daugiataukstantinių publikos sambūrių momentai. Po jų mūsų dėmesys nukrypsta į pievų grožybes, paukčių čiulbesį, papročius ir lietuvišką dainą. Tai jau tikra Liongino Abariaus aplinka, kuri padeda suvokti ir tikras lietuviškas vertybes, išauginiusias garbų chorų Maestro. Spalvingas jo paveikslas ir audžiamas toje aplinkoje, kuri jį augino. O augino Zarasų kraštas, kurio žeme žingsniuodamas užsuka ir į kaimo sodybą, į jaukias bažnyteles, kurios ir brandino būsimąją muziką. Šis kelias ir atvedė L. Abarių į Lietuvos dainų ir šokių ansamblį, kuris tik sustiprino jo meilę muzikai ir kasdieniniam kūrybiniam darbui. Čia pajuntame ir jaudinančius dramaturginius momentus, kuriuos ryškina vaizdų ir muzikos lydinys. Pasišventusieji darbuotasi su Valstybinio radijo ir televizijos choru, kurio įrašai ir dabar mena, jog turime visą pluoštą J. Naujalio, S. Šimkaus, A. Bražinsko kūrinių. Jei tų kūrinių įrašų nebūtų – nežinotume ir jų skambesio. Prasminga, kad L. Abariaus veiklą su choriais filme prisiminė Petras Vaičekonis, Lina Dumbliauskaitė, Dainius Puišys, Violeta Savickaitė-Paciūnienė, Kastytis Barisas... Žvelgdami į darbo su mėgėjų choru „Indraja“ kadrus pajuntame ir tą ekspresiją, kuri primena L. Abariaus rankų mostus dainų šventėse, nepamirštamus ne tik patiems dainorėliams, bet ir gausiems Lietuvos klausytojams.

Poetišką, jaudinantį pasakojimą R. Aleknaitė-Bieliauskienė sukūrė filme apie nuostabų dainų kūrėją, kompozitorių Algimantą Vincentą Raudonikį. Nostalgiska vizija prie senokai derinto pianino pradedamas filmas *Žiemgalos dainius. Algimantas Vincentas Raudonikis*. (R. Aleknaitė-Bieliauskienei talkino operatorė Natalija Kolesnik, garso režisierius Audrius Penkaitis, montažo režisierė Janina Sabeckienė, prodiuserė Renata Daraškevičienė). Įdėmiai stebėdami bėgančius filmo kadrus, pajuntame lyg ir savo bendrystę su jo išimenančiomis dainų melodijomis, kurias jis mums dovanojo kartu su poetais, jautriai išsipina ir žmonos Aldonos vaidmuo išitvirtinant muzikiniame gyvenime. Apie tas kūrybinio gyvenimo peripetijas prabyla ir poetas Stasys Žlibinas,

sakydamas, kad „daina – paukštis dviem sparnais. Vienas – poezija, kitas – melodija“. Tad jie abu klausytojams ir atlikėjams atskraidino puikių poezijos ir melodijų „sutartinių“. O nestokojantis šmaikštumo savo pokalbiuose muzikinio kelio bičiulis kompozitorius Algimantas Bražinskas sako: „Taigi, jo „Rožė“ žmonės dainuoja ir prie stalo, ir po stalu! Toks jis populiarus ir žmonių mėgstamas.“ A. V. Raudonikio melodingos dainos puošė ir ne tik mūsų įžymiojo operos solisto V. K. Noreikos repertuarą. Tad filme savo emocijas išsako Ona Valiukevičiūtė, Viktoras Malinauskas, Voldemaras Frankonis, žaismingai su A. V. Raudonikiu kalbasi Judita Leitaitė. Taigi, savotiškas atlygis dainų kūrėjui yra ne tik klausytojų aplodismentai, bet ir šis filmas, nors ir glaustai primenantis kūrėjo gyvenimo kelią, neeilinio talento lydimą.

Scenos ažuolas. Jonas Stasiūnas – ketvirtasis R. Aleknaitės-Bieliauskienės filmas, kurio sumanymą jai, kaip scenarijaus autorei, padėjo įgyvendinti operatorius Egidijus Povilaitis, garso režisierius Audrius Penkaitis, prodiuserė Lolita Bytautaitė.

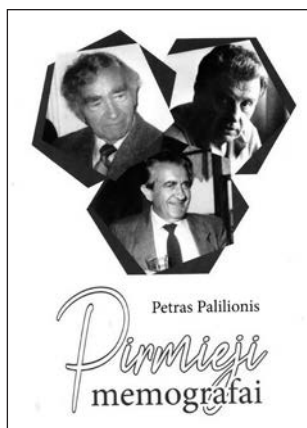
Žaibas filmo pradžioje – ne tik gamtos reiškiny. Jis, beje, ir kaip Antrojo pasaulinio karo negandas įprasminantis ženklas palietė Stasiūnų (nuo Ničiūnų, Kupiškio raj.) šeimą, apie kurią filmo pradžioje įtaigiai prabyla muzikas Kęstutis Mikeliūnas. Ir nuotraukų pagalba pajuntame, kad šeima buvo išblaškyta, kai kas pasiekė Ameriką, o Jonas Stasiūnas savo gerumą, jautrumą galėjo parodyti artimiesiems. Apie tai pasakoja brolio Antano dukra Aldona Stasiūnaitė-Pečiūrienė, kuri užaugo J. Stasiūno globojama kaip tikra dukra. O dukrai Aušrai Stasiūnaitei-Čepulkauskienei tėvo muzikalumas ir gerumo istorija geriausiai pajausta. Tad ir jos muzikinis kelias, kurį puikiai nuspalvina savo pasakojimu, vėliau ėjo kartu. Čia turėtume geru žodžiu minėti ir televizijos režisierę Juliją Adamkevičienę, kuri anų laikų kukliomis sąlygomis įamžino kino juostoje ne vieną J. Stasiūno įdainavimą, tarp jų – ir Margirio ariją iš V. Klovos operos „Pilėnai“, kuri buvo nufilmuota Trakų pilyje. Malonu, kad filme ryškėja ir J. Stasiūno bendrystė su Panevėžiu, apie J. Stasiūno mokslo metus tenykštėje gimnazijoje pasakoja direktorius Raimondas Dambrauskas, sumirga ir panevėziečio Mykolo Karkos pasakojimo archyviniai kadrai.

Taigi, per palyginamai trumpą laiko tarpą pamatėme net keturis R. Aleknaitės-Bieliauskienės kurtus filmus gražiai įvertintus kultūros visuomenės.

Vaclovas Juodpusis

Petras Palilionis

Gediminas JANKUS

PETRO PALILIONIO MEMOGRAFINĖS STAIGMENOS

Dokumentinė, *fakto* memuaristika mūsų dar retokas žanras, ir paaiškinimų ar pasiteisinimų galima išgirsti įvairiausių. Man įstrigo kažkada išeivijos spaudoje skelbta mintis, esą lietuviai vengia šio žanro dėl savo verksmingumo ir pernelyg didelio kuklumo – juk kaip čia atrodytų, kuomet pats aprašinėt koki didžiavyrį ar šviesuolį, tuo pačiu lyg ir pasigirdamas tokia garbinga pažintimi ir bendravimu. Dėl tokio hipertrofuoto požiūrio neva praradome daug autentiškų liudijimų, dokumentinių atsiminimų. Tiesą sakant, gal ne tik dėl lietuviško *nusikuklinimo*. Be abejo, yra ir kitų elementarių priežasčių – atidėliojimas, laiko stoka, galų gale autentiškų dokumentų – laiškų, dienoraščių, pagrįstų liudijimų trūkumas. Kita vertus, kaip iš gausybės rago pasipylė kitokio pobūdžio *atminai*, įvairiai apibūdinami – memuarinis dienoraštis, memuarinė-autobiografinė proza, memuarinė apybraiža, netgi meditacinė memuaristika (nugirdau, kad anglų profesorius J. Bloomquist tokių suskaičiuoja 37, o amerikiečių literatūrologės A. Smith ir J. Watson skiria net 60 žanrinių variacijų), pakanka paminėti Irenos Aleksaitės, Audronės Girdzi-jauskaitės, Juditos Vaičiūnaitės, Marcelijaus Martinaičio ir kitas tokiai memuaristikai pri- skirtinų knygų.

Tačiau nei anglų, nei amerikiečių profe- sūros kruopščiai sudėliotose gan nuobodžiose

memuaristikos *lesyklėlėse* ir labai norėdamas nerasi termino *memografai*, tad visai pelnytai poetas, dramaturgas **Petras Palilionis** savo naująja knyga „**Pirmieji memografai**“ (Kau-
nas: Naujasis lankas, 2019) tampa dar vienos, jau 61-osios
variacijos autoriumi. Petras Palilionis jau senokai itin solidžiais
biografiniais romanais „Svajojęs gražų gyvenimą“ (2001 m.,
apie Juozo Grušo gyvenimą ir kūrybą) bei „Tautos šauklio
aidai“ (2011 m., skirtas Bernardui Brazdžioniui), kuriuose
daugybė kruopščiai dokumentuotos, įvairiais šaltiniais ir ar-
chyviniais dokumentais paremtos nežinomos medžiagos, užėmė
itin svarią, net prizinę vietą tarp tokio žanro kūrinių. Šias
savo biografines knygas-tyrimus pavadinęs „apmatais“ ir „eti-
udais“, autorius, be abejo, *persikuklino*, nes šios beletrizuotos,
pagaviai parašytos garsiųjų mūsų kūrėjų biografijos jau tapo
chrestomatinėmis. Naujojoje knygoje „Pirmieji memografai“ P.
Palilionis apsiriboja kelių mūsų garsiųjų kūrėjų laiškais, au-
tentiškais pokalbiais ir autoriniais komentarais. „Šioje knygoje
dar kartą sutiksime mūsų kultūros asmenybes, kurių daugiau
niekada nebebus“, – trumpame knygos įvade pažymi autorius.
Pasirinktas ir kitoks, nenaudojamas žanras – *memografinis*,
taip suteikiant nūnai užguitam epistoliariniam palikimui naują
prasmę ir reikšmę. Knygoje, panaudojant anksčiau neskelbtus
laiškus, komentarus, garso įrašus, archyvinės nuotraukas,
kalbama apie rašytojo pažinotus garsius kūrėjus – Bernardą
Brazdžionį, Justiną Marcinkevičių ir Vytautą Praną Volertą.
Tad ir sudaryta ji iš trijų dalių – „Iš akių, bet ne iš širdies“,
„Upė ir žemė“ bei „Esu keistos sudėties žmogus“. Didžiausia
dalis – beveik 100 puslapių skirta B. Brazdžioniui, o J. Mar-
cinkevičiui ir V. P. Volertui tik po keliasdešimt. Žinoma, tai
nesumazina šių dviejų autorių laiškų-atsivėrimų bei komentarų
įvairiomis temomis svarbos.

B. Brazdžionis, su kuriuo P. Palilionis pradėjo susiraši-
nėti dar Atgimimo metais, kurį, įvairiausius aštirus kampus
diplomatiškai nugludinęs įkalbėjo tapti jau Nepriklausomos
Lietuvos rašytojų sąjungos nariu, vėliau globojo ir lydėjo ke-
lionėse per Lietuvą, rūpinosi jo eilėraščių rinkinių leidimu,
be abejo, mylimas ir jam brangus. Susikaupusio nemenko
dokumentų, laiškų bei įrašytų pokalbių archyvo pakako ne

tik jau minėtam akademiniam biografiniam romanui „Tautos šauklio aidai“ (už kurį P. Palilionis pelnė pirmąją garbingą B. Brazdžionio literatūrinę premiją), bet ir naujai knygai. B. Brazdžionio kūrybiškumas, tautinės dvasios atskleidimas, mūsų savastimi ir didžiule paspirtimi tapę jo posmai tragiškų virsmų akivaizdoje, galų gale nuosekli principinga laikysena sovietinės ideologijos ir jos skelbėjų atžvilgiu, verti pagarbos. „Tūkstančių nekantriai lauktas, šimtų entuziastingai sutiktas, dešimčių su ašaromis akyse garbintas, lietuvių literatūros klasikas B. Brazdžionis tolsta. Tolsta greičiau, negu buvo galima tikėtis“ – rašė P. Palilionis „Tautos šauklio aidų“ epilogė. Pasak jo, reikia bandyti tą „bauginantį tolsmą“ pristabdyti. Dar kartą trumpai primindamas Poeto kūrybinį kelią, knygoje „Pirmieji memografai“ autorius negaili kritiškų pastabų dėl mūsų klasiko blėstančio atminimo – šit Kaune nebėliko ir Poeto (beje, miesto Garbės piliečio) vardo literatūrinės premijos, nesutvarkoma rūdžiais nusagstyta Poeto biusto „kolona“, ir, kas bene skaudžiausia, neįvykdyta Poeto valia, pareikšta dar 1990 metais – įsteigti Išeivijos kultūros muziejų Brazdžionių šeimos namelyje... Namelis, ko gero, liks uždaras, pasikeitus savininkams, apskritai neaiški jo ateitis. Tokiu atodūsiu baigdamas savo trumpą įžangą, P. Palilionis knygoje pateikia dar neskeltą susirašinėjimą su Poetu nuo 1989 metų. Tais metais B. Brazdžionis buvo su didžiule meile ir entuziazmu sutiktas gimtinėje, tapo „Poezijos pavasario“ laureatu, ir savo laiškuose nuoširdžiai dėkoja P. Palilioniui už tokį mielą priėmimą, globą ir rūpestį. 1989–2010 m. P. Palilionis vadovavo Lietuvos rašytojų sąjungos Kauno skyriui, ir būtent jo dėmesio ir pastangų dėka Poeto įvairiapusis sugrįžimas tapo įmanomas. Skelbiamas susirašinėjimas apima 13 metų laikotarpį, paskutinis Poeto laiškas rašytas 2002 metais, gegužę. Netrukus, liepos 11 dieną, jis mirė. Vartant šį neįkainojamą rašytinį bei įrašytą pokalbių palikimą, prieš mus iškyla kitoks B. Brazdžionis – ne pranašas, ne „Tautos šauklys“, o nuoširdžiai dėl atgimusios, laisvos Tėvynės sunkumų ir paklydimų besisielojantis kūrėjas, gyvai besidomintis įvairiomis aktualijomis, knygų leidyba, besidalinantis savo atvėrimais ir mintimis.

Laiškai atskleidžia vis nuoširdesnę dviejų kūrėjų draugystę, tampa vis atviresni, „giminiški“. Poetas dalinasi su P. Pali-

lioniu savo planais, ir kūrybiniais, ir „žemiškais“- buitinais, pateikia visokiausių idėjų ir prašymų. Taigi pajunti ir sugebi perprasti ne tik B. Brazdžionio „gyvenseną ir būseną, meiles ir nemeiles“, bet ir jo pašnekovo P. Palilionio ypatingą rūpestį, supratimą ir bičiulystę. Regis, praslenka prieš akis ilgas laikotarpis, užpildytas svajomis, siekiais, konkrečiais darbais. Savotišku šio skyriaus *post scriptum* tampa autoriaus papildomos pastabos – „Apie baravykus viename (Atgimimo) puode“, „Kuo tebelesinamos (kartais) žiniasklaidos *antys*“, „Laimės namelio (ne) laimės“. Ši, paskutinė, išsamiai pasakoja Brazdžionių namelio epopėją, išsamiai išdėstyti ir planai, ir siekiai, ir autoriaus pastangos įvykdyti Poeto testamentinę valią.

Antrasis *memografas* skiriamas poetui klasikui Justinui Marcinkevičiui. Autorius skelbia keletą Poeto autografų, palinkėjimų, didelio, išsamaus interviu įrašą. „Didžiajam Kauno Petrui – Ačiū Tau! Ir – būk!“, „Mielam Petrui – didelius darbus dirbančiam, žmonėms (ir man jų tarpe) padedančiam – ačiū!“ – tokie garsaus kūrėjo autografai byloja apie jo pagarbą ir nuoširdumą. Tačiau autorius lyg tarp kitko pamini tuos savo „didelius darbus“. Didžiausią dėmesį jis skiria iki šiol neskelbtiems Poeto atsivėrimams, publikuoja jo itin jautrią ir gilią kalbą, pasakytą 1971 metais Pilotiškėse, atidarant V. Mykolaičio-Putino memorialinį muziejų. Tačiau bene įdomiausia ir intriguojanti yra pateikta prasidėjusi Poeto ujimo istorija ir jos užkulisiai. 1991 birželį LTV laidoje Vytauto Matulevičiaus laidoje „Krantas“ Tomas Venclova ir Aleksandras Štromas apkaltino „Sąjūdžio dvasingiausią figūrą“, garsųjį poetą neva bendradarbiavus su KGB ir jos užsakymu parašiusį apysaką „Pušis, kuri juokėsi“. P. Palionis pasakoja, kad tuometinė Rašytojų sąjungos valdyba, kurios nariu buvo ir jis, privalėjo reaguoti, apie tai buvo diskutuojama posėdyje. Pasak P. Palilionio, „žmogiška užuojauta, kolegiškas solidarumas maišėsi su lipniomis dvejonėmis“. Tačiau jau tada buvo akivaizdu, kad tai organizuotas puolimas prieš vieną žymiausių mūsų poetų. Iš pasalų, jam nedalyvaujant... Rašytojų sąjungos valdyba tada paskelbė Poetą ginantį pareiškimą, tiesa, gana atsargų. Tik po J. Marcinkevičiaus mirties išspausdintas jo iškentėtas, skausmingas atsakymas puolikams. Rutuliodamas šią temą, P.

Palilionis pasitelkia ir rašytojo Vytauto Petkevičiaus liudijimą, kuriuo griauinama ši Poetą juodinanti kląstotė.

Trečiasis, pakutinis *memografas* „Esu keistos sudėties žmogus“ skiriamas garsaus išeivijos prozininko Vytauto Prano Volerto atminimui. „Fizikas-lyrikas“ viename asmenyje, taip jį apibūdina P. Palilionis. Iš tiesų. V. P. Volertas buvo pagarsėjęs matematikas, elektronikos specialistas, kosmoso programų dalyvis ir ilgametis NASA bendradarbis. O tuo pačiu sugebėjo sukurti ir išleisti 15 romanų, daugiausia apie Amerikos lietuvių gyvenimą. Publikuojami rašytojo laišakai P. Palilioniui, rašyti nuo 1996 iki 2012 metų, galima sakyti, beveik iki jo mirties. Iš tiesų labai mažai žinome apie šį rašytoją, jo kūrybą. Bene trys jo romanai pelnė prestižines išeivijos literatūros premijas, jis rašė recenzijas, apžvalgas, buvo įvairių vertinimo komisijų nariu. Ypatingas jo nuopelnas organizuojant liter-

DARBAI ir VARDAI

Varšuvos universitete poetui **Kornelijui Plateliui** įteikta **Jerzy Giedroyc** premija, kurią 2012 metais inicijavo Lietuvos ir Lenkijos bendradarbiavimo ir dialogo forumas.

– Išgirdęs šią džiugią žinią ėmiau svarstyti, kurioje srityje galėčiau prilygti ponui J. Giedroycui (Jurgiui Vladislovui Giedraičiui), –

LRT žurnalistui šmaikštavo poetas. – Nutariau, kad redakcine veikla – ne, politinėmis vizijomis – juo labiau ne, nes tokių gilių įžvalgų apie Europos ateitį neturėjau. Na, galėčiau nebent prilygti savo eilėraščių redagavimu. Čia esu gana reiklus sau. Reiklus buvo ir Jerzy's. Mano nuopelnai nėra dideli“. K. Platelis premija įvertintas už literatūros veikalus ir Czeslawo Miloszo, Wislawos Szymborskos ir Juliuszo Slowackio kūrybos vertimus į lietuvių kalbą.

Ugnės Žiliūtės piešinys

atūrinį konkursą „Tūkstantis metų Lietuvai“, kurio laureatais 2010 metais tapo kauniečiai rašytojai Petras Venclovas ir Violeta Židonytė. Laiškuose atsiveria intelektualiai, kūrybiška asmenybė, kuriai rūpi amžini būties klausimai, kuri trokšta pasakyti menišku įprasminu žodžiu daug svarbių dalykų, kuri mato ir jaučia išeivijos problemas ir skaudulius, apie tai rašo savo kūriniuose.

Ką gi, galima teigti, kad Petro Palilionio „Pirmieji memogra-fai“ – reikšminga ir svarbi knyga, dokumentuotas neramios, dramatiškos virsmo epochos dienoraštis, įtaigiai atskleidžiantis mūsų garsiųjų kūrėjų nežinomas gyvenamos, jausenos ir pasaulėžiūros puses. Bernardas Brazdžionis, Justinas Marcinkevičius, Vytautas Pranas Volertas. Autoriaus dėka „jų bauginantis tolsmas“ sustabdytas, jie *nenutolo*, o tapo mums dar artimesni, brangesni, suprantamesni.

DARBAI ir VARDAI

Šiomet vertėjų globėjo **Šv. Jeronimo** premijomis Lietuvių literatūros vertėjų sąjungos ir Kultūros ministerijos sprendimu įvertintos **Nana Devidzė** ir **Rūta Jonynaitė**. Lietuvių literatūros vertėjai N. Devidzei premija paskirta už gausų, įvairų ir profesionalų lietuvių literatūros vertimo darbą, už dešimtmečius trunkantį jos populiarinimą Sakartvele, už nuopelnus plėtojant lietuvių ir kartvelų literatūrą, kultūrų ryšius. Iš vokiečių kalbos verčianti R. Jonynaitė premija įvertinta už ištikimybę originalo tekstui ir žodžio meistrystę.

Mes viešojoje erdvėje išsakome labai daug vertingų, teisingų ir išsiklausytinų minčių, tačiau kai jos tampa veiksmais ir pasiekia viešą erdvę, kažkodėl daug kas radikaliai pakinta. Ypač daug teisybės išsako taksi vairuotojai, santechnikai, sporto ir meno sirgaliai, teismų ir politikų komentatoriai, socialinių tinklų entuziastai, blogeriai... Visi turime savo tvirtą nuomonę apie mokytojus ir medikus, apie kiekvieną meno kūrinį ir orų prognozes, apie pareigūnų keliones ir pramogų verslo pasaulio banginius bei nusikalstamo pasaulio autoritetus. Mes visur visuomet turime geležinę savo nuomonę. O jei pridėtume prie šio sąrašo vis dažniau socialiniuose tinkluose regimą naujadarą boomeris? Tiesa, o ką gi reiškia tasai žodis – anglakalbių sugalvotas boomer. Ogi jis – etiketė, segama mano, ir nežymiai jaunesnės kartos žmonėms, gausiai užgimusiems tuoj po II Pasaulinio karo kūdikiais praretėjusioje Europoje. Tasai laikotarpis buvo tikras naujagimių bumas – nuo čia ir žodelio gimtis – visi puolė džiaugtis gyvenimu ir grįžę iš karo vyrai tą įrodė su kaupu. Dabar toji karta – seni arba beveik seni žmonės. Daugybė jų – solidžioje pozicijoje, turi stiprią padėtį visuomenėje. Tuo tarpu jaunoji karta Z, arba kaip ją dar vadina – zoomerių karta ir kuriems viskas priekyje, kasdien girdi tų senių pamokymus, moralus ir niurzgimą, jog tuomet viskas buvę kitaip, o dabar jaunimas tiesiog nepakenčiamas. Štai tokius nepailstančius moralistus, o dabar jau ir visą senąją kartą imta vadinti bumeriais. Taigi esu tikras bumeris, ir jei man, išsakiusiam savo nepopuliarią nuomonę zumeris sako: – OK, bumeri!, – vadinasi, mes būk susikalbėjome. Tik ar tikrai? Zumerių ir bumerių akistata yra sena kaip pasaulis, tačiau ji paūmėja tuomet, kai į antrą ar net trečią planą pastumta globalioji kultūra – ir ne tik menas, bet ir visa, kas visais laikais sveikai gyvavo ir klestėjo tik dėka kultūros – ekonomika, mokslas, tarptautiniai santykiai, įvairių kartų bendravimas, požiūris į kitokią nuomonę. Ir dar daugybė dalykų: būtinas žemės ūkis, protingas miškų kirtimas, atsargus ir išmaningas miestų planavimas, stiprus paveldas, nesumanipuluota istorija, kultu nepaversta kulinarija, atidus vienu kitiems eismas, prestižinės pedagogika ir medicina. O dabar gi į tikslų vietą stoja tik besaikis vartojimas ir begalinės pramogos. Dar daugiau – kai kultūra pabrėžtinai įsprausta tarnauti tik meno erdvėms, kurioje jai taipogi jau darosi nemalonu, galime būti tikri – padėtis bus tokia blausi, kokią visi – tiek zumeriai, tiek ir bumeriai šiandien regime. Gal vienu ir kitų skirtingi vertinimai, aiškinimai ir dabarties supratimai, tačiau priežastys ir pasekmės

visiems tokios pačios – nukultūrėjame tame žygyje į utopinę ateitį visi vienodai. Tuomet su skaidriu protu nesuderinami procesai tampa nevaldomi, gimsta nepamatuoti, jokios logikos neturintys projektai ir viskas skaičiuojama tik pelno ir išlaidų rodikliais.

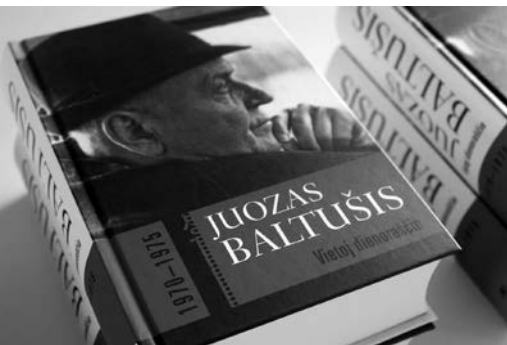
Mūsų dvasines, pilietines ir kūrybines galias labai apgadino milžiniški pinigų srautai iš Europos sąjungos fondų, pasruvę į Lietuvą be europinės kultūros įvalko, tik pinigai, bet ne juos pagaminusi Europos kultūrinė tradicija. Pinigai tapo viena iš didžiausių ne tik nukultūrėjimo, tačiau ir nacionalinės vertybės prarandančios visuomenės priežastimi. Neturtingiems dideli pinigai pražūtingi. Tiesa, ne visi tik apie tai galvojo, ir būtent tie projektai, kuriuose buvo derinami kultūros ir valiutos ingredientai, šiandien atrodo pačiais vertingiausiais ir stipriausiais. Kaip kelis pavyzdžius paminėsiu Birštono suklestėjimą, sėkmingą daugybės dvarų renovaciją, unikalių MO muziejų, bet ne beprotišką medžių kirtimą vardan kažkokios gatvių ir miestų dvasios unifikacijos ar nebesuvokiamą sveiku protu besaikį stulpelių statymą visur, kur tik kas kažkiek juda, ar, galiausiai neįtikėtina grubų valdininkų santykį su paveldo institucijomis, kurios, deja, naujus iššūkius priėmė išsigandusios ir nepasiruošusios nei teisiškai, nei moraliai. Visuotinės kultūros esatis daugybė netikusių darbų būtų perspėjusi, pristabdžiusi, pakoregavusi. Kodėl taip yra ir ką daryti? Atsakymai į šiuos klausimus – ne mano komentaro tikslas, tuo labiau, kad ta misija tautos žygyje į gerovę neįmanoma viešoje erdvėje kritiškai vertinantiesiems viską, ką tik regi aplink save. Tas atsakas nebeįmanomas be savęs jame, savo įnašo ir kilsterėtos savos kultūros. Taigi, atsakymas slypi kiekviename iš mūsų. Gal kada zumeriai ir bumeriai, ramiai pagalvoję supras, kokia visų tų mūsų veiklų kultūrinė prasmė, kiek ji geba saugoti ir išskirti iš pasaulio įvairovės Lietuvą kaip pažangią, protingą, stiprią ir draugišką aplinkai valstybę. O kol man koks zumeris sakys: – OK, bumeri! – tol ir mano atsakymas tokiame bus trumpas: – OK, zumeri... Ir mes tik dar labiau nublokšime save į dvasinę tuštumą, kur link visi pulku smagiai žygiuojame. O kas laukia zumerių šviesioje ir linksmoje ateityje? Su dabartine nuostata – pagreitintas tapsmas bumeriais. O vardan tos nesinorėtų. Sutikite, linksmų akių ir karštų širdžių šiame žygyje nepakanka.

Giedriaus Kuprevičiaus kultūros komentaras
LR laidoje KULTŪROS SAVAITĖ, 2019 11 23

„Santaros“ klausimas ir profesoriaus Petro BRAŽĖNO komentaras

Gerbiamas Petrai, pirmiausia atsiprašome už tokį familiarų kreipimąsi. Tačiau jį inspiruoja Tamstos geranoriški atsiliepimai bemaž į kiekvieną „Santaros“ prašymą. Tačiau šį kartą atsirado kita priežastis. Bemaž du dešimtmečius (1970–1990) turėjote galimybę (tarnybinę ir bendražmogišką) artimai pažinti godas daugelio to meto Lietuvos rašytojų. Tarpe jų ir Juozo Baltušio. Jaučiate link kur šį kartą suka prašymas. Taigi prie Juozo Baltušio dvitomio, kuriame ir Tamstai ne viena pastraipa skirta. Kad nedrįstumėte atsisakyti, šiek tiek palengviname užduotį. Po labai aštraus Vytauto Landsbergio žodžio ano meto „Atgimimo bangoje“, sukėlusio neregėtą pasipiktinimą Juozu Baltūšiu, toliaregė profesorė Vanda Zaborskaitė priminusi „J. Baltušio rašytojo talentą, vis dėlto kvietė visuomenę giliau apmąstyti ir geriau pažinti žmones ir situacijas, o ne pasitenkinti nepriimtino asmens, šiuo atveju J. Baltušio, karštakošišku atstūmimu ir niekinimu“ (dr. Mindaugas Tamošaitis). Pasirodęs dvitomis lyg atsakas Profesorės prašymui. **Patvirtinkite arba paneikite.**

Išleido
Lietuvos rašytojų sąjungos
leidykla.
2018/2019 m.

Petras BRAŽĖNAS:

Gerbiamieji, per sunkią užduotį mano gležniems pečiams pateikėte savo klausimu – patvirtinti arba paneigti. Tai – klausimas ne vienam žmogui, o visai skaitančiajai visuomenei, pradedant tais, kas dar prisimena gyvą Baltušį ir yra perskaitę visa (bent iki „dienoraščio“), kas buvo jo parašyta ir paskelbta, ir baigiant tais, kurie, gimę jau Nepriklausomybės metais, iki „Vietoj dienoraščio“ nebuvo skaitę nieko. Nujaučiu tūkstančius išpūdžių, atradimų, nustebimų, patvirtinimų, paneigimų bei abejonių ir tik kaip vieną iš jų galiu įsivaizduoti ir savo balsą. Daug galimų temų, aliuzijų ir asociacijų kyla vien iš labai koncentruoto Jūsų klausimo. Sureaguosiu tik į vieną: šviesaus atminimo profesorė Vanda Zaborskaitė man visada buvo ir lieka siektinu, deja, ir sunkiai pasiekiamu akademinės, intelektualinės ir pilietinės laikysenos pavyzdžiu. O, kiek daug dar mums visiems tektų pasisemti iš jos palikimo pamokų!

Toliau – keletas išpūdžių iš perskaityto antrojo J. Baltušio dienoraščio („Vietoj dienoraščio“) tomo, be pretenzijų ką nors patvirtinti arba paneigti, o tik ryžtantis ir rizikuojant (net ne savo valia, o tik Jūsų klausimo išprovokuotam ar įpareigotam) tarp tūkstančio įsivaizduojamų balsų įterpti ir savąjį.

Pažinojau Juozą Baltušį ne tik kaip gali pažinoti literatūros klasiką trisdešimčia metų už jį jaunesnis literatūros skaitytojas, bet ir kaip tos pačios kūrybinės sąjungos narys, dešimtis kartų klausęs jo pačiuose įvairiausiuose Rašytojų sąjungos renginiuose, pradedant ne visada reikšmingais ir turiningais profesiniais susirinkimais, visada šimtų klausytojų susilaukdavusiais jo susitikimais su skaitytojais ir baigiant viena kita bendra kelione ar išvyka bei retais, tačiau visada labai reikšmingais pokalbiais akis į akį.

Grįždamas į trijų dešimtmečių senumo praeitį ir bandydamas vienu epitetu (suprantate, koks tai neįmanomas užmojis?) apibrėžti tokio masto asmenybę, būčiau įrašęs žodį prieštaringa. Šiandien, perskaitęs du jo dienoraščių

tomus ir laikydamasis tos pačios savęs apribojimo nuostatų, vietoj to įrašyčiau kitą epitetą – tragiška. Paversti žodį kūnu, kaip žinome iš Biblijos, yra tik Dievo privilegija. Daugiausia, ką gali padaryti žmogus, tai bandyti tam žodžiui suteikti meninį ar dokumentinį pavidalą, paremtą ne tik autentiškais, patikrintais faktais, kompetentingu istorinių aplinkybių suvokimu, psichologinių išvalgų gilumu ir, aišku, įgimtu talentu, kūrybine patirtimi ir išskirtiniu moralinės atsakomybės jausmu. Pripažinkime, kad tokio žmogaus, pasiryžusio imtis prieštaringo ir tragiško Baltušio, iki šiol nesulaukėme. Pats jo sulaukti aš nebesitikiu. Bet tikiu, kad jis kada nors ateis. Ir ne tik dėl Baltušio. Tokio masto asmenybės ir kūrybos adekvatus apmąstymas galėtų tapti didelės istoriko, literatūrologo, prozininko gyvenimo dalies įprasminimu.

O kol kas – žiūrime, ką turime. Pradėsiu nuo mįslės, kurios, prisipažįstu, nepajėgiu įminti. Bent kol kas. Gal pavyks tai padaryti, sulaukus dienoraščio publikacijos pabaigos, gal pasirodys dar koks nors reikšmingas dokumentas, o gal ji taip ir liks – bent man – iki galo neįmintą? O tos mįslės esmė – tikrasis dienoraščio ir jo autoriaus santykis: kam rašomas dienoraštis, kodėl jis rašomas, kodėl jam paskelbta dvidešimt penkerių metų neliečiamybė ir kodėl dvidešimt penkerių? Ką reiškia ne viena kad ir greitakalbe ištarta užuomina, kad pats autorius tų užrašų neskaitys, gal net pasmerks juos nebūčiai? Ir kaip viskas atrodytų, jeigu autorius juos vis dėlto būtų perskaitęs, bandęs redaguoti, pats ruošti spaudai, o ne atidėjęs šio uždavinio sprendimą visam ketvirčiui amžiaus? Ir kas būtų keitęsi tokiu atveju: mažėję buities smulkmenų, autoriui „nepatogių“ intymių prisipažinimų, įkarščio būsenoje ištartų per griežtų vertinimų ir epitetų, didėjęs politinių, ideologinių, kultūrinių, literatūrinių svarstymų ir apmąstymų konceptualumas bei nuoseklumas? Klausimų grandinę galima būtų tęsti, bet ką tai mums duos? Pagaliau žinom beveik chrestomatinę taisyklę, kad rašytojui svarbiausia iškelti klausimus, o ne duoti neginčytinus atsakymus. Tiesa, mūsų, skaitytojų, požiūris tuo klausimu

dažnai skiriasi nuo rašytojų: slapta mes vis dėlto ir tikimės, ir ieškome tam tikrų atsakymų.

Pakartodamas pradžioje pabrėžtą dienoraščio skaitytojų amžiaus diapazoną, pridurdamas skirtingų kartų istorinės patirties įvairovę, turiu priminti, kad pats priklausau seniausiujų (kad ir kaip nesmagu tai ištarti) skaitytojų kategorijai, ir mano „atradimų“, „patvirtinimų“ ir „paneigimų“ turinys bei eilės tvarka neišvengiamai skirsis nuo keliais dešimtmečiais jaunesnių skaitytojų išpūdžių. Tarkim, man, kaip literatui, dienoraštis tapo ypač svarbiu papildymu rašytojo (ne tik Baltušio, bet ir daugelio kitų) kūrybinių ieškojimų (atsiprašau už nuvalkiotą šampą) supratimui. Dienoraščio antrojo tomo apimamas laikotarpis sutampa su žymiausio jo kūrinio „Sakmė apie Juzą“ rašymo, taisymo, spausdinimo, vertinimo, susidūrimo su cenzūra laikotarpiu. Remdamasis savo, kaip literatūros kritiko patirtimi, artimesne pažintimi su daugeliu skirtingo talento rašytojų, galiu „patvirtinti“, kad tokios atsakomybės už savo meninį žodį, tokios abejonių kupros, tokio bevaisių dienų dramatinio niekas bent jau viešai nėra atskleidęs. Gal ir išgyvenęs, bet ne atskleidęs.

Informatyviausias, bene didžiosios skaitytojų dalies interesus atitinkantis dienoraščio sluoksnis yra sovietinė tikrovė, pateikiama ir vertinama be piktdžiugiško pasigardžiovimo, kuris jaučiamas tos tikrovės nepatyrusių kai kurių jaunų veikėjų politikavimuose, o su natūraliais išgyvenimo rūpesčiais, nuoskaudomis ir skriaudomis, su prisitaikymo praktika, su nepagrįstų vilčių žlugimu, su korupcijos, biurokratizmo, nepotizmo, „blato“ ir kitais bjauriais reiškiniiais, kuriais, kaip sovietiniu palikimu, jie bando dangstyti šiuolaikinę politinę skraistę užsimetę. Nerenku šiam teiginiui patvirtinti tinkamų pavyzdžių ar citatų: į jas pretenduotų geras trečdalis iš 1300 puslapių knygos. Apibendrinimui pateikiu tik keletą „raktinių“ žodžių ar sąvokų: vis labiau tuštėjančios parduotuvių lentynos ir smulkios pažintys, teikiančios vilties nors didžiosioms šventėms gauti ką nors iš po prekystalio, įtakingų valdžios žmonių vaidmuo gaunant butą sau ar savo artimiesiems, kailinius žmonai ar dukrai,

norimą vietą patrauklioje darbovietėje ar aukštojoje mokykloje savo ar bičiulių vaikams, palankesnę teismo sprendimą pagrįstai ar nepagrįstai į teisėtvarkos nagus įkliuvusiems pažįstamiesiems. Įdomiausia, kad visa tai matoma ne pašalinio stebėtojo, o aktyvaus tos tikrovės dalyvio akimis. Autorius nuoširdžiai bjaurisi ir smerkia minėtus reiškinius, bet vis dėlto ir pats, remdamasis literatūros klasiko ir iškilaus visuomenės veikėjo padėtimi, beldžiasi į atsakingų pareigūnų kabinetų duris ir priima iš tų kabinetų šeimininkų rankų daug ką kaip gėdingą išmaldą. Kai kada suvokdamas, kai kada (iš įpročio taip gyventi) gal ir nesuvokdamas, bet dažniausiai turbūt apsimesdamas nesuvokiąs tokių žygių gėdingumo. Šventvagiška ir šventeiviška būtų po kelių dešimtmečių dalyvauti kaip nekaltam liudininkui kadaise suklupusio ar klupinėjusio rašytojo moralinėje byloje. Tegu tokio vaidmens imasi kiti. O aš – mea culpa – esu per tuos dešimtmečius ir pats parnešęs ne vieną porą batų iš artimo giminaičio vadovaujamos prekybos bazės, ne vieną stiklainį šventinių žaliųjų žirnelių, net juodųjų ikrų ar apelsinų iš „specparduotuvės“. (Štai kur nuvedėte, gerbiamieji, su savo patvirtinti arba paneigti...).

Iš tokio nemalonaus minties akligatvio norisi kuo skubiau grįžti prie vidinių prieštaravimų dramos, gal net tragedijos, kuri be specialių autoriaus pastangų atsiskleidžia ir šio dienoraščio tomo puslapiuose. Skaitydamas jį, aš kartkartėmis pamiršdavau skaitęs Baltušį ir įsijausdavau į išpažintį kažkokio bevardžio romano herojaus, nugyvenusio ir išgyvenusio vos ne visą dvidešimtąjį amžių, tris istorines epochas, o gal net penkis ar šešis istorinius periodus, jeigu pradėsime skaičiuoti nuo vaikystės tolیمame krašte dar prieš pasaulinius karus ir revoliucijas, prisiminsime parduotas paauglio vasaras, samdinio ir darbininko metus, sovietinę okupaciją ir aneksiją, kurios jo tuo metu gal net nebuvo suvoktos kaip tokios, nacių okupaciją, nuo kurios herojus pabėga, evakuacijoje praleistus Antrojo pasaulinio karo metus, kai jis reiškiasi kaip apsisprendęs antifašistas, sovietinio veikėjo biografiją pokario metais, didelę dvasinę ir

intelektualinę sumaištį sukėlusį Stalino kulto pasmerkimą, ilgus stagnacijos dešimtmečius ir vis įkyriau kankinančias abejones dėl kadaise pasirinktų ir puoselėtų komunistinių idealų, pagaliau akivaizdžią dvasinę krizę arba (laikantis pradžioje pasirinktų sąvokų) žmogišką dramą ar tragediją, kuri dar laukia mūsų dienoraščio tęsinyje.

Kai skaitai dienoraštį kaip romaną, kai jo autorių priimi kaip literatūrinį herojų, tai gali pasakyti, kad jam teko patydytinai turtingas dvidešimtas amžius. Bet užtenka grįžti į realybę, prisiminti, kad seki tikro, gyvo žmogaus išpažintį, kad suvoktum to amžiaus tragiškumą, o patį amžių suvoktum ne tik kaip istorinę mėsmaį, fiziškai sutraiškusių šimtus milijonų, bet ir kaip milžinišką dujų kamerą, kurioje milijonai dar ilgus dešimtmečius buvo kankinami lėto veikimo politiniais, ideologiniais, pseudo moksliniais ir veidmainingos moralės nuodais. Būtent šitas semantinis dienoraščio sluoksnius gali būti vienodai įdomus bei prasmingas ir tiems skaitytojams, kurie dar gerai prisimena ilgesnį ar trumpesnį sovietmečio laikotarpį, ir tiems, kurie jo vaizdą bando susikurti iš prieštarų to meto liudininkų parodymų, ir net tiems, kurie iki šiol nei politika, nei literatūra nesidomėjo, bet netikėtai užkliuvo už neįprastos apimties knygos-plytos ar tiesiog išgirdo apie „sensaciją“.

Tikra sensacija man, kaip, tikiuosi, ir daugeliui mano kartos žmonių, dienoraštis netapo, bet vieną netikėtą atradimą vis dėlto turiu patvirtinti. Kritiškas rašytojo požiūris į daugelį sovietinės tikrovės reiškinių jo amžininkams buvo žinomas ir girdėtas, bet tokios nuosekliai stiprėjančios disidentinės dvasios turbūt nenujautė niekas. Kai skaitai jo ideologinio ir politinio pobūdžio pastabas, komunistų partijos ir sovietinės sistemos pasmerkimo nuosprendžius, tai negali nepagalvoti, kad po jais nebūtų pasidrovėję pasirašyti ir žinomi anų laikų politiniai disidentai. Skirtumas tas (ir tai, žinoma, esminis skirtumas), kad pastarieji tai sakė viešai, susilaukdami už tai persekiojimų ir net ilgų kalėjimo metų, o rašytojas tik užkonservavo savo dienoraštyje keliems dešimtmečiams, nerizikuodamas prarasti tai, ką jam teikė ne

tik santvarkai lojalaus, bet ir jos ramsčiu ne kartą buvusio žmogaus statusas. Sunkiausia man buvo ir tebėra suprasti rašytojo laikyseną Atgimimo, Sąjūdžio metais. Brangiai sumokėta už tą laikyseną, gal net ne įsitikinimų, o užgautų ambicijų sąlygota. Dar puoselėju viltį, kad ir į šį klausimą padės atsakyti paskutiniojo dienoraščio tomo puslapiai. Kol kas laikausi anuomet intuityvios, o šiandien jau ir dienoraščio paremtos nuomonės: pražiopsojom tada Baltušį. Tai neišteisina rašytojo, bet meta ir ant mūsų kaltės šešėlį.

Kaip matote, netinku aš nei į patvirtinančiųjų, nei į paneigiančiųjų liudininkų gretas, nei į kaltinančiuosius, nei į gynėjus, nei į bešališkus teisėjus. Esu tik amžininkas ir suinteresuotas skaitytojas, dienoraštį priimantis ne kaip eilinį dokumentą personalinėje konkreto rašytojo byloje, o kaip reikšmingą dokumentą dar ilgiems dešimtmečiams į priekį užvestoje prieštaringo ir tragiško dvidešimtojo amžiaus ir beveik visą jį nugyvenusio žmogaus byloje.

Kad kitas skaitytojas neimtų priekaištauti man, neva nepastebėjusiam daugelio kitų dėmesio vertų dienoraščio idėjinių ar siužetinių linijų, pamėnėsiu kelias, kurių negalėjau nepastebėti, bet kurios nesukėlė manyje bent kiek didesnio rezonanso. Per visus 1300 dienoraščio puslapių tęsiasi sunki šeimos drama. Kai kam gali būti smalsu sužinoti, kaip atrodo dviejų pirmo ryškumo Lietuvos kultūros žvaigždžių (bandau derintis prie šiandieninės leksikos) – Juozo Baltušio ir aktorės Monikos Mironaitės – šeimyninis gyvenimas. Tesmalsauja. Man gi šita šeimos drama, kaip literatūrinio vertinimo objektas, atrodo per silpna, vienpusiška, su vieninteliu aktyviai veikiančiu personažu, kai dramai būtinas oponentas. Trumpai tariant, Baltušio talentui neprilygstanti drama.

Didesnio entuziazmo nesukėlė man ir dvidešimtojo amžiaus meilės romanas, vėl likęs su vieninteliu septintąjį dešimtmetį baigiančiu ir į aštuntąjį įkopusiu Romeo. Vienintelis dalykas, kuris kirbėjo sąmonėje, skaitant siužetinės dinamikos beveik neturinčią istoriją, buvo klausimas, kaip rašytojo išgyvenama meilė sietina su tuo metu rašomame

Romualdo Rakauskas nuotraukoje Juozas Baltušis su Monika Mironaite Paalksnėje. 1987.

romane „Sakmė apie Juzą“ vaizduojama meile. Užuominų apie tokių ryšių dienoraštyje ne viena, bet gilesnės to ryšio analizės reikėtų imtis kūrybos psichologijos tyrinėtojams.

Dienoraštyje gyvai atsiskleidžia rašytojo santykis (praleidžiu epiteta prieštaringas) su plunksnos broliais – nuo kai kurių kolegų adoracijos iki negailestingo (ir, aišku, dažnai labai subjektyvaus) suniekinimo. Nemaža dienoraštyje ir objektyvių, geranoriškų išvalgų ir vertinimų, nuoširdaus rūpesčio klasikiniu palikimu, gyvenimo kelią užbaigusiuju amžininkų kūrybos likimu. Kiek laiko atiduota įvairiausių kūrybinio palikimo komisijų, redakcinių kolegijų darbu...

Pažinome Baltušį kaip labai aktyvų kūrybinio jaunimo globėją, kartais ir šyptelėdami tarpusavyje dėl jo aktyvumo, dėl pavoingo ateinančiųjų pergyrimo, bet dažnai ir pasigėrėdami tiek jo sugebėjimu išvelgti talentą, tiek nuoširdžia pagalba šiam žengiant pirmuosius žingsnius.

Įdomių, ir kaip visada subjektyvių vertinimų dienoraštyje pabarstyta ir kitų meno sričių bei kūrėjų, daugiausia – teatro ir kino žmonių, adresu. Vis dėlto tuos vertinimus teisingiausia priskirti ne prie neginčijamų istorinių ar biografinių paliudijimų, o prie nepakartojamos menininko asmenybės raiškos.

Paskutinis dalykas, prie kurio ryžtuosi stabtelėti, yra nacionaliniai rašytojo rūpesčiai ir su jais susijusios kai kurios abejonių ar net diskusijų galinčios sukelti ištarmės. Galėčiau nedvejodamas patvirtinti, kad Baltušis buvo karštas patriotas, branginės ir gynęs lietuvių kalbą, literatūrinį ir kultūrinį palikimą, folklorines, etnologines ir etnografines vertybes bei tradicijas (kaip atskirą semantinį dienoraščio sluoksnį būtina išskirti jo draugystę su Povilu Zilonu ir „Kupiškėnų vestuvėmis“). Tais klausimais jis buvo ne tik neparankus, bet tiesiog negailestingas oponentas. Ir vargas tam, kas pasirodydavo priešiškas jo puoselėjamiems idealams. Nenustebau iš vieno skaitytojo išgirdęs kritišką pastabą apie „antisemitiškus Baltušio išpuolius“, bet vėl drįstu patvirtinti, kad jis nebuvo nei antisemitas, nei rusofobas, nei kitos kokios nacijos atžvilgiu priešišškai nusiteikęs žmogus – buvo, kaip tais laikais buvom auklėjami, internacionalistas. O jo ūmūs „išpuoliai“ dažnai būdavo tos dienos išpūdžių inspiruoti, o kiek rečiau – tam tikrų visuomeninių tendencijų sąlygojami.

Lietuvos užsienio reikalų ministerijoje Vytauto Didžiojo universiteto profesoriui dr. **Alvydui Butkui** įteiktas 2019 m. Baltų apdovanojimas. Jį 2017 m. įsteigė Lietuvos ir Latvijos užsienio reikalų ministerijos, siekdamos pagerbti asmenis, tyrinėjančius, puoselėjančius ir populiarinančius baltų paveldą, stiprinančius Lietuvos ir Latvijos bendradarbiavimą. Renginyje dalyvavo Lietuvos ir Latvijos užsienio reikalų ministrai Linas Linkevičius ir Edgaras Rinkevičius.

Vieno dažniausiai minimo „sionisto“ leteną ar kumštį, ne visada viešai pakeliamą, ilgą laiką jautė kultūros žmonės ir institucijos. Tikri yra ir dienoraščio autoriaus nurodomi tautinio prielankumo ar solidarumo atvejai atrenkant lietuvių autorių knygas vertimams į rusų ir socialistinio lagerio tautų kalbas, Maskvoje formuojant tais laikais labai brangintinas išvykas į užsienį, ypač į Vakarų šalis. Kai kas iš tų laikų liudininkų galėtų pasakyti, kad Baltušis nebuvo nei vienintelis, nei labiausiai skriaudžiamas, bet jeigu jis nebūtų bent dienoraštyje dėl to pasiguodęs, tai daugelio dalykų daug kas greitai visai nebeprisimintų.

Jautria menininko siela išgyventi istorinę ir asmeninę patirtį, užfiksuoti ją čia pat, be laiko distancijos, be sąmoningo redagavimo derinantis prie esamų ar būsimų aplinkybių, be apdairaus susirūpinimo ar rūpinimosi savo veidu – tai didžiausia dienoraščio vertybė. Ir ačiū leidėjams už drąsą ir ryžtą pateikti skaitytojui autentišką rašytojo žodį.

Petras Bražėnas su
rašytojo dukra Rita

29-oji Lietuvos rašytojų sąjungos premija skirta poetui, dramaturgui **Mindaugui Nastaravičiui**. Jis įvertintas už eilėraščių knygą „Bendratis“.

Laureatas išrinktas iš penkių pretendentų. Be M. Nastaravičiaus svarstytos dar keturios kandidatūros: Daina Opolskaitė už novelių knygą „Dienų piramidė“, Vidas Morūnas už prozos knygą „Pakeleivingų stotys“, Tomas Venclova už „Lietuvos istoriją visiems“ ir Enrika Striogaitė už eilėraščių rinkinį „Žmonės“.

RIMO TUMINO AUKŠTOJI DIPLOMATIJA

Pastatymo komanda su aktorais po premjeros.

Gruodžio 6-8 dienomis Nanjingo „Poly“ teatre (Kinijoje) įvyko režisieriaus **Rimo Tumino** premjera, kur jis su savo bendražygiais ir žinomais kinų aktorais pastatė **Johanno Wolfgango von Goethe'ė „Faustą“**. Pasak Lietuvos ambasadorės Kinijoje Inos Marčiulionytės, „tiek Rimui, tiek kinų aktoriams tai buvo didžiulis iššūkis, nes susitiko visiškai kitokios teatro mokyklos. Bet Tuminas ir Kinijoje Tuminas, tad tuminiška dvasia apgaubė ir šitą sceną“. Pirmaisiais išpūdžiais apie „Faustą“ dalijasi Lietuvos muzikos ir teatro akademijos profesorius TADAS ŠUMSKAS, kuris kaip chormeisteris dirbo prie šio pastatymo ir vienas pirmųjų iš komandos grįžo į Lietuvą.

Teko girdėti, jog režisierius liko ištikimas savo teatro estetikai, neperkrautai scenai, veiksmo ar žodžio jėgą sustiprinančiai muzikai ir ilgamečiams bendražygiams. Gerbiamas profesoriau, sakyskite, kuo šį kartą jūsų komanda su Rimu Tuminu priešakyje nustebino pati save ir pasaulį?

Norėtusi pasidžiaugti kiekvieno indėliu, nes spektaklis yra kūrybinis, komandinis darbas. Mano subjektyviu vertinimu vieną

stipriausių ir išpūdingiausių žingsnių savo teatro scenografo biografijoje žengė Adomas Jacovskis. Jis sugalvojo optiškai pasvirusį paslaptinę kubą – savotišką slankiojančią proto substanciją. Kas kartą, kai bokštas pasisuka kita briauna, mes pamatome lyg kitą optinę geometrinę figūrą. Visos šio kubo sienos yra skirtingos: viena yra lyg veidrodis, kitos – namų interjerai ar lentynos knygoms, kurios finale subyra lyg bevertės žinių talpyklos. Jos lyg gyvos visą laiką juda ir reaguoja į tai, kas vyksta scenoje (pavyzdžiui Margaritai išnešus į sceną lovytę, ši substancija reaguodama atsisuka kaip didelės ekrano akys ir ją stebi...). Scenografija minimalistinė, bet labai informatyvi ir sėkmingai papildė statiškas scenas. Kolega Faustas Latėnas brandžiai pademonstravo kinams, ką reiškia Lietuvos ir Europos teatro muzikos mokykla. Visi spektaklyje skambantys kūriniai tiesiog sužavėjo publiką. Šį kartą jis pasirinko labai sudėtingą muzikinę medžiagą. F. Latėnas kaip citatą panaudojo XX a. pradžios nežinomo kompozitoriaus kūrinį „Margarita prie ratelio“ ir labai taikliai adaptavo jį Margaritos sceniniam įvaizdžiui papildyti. Į muzikinį spektaklio audinį įaudė aramėjų kalba vienuolių įdainuotas sakralines giesmes (priminsiu, kad aramėjų kalba kalbėjo Jėzus Kristus). Šios giesmės gan sudėtingos ir specifinės. Man teko jas aranžuoti ir išmokyti kinų aktorius, kad jie galėtų šias giesmes deramai atlikti scenoje. Tai buvo tikrai nemenkas iššūkis, nes reikėjo pradėti nuo bel canto vokalo pagrindų, kurie yra visiškai nežinomi rytietiškos kultūros atstovams.

O kaip sekėsi kitiems komandos nariams?

Puiki visa komanda. Gabrielė Tuminaitė buvo viso spektaklio smegenys – ji viską užsirašinėjo, repetavo nesant Rimui, valandomis aiškino kiekvienam aktoriui ir scenos padėjėjui režisieriaus minčių potekstes, kaip pagrindinė vadybininkė koordinavo visas tarnybas. Choreografė Vesta Rasa Grabškaitė visą pasirengimo laikotarpį mokė kinų aktorius profesionalaus išraiškingo judesio. Jūs tik įsivaizduokite, jie turėjo išmokyti šokti valsą, nors iki tol gal ir nežinojo, kas tai yra. Ir jie išmoko: ne tik valsą, kankaną, bet ir kitus senovinius bei šiuolaikinius europietiškus šokius. Visi aktorių sceniniai judesiai buvo Vestos meninės kūrybos vaisius. Ypač gražus ir magiškas Eugenijaus Sabaliausko apšvietimas. Vasarą kartu dirbant Italijoje lauko sąlygomis buvo sudėtinga naudoti įvairias sceninio apšvietimo gudrybes, o šį kartą spektaklyje buvo

tokių fantastiškų reginių, kad galima buvo vaizdus fotografuoti kas penkias minutes. Dirbo nemaža lietuvių komanda, tad po sukurtu veikalu, manau, galėtume ramiai kiekvienas „pasirašyti“...

Kinijos teatralams ir žiūrovams R. Tumino vardas gerai žinomas. Daugelis jų matė ankstesnius režisieriaus spektaklius: „Maskaradą“, „Madagaskarą“, „Tris seseris“ ar Maskvos Vachtangovo teatre pastatytą „Eugenijų Oneginą“. Šiame spektaklyje pagrindinius vaidmenis kūrė Kinijos teatro ir kino žvaigždės. Faustą vaidino Yin Zhusheng, Mefistofelį - Liao Fan. Ar kalbėjote su Rimu Tuminu apie tai, kaip jis jautėsi dirbdamas su kinų aktoriais?

Trumpai šnektelėjome. Rimas juokavo, kad itin sudėtinga buvo suvokti kinų aktorių intonacijas. Kitos kultūros žmogui neįtikėtina sunku suprasti, kaip kinų aktoriai išreiškia jausmus. Jie tai daro visiškai kitaip nei mes. Jie kitoniškai liūdi, džiaugiasi, kitaip susinervina, juk jų nuo amžių amžinųjų kitos teatrinės tradicijos. Režisierius kartais sakydavo, kad jam sunku vertinti, ar aktoriai tam tikras vietas kiniškai kalbėdami suvaidina gerai, ar blogai. Kartais jautėsi neužtikrintas. Nepaisant šių smulkmenėlių, mačiau labai gerų režisūrinių mizanscenų. Rimas lyg džinsuotas aštuoniolikmetis valiūkiškai lakstė po sceną ir aktoriams virtuiziškai taikliai rodė kiekvieną judesį. Šalia režisieriaus visuomet buvo puikus kinų kalbos ir Rytų kultūros žinovas Vytis Silius.

Spektaklis „Faustas“ pradeda savo didžiąją kelionę per Kinijos teatrus: po sėkmingos premjeros Nandžinge gruodžio 14–15 dienomis „Faustas“ bus rodomas Siane, 25–27 dienomis – Hangžou mieste, sausio 3–5 dienomis – Vuši mieste. Pirmasis spektaklio turas baigsis sausio 9–12 dienomis Pekine. Sakykite, kokią žinią su šiuo kūrinium paskleisite Kinijoje?

Tado Ivanausko ir organizatorių nuotraukos.

Žinia yra apie europietiškas vertybes ir mūsų kultūrą. Šis spektaklis Azijos žiūrovui leis giliau pažvelgti į gyvenimo ir mirties amžinąsias peripetijas, filosofijos gyvastį. Leis pajusti, kuo mes jau senokai kvėpuojame, kokią turime istoriją ir iš kur mes... Kinai puikiai žino, kokias tradicijas ir šaknis turi jie, bet labai mažai išmano, kuo gyvename mes. Mano nuomone, tai šiandien labai aktualu abiem valstybėms.

Kaip manote, ar šiandien tai vienas didžiausių teatrinių lietuvių kūrėjų darbų Azijos kraštuose?

Neabejotinai. Europos ir Amerikos šalyse mūsų garbūs režisieriai yra sukūrę puikių spektaklių, tačiau Azijoje tai vienas rimtesnių darbų. Manychiau, tokio mastelio teatro darbų tuose kraštuose iki šiol nėra buvę. Rimas Tuminas vertas Lietuvos „Oskaro“ – Aukšinio scenos kryžiaus – už Lietuvos vardo garsinimą užsienyje. Už tokį darbą pasaulinėje arenoje R. Tuminas neabejotinai turėtų būti įvertintas.

Jums asmeniškai ir jūsų kūrybinei komandai su R. Tuminu priešakyje šie metai itin sėkmingi. Dvi premjeros – „Edipas Kolone“ Italijoje, J. von Goethe's „Faustas“ Kinijoje. Sakykite, kur toliau, kur aukščiau?

Vilniaus mažajame teatre pavasariop Rimas Tuminas vėl statys Valdemaro Kukulo spektaklį „Čia nebus mirties“, su kuriuo kadaise prasidėjo šio teatro istorija. Prieš trisdešimt metų spektaklis buvo statytas kukliam Rokiškio teatrų festivaliui, bet tuomet prilygo bombos sprogimui. Šiandien Maestro į komandą kviečia visus, kurie kažkada dirbo kurdami šį spektaklį. Tai bus šio teatro jubiliejaus pagrindinis akcentas. Neabejoju, kad R. Tuminas ir vėl nustebins...

Kalbėjosi Rūta Jakimauskienė

„SANTAROS“ BIČIULIŲ DARBAI IR DIENOS

GRUODŽIO viduryje Vilniuje, nacionalinės filharmonijos didžiojoje salėje įvyko koncerto **GIEDRIUS SVEČIUOSE PAS JUOŽĄ** premjera. Sumanymą „Santarai“ maloniai sutiko pakomentuoti **Giedrius Kuprevičius**. „Programa gimė kaip pagarbos ženklas JUOZO NAUJALIO kūrybai minint jo 150-tąsias gimimo metines. Dėkui Lietuvos kompozitorių sąjungos ir Nacionalinės

filharmonijos vadovams. Idėja sunoko premjerai – dviejų dalių koncerte skamba daug naujienų, o žinomi kūriniai – kiek kitaip. Džiaugiuosi, kad programą ruošė puikūs atlikėjai – solistai Dovilė Kazonaitė, Mindaugas Zimkus, akordeonininkas Tadas Motiečius, Lietuvos kamerinis orkestras ir visų dėmesį į savo rankomis suėmęs dirigentas Modestas Barkauskas. Aš gi trumpais komentarais skambančius kūrinius anotuoju. O idėja paprasta – du kartus už mūsų muzikos patriarchą jaunesnis kompozitorius, kurio vardas Giedrius, aplanko kolegą Juozą, kurio pavardė Naujalis. Ir dvi valandas jiedu vienas kitam dalinasi savo kūryba – rimtai ir su humoru, netikėtu žvilgsniu ir analogijomis. Tokia kartų žaismė leidžia daug ką pajusti kitaip, tuo labiau, kai žinomus motyvus staiga išgirsti kitos epochos akustiniame peizaže“.

Dešimtuoju Lietuvos teatro sąjungos laureatu šiemet tapo menotyrininkas, šokio istorikas **dr. Helmutas Šabasevičius**.

Jis, beje, jau keliolika metų kruopščiai redaguoja „Krantų“ žurnalą, šiemet sulaukusį trisdešimtojo jubiliejaus. Galima ramiai reziumuoti, kad dabartiniai „Krantai“ subtiliai tęsia žurnalo sumanytojo, šviesios atminties **Vaidoto Daunio** misiją.

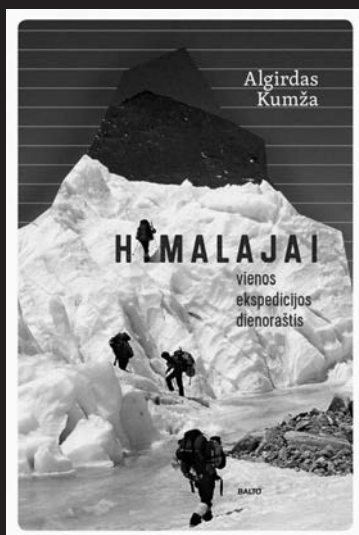

jimai pildosi. Dabar Margarita ne tik P. Čaikovskio konservatorijos studentė, bet ir sėkminga atlikėja.

Nuotraukoje Margarita (kairėje) su su seserimi Saule, diplomatinei tarnybai pasiročiusia ir seneliu TV guru Henriku Juškevičiumi.

Šiomet ovacijų audras pasaulio scenose kėlusi **Asmik Grigorian** pastebimai jaudinosi prieš koncertą perpildytoje P. Čaikovskio konservatorijos didžiojoje salėje. Solistei talkino „Operalia 2018“ nugalėtojas Pavelas Petrovas, Kauno valstybinis choras. Dirigavo „Grammy“ nominantas Konstantinas Orbelianas. Po poros dienų šiems atlikėjams griausmigus bisus siuntė Armenijos melomanai.

Prieš keliolika metų šviesios atminties profesorius Saulius Sondeckis, po koncerto Nacionalinėje Filharmonijoje tėviškai apglėbęs tuomet dar liaunutę mokinukę Margaritą, palinkėjo gražaus skrydžio į muzikos pasaulį. Profesorius šiandien tikrai džiaugtųsi: Jo palinkė-

Prieš kurį laiką pasirodžiusios diplomato, o dabar kuksando meistro **Algirdo Kumžos** knygos „Kuksando. Kelio knyga“ ir „Rasa. Po angelo sparnu“ bemat buvo išpirtos. Reikia tikėtis, kad tokio „likimo“ laukia ir „Himalajai. Vienos ekspedicijos dienoraštis“.

santara

„SANTAROS“ BIČIULIŲ DARBAI IR DIENOS

Prieš dvidešimt penkerius metus **Vaidoto Daunio** ir jo bičiulių atgaivintą „**Naująją Romuvą**“ dabar rūpestingai sergintis filosofas **Andrius Konickis** siekia: „Kurti kūrybinę bendruomenę. Ji galbūt kur nors yra. Bet vis tiek reikia ją formuoti. Ją galėtų sudaryti rašytojai, poetai, muzikantai, istorikai, mokslininkai, filosofai. Bendraukime kartu, kurkime kartu, rašykime apie mūsų problemas protingai. Mes galėtume mąstyti ir vienas kitam papasakoti apie savo mintis“.

Šiomet ir Lietuvoje turėjome retą progą žavėtis Berlyne vykusiais Europos kino apdovanojimais. Dabar tik nekantriai laukiame kada mūsų ekranuose pasirodys geriausia juosta pripažintas Yorgoso Lanthimos filmas „**Favoritė**“. Drauge džiugino ir tikras siurprizas Lietuvos kultūros pasauliui: apdovanojimų ceremoniją vedė lietuvaitė aktorė **Aistė Diržiūtė** (*kairėje*) ir vokiekaitė Anna Brueggmann.

Šiomet ne vieną solidų apdovanojimą pelnęs kino režisierius A. Stonys, tik grįžęs iš tolimiausios ekspedicijos, Advento išvakarėse spėjo pabuvoti M.K. Čiurlionio namuose Vilniuje ir pasidalinti savo potyriais apie santykių su įvairiomis konfesijomis. *Nuotraukoje A. Stonys su pianistu R. Zubovu.*

Besibaigiančius Žemaitijai skirtus metus, rašytojas **Laimonas Inis** paženklino nauja knyga „Dangaus šuliny. Žemaitiškos istorijos, tikros ir išgalvotos, girdėtos ir sapnuotos“. Knyga iliustruota žemaičių dailininkų kūrinių iš Beatričės Kleizaitės-Vasaris kolekcijos.

Nuotraukoje dailininkas V. Beresniovas (Vlaver) sveikina Laimoną Inį apdovanotą Kultūros ministerijos garbės ženkle „Nešk savo šviesą ir tikėk“.

Laiko gerokai išretinta **pirmoji Lietuvos vyriausybė** nuo pirmo „Santaros“ numerio žurnalui buvo reikli ir ypatingai **geranoriška...**

Konsultacinė kolegija:

Valdas ADAMKUS
 Juozas ANTANAVIČIUS
 Petras BRAŽĖNAS
 Vladas Algirdas BUMELIS
 Ričardas DOVEIKA
 Algirdas GAIŽUTIS
 Henrikas JUŠKEVIČIUS
 Kamilė KALIBATAITĖ
 Giedrius KUPREVIČIUS
 Dalia KUTRAITĖ-GIEDRAITENĖ
 Vladas LAŠAS
 Aleksandras LAUCEVIČIUS
 Vytautas MARTINKUS
 Gitanas NAUSEDA
 Pranas ŠERPYTIS
 Laimonas TAPINAS
 Kasparas UINSKAS
 Vladas VITKAUSKAS
 Vyr. redaktorius
 Romualdas NORKUS

•

Adresas:

Žygimantų 10-6, LT-01102 Vilnius
 Tel. 8-620-35404
 El. p. ro.norkus@gmail.com

•

Tiražas 1000 egz. Užs.
 Spaudė „Petro ofsetas“,
 Naujoji Riononių g. 25C,
 LT-03153 Vilnius

SPAUDOS,
 RADIO IR
 TELEVIZIJOS
 RĖMIMO
 FONDAS

SRTR fondas įsipareigoja
 „Santaros“ projektui –
 „Kultūros padėtis –
 Valstybės padėtis“ –
 suteikti 8000 EUR paramą.

24 XI. 92

Gudobingy Brolau! Lėdžingai
užm. už atsimintum laikrodžių
ir kitų dalykų; pirmąją aš
Tav. ne užlyg. Išmėsintu, saugen
lyg metui. Dabar lėdmi žmon, kę
aš ašmi pers. kelon ir Varnan,
ant krando išdėdini prarę, todėl
ir adresan reikę pirmąją, adre.
san rąjan mano padėkio ir šlu.
derodis, kad „Apzvalgan“ tu ašm.
palankian ne šiuo la, aš ir Varnan,
Išmėsintu lėd. kėnų ir vias, man
pricimėkil; apmokesim. atsimintu
ant tyk.

In lalaminį dresanį
fB

Adresas
H. Le Docteur J. Basanavičius
à Varna, en Bulgarie.

Pirmojoje „Santaroje“, pasirodžiusioje prieš tris dešimtmečius, publikavome dr. Jono BASANAVIČIAUS laiško, rašyto 1892 m. iš Varnos į Tilžę, faksimilę. „Santarai“ ją maloniai perdavė žurnalistas Vilius Kavaliauskas. Viliamės, kad ir dabar, žurnalui įkopiant į ketvirtąjį dešimtmetį, dr. Jono Basanavičiaus žodis, kablelis, taškas... liks patikimu talismanu serginčiu „Santaros“ bendrakeleivius nuo visokio riksmo ir pykčio.